

Carolina

V Karlın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsi

Peinliche Gerichtsordnung Karls V

CAROLINA

V Karlın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsi

Ələm Nəbizadənin azərbaycan dilinə tərcüməsi

Bakı – 2026

Tərcüməçi: Nəbizadə Ələm Rəsul oğlu

Üz qabığındakı şəkil: V Karlın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsi 1577-ci il nəşrinin titul səhifəsi

“Carolina”. V Karlın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsi. Azərbaycan dilinə tərcümə: Nəbizadə Ə.R. Bakı. “Füyuzat”. 2026. 148 səh.

ISBN: 978-9952-614-93-0

**© Azərbaycan dilinə tərcümə
Nəbizadə Ə.R., 2026**

ÖN SÖZ

“Carolina” – German Millətinin Müqəddəs Roma İmperiyasının imperatoru V Karlın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsi (lat. Constitutio Criminalis Carolina, qısaca C.C.C., alman dilində adı – Peinliche Gerichtsordnung Karls V, qısaca P.G.O.) 1532-ci ildə Regensburq reyxsraqında qəbul edilmiş və XIX əsrin ortalarına qədər bütün German və onlardan asılı Avropa dövlətlərində qüvvədə olmuşdur. S.Z. Zimanovun qeyd etdiyi kimi, “Carolina” bir çox Avropa dövlətlərinin, o cümlədən Çar Rusiyasının, xüsusilə I Pyotr dövründə cinayət və cinayət-prosessual hüququnun inkişafına böyük təsir göstərmişdir.¹

“Carolina” müasir alman dilinin formalaşması dövründə yazılmış və nəşr edilmişdir. O dövrün elmi və qanunvericilik dilini Lüter imperator kanselyariyasının şərti dili kimi səciyyələndirirdi.² Alman dilinin inkişaf dövrlərinin müasir təsnifatına görə, “Carolina”nın dili XIV əsrin ortalarından XVII əsrin ortalarına qədər mövcud olmuş erkən yeni yuxarı alman dili kimi müəyyən edilir. Bu dil ümumxalq dilinə yad idi. Elmi kitablar latın dilində yazılırdı. İbadət “ölü dillərdə” – qədim yəhudi, qədim yunan, latın, qədim slavyan dillərində – həyata keçirilirdi. Bütün bunlar dini, elmi, hüququ “sadə xalq” üçün, qeyri-mütəxəssislər üçün anlaşılmaz edir, xalq üçün anlaşılmaz mənbələrə istinadlarla maskalanırdı.

“Carolina” hərbi-cinayət qanunu kimi İsveçrə bütün Qərbi Avropa hökmdarlarının leyb-gvardiyasının alaylarında tətbiq olunurdu. İsveçrə leyb-gvardiyasında və Fransa krallarının xarici xətt alaylarında “Carolina” təkcə alman dilində deyil, həm də İsveçrə kral qvardiyasının hərbi tribunalının sədri Vogelın etdiyi və geniş şərhrlərlə təchiz etdiyi fransız dilinə sərbəst tərcümədə tətbiq olunurdu. Rusiya

¹ Каролина : Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова ; под ред. С. З. Зиманова. – Алма-Ата : Наука, 1967. с. 2

² Sitat: ibid. c. 6

imperatoru I Pyotr da “Hərbi artikullar”ı hazırlayarkən “Carolina”nı öyrənmişdir.³

İnqilabdan əvvəlki Rusiyada “Carolina” haqqında xatırlatmalar və onun məzmununun az və ya çox tam səciyyələndirilməsi bir çox cinayət hüququ və prosesi dərsliklərində və hüquq tarixi məsələlərinə dair, xüsusilə Avropada Roma hüququnun resepsiyası tarixinə həsr olunmuş monoqrafik əsərlərdə verilirdi.⁴

XIX əsrin əvvəllərindən 1991-ci ilə kimi Rusiya hüquq sistemi Azərbaycanda dolayı və ya birbaşa tətbiq olunduğuna görə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəlində olan Rusiya hüquq sistemi Azərbaycan Respublikasının, bütün post-sovet dövlətlərdəki kimi, müasir hüquq sisteminin təməli qismində çıxış etmişdir.

Rusiya hüquq sistemi vasitəsilə də “Carolina” Azərbaycanın müasir cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin formalaşmasına təsir edib. Burada qanunvericiliyimiz, hüquq nəzəriyyəsi və məhkəmə praktikası tərəfindən “problemlı” kimi qiymətləndirilən bir sıra institutlar ətraflı tənzimlənilir. Buna görə də, təməl mətn olaraq “Carolina”nın mətninin öyrənilməsi bəzi institutlarını daha dəqiq və tam başa düşməyə və bu institutların inkişafına mühüm töhfə verə bilər.

Belə ki, “Carolina”da artıq qəsdən adam öldürmə ilə ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümünə səbəb olan sağlamlığa ağır zərər vurma (burada – ölümcül zərbənin vurulması) açıq fərqləndirilir. Müxtəlif talama növlərinə görə cinayət məsuliyyəti diferensiasiya olunur. Eyni zamanda bu Qanunnamədə zəruri müdafiə institutu zəngin və ətraflı hüquqi tənzimləmə ilə təəccübləndirir.

³ Каролина : Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 3-4.

⁴ Н.С. Таганцев. Русское уголовное право. Лекции. Общая часть, т. 1. СПб., 1902, стр. 254, 255; А.Ф. Кистяковский. Элементарный учебник общего уголовного права. Киев, 1882, стр. 68 – 70; П.Г. Виноградов. Римское право в средневековой Европе. Лекция V. М., 1910, стр. 77 и т. д.; И.А. Покровский. История римского права. Изд. 2. Петроград, 1915, стр. 279, 280; П. А. Бобровский. Состояние военного права в Западной Европе в эпоху учреждения постоянных войск. СПб., 1884, стр. 203 – 206.

Cinayət əməllərinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan maddi normalarla yanaşı “Carolina”da diqqətə layiq prosessual hüquq normalar da mövcuddur.

Tərcümə zamanı alman tədqiqatçılarının əksəriyyəti tərəfindən “Carolina”nın 1533-cü ilin ilk Schöffler nəşrini maksimum dəqiqliklə təkrarlayan kimi tanınan Zoepflin nəşrindən istifadə edilmişdir (*Zoepfl H., ed. Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. – 3. (synoptische) Ausg. – Leipzig : C. F. Winter, 1883.*). Zoepflin nəşrlərinin üstünlüyü həm də ondan ibarətdir ki, onlarda “Carolina”nın mətni Bamberg və Brandenburq Cinayət-Məhkəmə Qanunnamələri ilə və “Carolina”nın birinci (1521-ci il) və ikinci (1529-cu il) layihələrlə müqayisəli şəkildə verilmişdir.

Bununla yanaşı tərcümə zamanı prof. S.Y. Bulatovun rus dilinə tərcüməsi (*Каролина : Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова ; под ред. С. З. Зиманова. – Алма-Ата : Наука, 1967.*) və Langbeinin ingilis dilinə tərcüməsindən istifadə edilmişdir (*Langbein J. H. Prosecuting Crime in the Renaissance: England, Germany, France. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1974.*) Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Langbein “Carolina”nın yalnız prosessual müddəalarını tərcümə etmişdir.

Ələm Nəbizadə

**Des allerdurchleuchtigsten
grossmechtigsten vnuberwindtlichsten
KEYSER KARLS DES FUNFFTEN
vnnd des heyligen Romischen Reichs
PEINLICH GERICHTS ORDNUNG**

**Auff den Reichsstagen zu Augspurgk vnd Regenspurgk inn jaren
dreissig vnd zwey vnd dreissig gehalten, auffgericht vnd
beschlossen Cum gracia et priuilegio Imperial!**

**Əlahəzrət,
qüdrətli və məğlubedilməz
İMPERATOR V KARLIN
və Müqəddəs Roma İmperiyasının
CİNAYƏT-MƏHKƏMƏ QANUNNAMƏSİ**

**1530-cu ildə Auqsburq və 1532-ci ildə Regensburq
reyxstaqlarında tərtib edilmiş, qəbul olunmuş və təsdiqlənmiş,
imperator tərəfindən bəxş edilmiş imtiyazla!**

1532-Cİ İLDƏ JUO SCHÖFFERƏ BƏXŞ EDİLMİŞ ÇAP İMTİYAZI

Biz, Tanrının lütfü ilə Roma İmperatoru, İmperiyanı hər zaman güdrətləndirən V Karl, Almanıyanın, İspanıyanın, hər iki Siciliyanın, Yerusəlimin, Macarıstanın, Dalmatiyanın, Xorvatiyanın və sair ölkələrin Kralı, Avstriyanın Ershersoqu, Burqundiyanın və sairin Hersoqu, Habsburqun, Flandriyanın, Tirolun və sair ərazilərin Qrafı,

Həminin, xüsusilə də Müqəddəs Roma İmperiyasının harasında və hansı yerində məskunlaşmalarından asılı olmayaraq bütün və hər bir kitab çapçısının nəzərinə çatdırırıq ki, Bizim və İmperiyanın sevimli və sədaqətli təbəəsi, Mayns şəhərinin vətəndaşı Juo Schöffere hazırda Regensburqda keçirilmiş Reyxstaqın qərarını, habelə otuz birinci ildə təsis edilmiş və həyata keçirilmiş İmperator Məhkəmə Palatamızın islahatını, eləcə də Cəza, yaxud Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsini çap etməyi əmr etmişik. O, indi Bizə təbəə sədaqəti ilə itaət və xidmət göstərərək, bu işi təcili surətdə və müəyyən çətinliklər hesabına öz üzərinə götürdüyündən, bunun müqabilində, ədalətə uyğun olaraq, layiqli əvəz əldə etməsi üçün Biz yuxarıda göstərilən bütün kitab çapçılarına və ümumiyyətlə hər kəsə on tamçəkili qızıl marka məbləğində cəza və pul ödənişi hədəsi altında əmr edirik; həmin məbləğin yarısı mütləq Bizə və Müqəddəs İmperiyamızın Məhkəmə Palatasına, digər yarısı isə adı çəkilən Juoya ödənilməlidir. İstəyirik və əmr edirik ki, yuxarıda göstərilən kitab çapçılarından heç biri, eləcə də onların adından və ya tapşırığı ilə hərəkət edən başqa heç bir şəxs bundan sonrakı ardıcıl iki il ərzində adı çəkilən qərarı, İmperator Məhkəmə Palatamızın islahatını və adı çəkilən Juo tərəfindən nəşr edilmiş Cəza, yaxud Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsini yenidən çap etməsin, satış üçün saxlamasın, satışa çıxarmasın və nümayiş etdirməsin. Əks halda, yuxarıda göstərilən cəriməni ödəməklə yanaşı, çap etdikləri nüsxələri də itirəcəklər. Adı

çəkilən Juoya isə şəxsən və ya onun tapşırığı ilə hərəkət edən başqa bir şəxs vasitəsilə belə çap nüsxələrini harada və kimin yanında aşkar etməsindən asılı olmayaraq, heç kəsin maneəsi olmadan öz səlahiyyəti ilə götürmək və onlarla öz mülahizəsinə uyğun rəftar etmək və sərəncam vermək hüququ veririk; bununla o, heç bir hüquqazidd əməl törətmiş sayılmayacaqdır. Həmçinin hər hansı başqa şəkildə çap olunmuş Reyxstaq qərarına, istər məhkəmədə, istərsə də məhkəmədən kənar hüquqi mübahisədə, heç bir yerdə etibar edilməməlidir. Hiylə və saxtakarlıq istisna olmaqla, bu, Bizim qəti iradəmiz və əmrimizdir.

Bizim möhürümüzlə təsdiq edilməklə, Bizim və Müqəddəs İmperianın Regensburq şəhərində, iyul ayının sonuncu günündə, sevimli Rəbbimiz İsa Məsihin mövludundan sonra min beş yüz otuz ikinci ildə, İmperatorluğumuzun on ikinci, səltənətimizin isə on yeddinci ilində verilmişdir.

CİNAYƏT-MƏHKƏMƏ QANUNNAMƏSİNƏ ÖN SÖZ

Biz, Tanrının lütfü ilə Roma İmperatoru, İmperiyanı bütün zamanlarda qüdrətləndirən V Karl,

Almaniyanın, Kastiliyanın, Araqonun, Legionun⁵, Hər İki Siciliyanın, Yerusəlimin, Macarıstanın, Dalmatiyanın, Xorvatiyanın, Navarranın, Qranadanın, Toledonun, Valensiyanın, Qalisiyanın, Mayorkanın, Hispalisin⁶, Sardiniyanın, Kordovanın, Korsikanın, Mursiyanın, Xaenin, Alqarbiyanın, Alxesirasın, Cəbəllütariqin və Kanar adalarının, habelə Hind adalarının və Okean dənizindəki materik torpaqlarının və sair ölkələrin Kralı; Avstriyanın Ershersoqu, Burqundiyanın, Lotaringiyanın, Brabantın, Ştiriyanın, Karintiyanın, Kraynanın, Limburqun, Geldernin, Vürtembergin, Kalabriyanın, Afinanın və Neopatriyanın Hersoqu;

Habsburqun, Flandriyanın, Tirolun, Görtsün, Barselonanın, Artuanın və Burqundiyanın Qrafı;

Heneqaunun, Hollandiyanın, Zelandiyanın, Pfirtin, Kiburqun, Namürün, Russilyonun, Serdanyanın və Zütfenin Pfaltsqrafı;

Elzasın Landqrafı;

Burqaunun, Oristanonun, Qotiyanın və Müqəddəs Roma İmperiyasının Markqrafı,

Şvabiyanın, Kataloniyanın, Asturiyanın və sair Knyazı; Frizlandiyanın, Vind markasının, Portenaunun, Biskayanın, Molinin, Salinsin⁷, Tripolinin və Mexelenin hökmdarı olaraq

Açıq şəkildə bəyan edirik: Bizim və Müqəddəs Roma İmperiyasının kürfürstləri⁸, knyazları və digər zümrələrinin mötəbər

⁵ Leon.

⁶ Sevilya.

⁷ Zalsburq.

⁸ Müqəddəs Roma İmperiyasında – imperiya knyazı, XIII əsrdən etibarən onun üçün boş qalan imperiya taxtına imperatorun (kralın) seçilməsi hüququ təsbit edilmişdir.

şəkildə Bizə bildirdiklərinə görə, German millətinin Müqəddəs İmperiyasında qədim adət və ənənələrə əsasən cinayət məhkəmələrinin böyük əksəriyyəti Bizim imperiya hüququmuz⁹ üzrə təhsil almamış, bu hüquqdan xəbərsiz, onun tətbiqində təcrübəsi və vərdişi olmayan şəxslərdən təşkil olunur. Bunun nəticəsində bir çox yerlərdə tez-tez hüquqa və sağlam düşüncəyə zidd hərəkət edilir: ya günahsız şəxslər işgəncəyə məruz qoyularaq öldürülür, ya da təqsirli şəxslərə nizamsız, qərəzli və işi uzadan icraat nəticəsində möhlət verilir, onların işləri kənara qoyulur və özləri azad edirlər ki, bu da cinayət işləri üzrə ittihamçılara və ümumi mənafeyə böyük zərər vurur.

Həmçinin Alman ərazilərinin şəraiti və bütün bunlara dair qədimdən davam edən adət və ənənələr səbəbindən bəzi yerlərdə cinayət məhkəmələrini hüquqdan anlayışı olan, təcrübəli və səriştəli şəxslərlə komplektləşdirmək mümkün olmur.

Buna görə Biz kürfürstlər, knyazlar və zümrələrlə birlikdə mərhəmətli və xeyirxah iradəmizlə bəzi alim, görkəmli və təcrübəli şəxslərə cinayət işlərində və məhkəmə araşdırmalarında hüquqa və ədalətə mümkün qədər uyğun şəkildə necə və hansı qaydada hərəkət edilməli olduğunu göstərən bir təlimat hazırlamağı və onu vahid şəkildə sistemləşdirib tərtib etməyi tapşırırmışıq. Həmin təlimatın çap olunmasını da əmr etmişik ki, bundan sonra Bizim və İmperiyanın bütün təbəələri və onların hər biri cinayət işlərinin böyük əhəmiyyətini

// Сказкин С.Д. История средних веков. – Москва: Высшая школа, 1977. – Т. I. – С. 205.

⁹ “Carolina”da imperiya hüququ (Keyserliches recht) dedikdə təkcə imperatorlar tərəfindən buraxılmış, bəzən yazılı hüquq adlandırılan qanunlar deyil, həmçinin italyan hüquqşünasları vasitəsilə resipiya olunmuş Roma hüququ da nəzərdə tutulur. “Carolina”nın bütün şübhəli və ya qanunda nəzərdə tutulmamış hallarda istinad etdiyi hüquqşünasların və universitetlərin məsləhətləri, göstərişləri və ya rəyləri əhəmiyyətli dərəcədə məhz ona əsaslanırdı. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова ; под ред. С. З. Зиманова. – Алма-Ата : Наука, 1967. С. 34.

və təhlükəliliyini nəzərə alaraq, belə işlərdə sözügedən təlimata, ümumi hüquqa, ədalətə və təqdirəlayiq qədimdən gələn adətlərə uyğun hərəkət edə bilsinlər; necə ki, şübhəsiz, hər kəs özü də belə davranmağa meyllidir və bunun müqabilində Uca Tanrıdan mükafat almağa ümid edir.

Bununla belə, Biz bu mərhəmətli göstərişimizlə kürfürstləri, knyazları və zümrələri onların qədimdən mövcud olan, qanuni və ədalətli adət və hüquqlarından məhrum etmək niyyətində deyilik.

Hakimlər, məhkəmə iclasçıları və məhkəmə vəzifəli şəxsləri haqqında

I. Beləliklə¹⁰, hər şeydən əvvəl Biz müəyyən edir, əmr edir və istəyirik ki, bütün cinayət məhkəmələri mömin, ləyaqətli, dərrakəli və təcrübəli şəxslərdən – hər bir yerin imkan və şəraitinə görə əldə edilməsi mümkün olan ən layiqli və ən yaxşı şəxslərdən seçilmiş hakimlər, məhkəmə iclasçıları və məhkəmə katibləri ilə təmin edilsin və komplektləşdirilsin. Bunun üçün zadəganların və alim şəxslərin köməyi də istifadə oluna bilər.

Bütün hallarda hər bir hakimiyyət orqanı cinayət məhkəmələrinin mümkün qədər yaxşı təşkil olunması və heç kəsə haqsızlıq edilməməsi üçün əlindən gələn səyi göstərməlidir; çünki insanın şərəfinə, bədəninə, həyatına və əmlakına aid olan bu mühüm işlərdə xüsusi səy və düşünülmüş ehtiyatlılıq tələb olunur. Buna görə də cinayət məhkəmələrinə malik olan bütün hakimiyyət orqanları ciddi şəkildə xəbərdar edilməlidir ki, bu tələblərin pozulması halında heç kəs öz səhlənkarlığını və ya etinasızlığını hər hansı məqbul və hüquqa uyğun əsasla üzrlü hesab etdirə bilməz; əksinə, buna görə bu Bizim Qanunnaməmizə müvafiq olaraq ədalətlə cəzalandırılmalıdır.

Bu günə qədər olmuşdur ki, bəzi yerlərdə zadəganlardan və digər şəxslərdən bəziləri öz vəzifələrinə və ya digər əsaslara görə belə məhkəmələrdə şəxsən iştirak etmələri lazım gəldiyi halda, öz zümrə və məqamlarına yaraşdırmayaraq həmin məhkəmələrin iclaslarında iştirak etməkdən boyun qaçırmışlar; bunun nəticəsində isə şər əməllər dəfələrlə cəzasız qalmışdır. Halbuki belə məhkəmə fəaliyyətində iştirak onların nə şərəfinə, nə də məqamına hər hansı xələl gətirə bilər və gətirməməlidir; əksinə, bu, ədalətin bərqərar edilməsinə, cinayətkarların cəzalandırılmasına xidmət edir və həmin zadəganlara

¹⁰ *Item.* Bütün maddələr bu giriş sözü ilə başlayır, sonradan isə o tərəfimizdən buraxılır.

və vəzifəli şəxslərə şərəf gətirir. Buna görə də onlar işin hallarına görə zəruri və məqsədəuyğun hesab edildiyi hər bir halda belə cinayət məhkəmələrində şəxsən hakim və məhkəmə iclasçısı qismində iştirak etməli və orada bu Bizim Qanunnaməmizə uyğun olaraq lazım və münasib olan şəkildə hərəkət etməli və iş aparmalıdırlar.

Bəzi zadəganların və digər şəxslərin isə qədimdən gələn adətə əsasən indiyədək belə məhkəmələrdə şəxsən iştirak etdikləri yerlərdə Biz istəyirik ki, onlar bundan sonra da heç bir imtina və yayınmaya yol vermədən həmin məhkəmələrdə iştirak etsinlər və bu qədim adət və qayda öz qüvvəsini və etibarlılığını tam şəkildə saxlasın.

Mülklərində məhkəmə hüququna malik olanlar haqqında

II. Öz mülklərinə görə cinayət mühakiməsini həyata keçirməyə borclu olan şəxslər bədən və ya əqli zəiflik və xəstəlik, azyaşlılıq, qocalıq və yaxud digər bir qabiliyyətsizlik səbəbindən həmin məhkəməni şəxsən həyata keçirə və ya idarə edə bilmədikdə, zərurət yarandığı hər bir halda, yuxarı hakimə (*Oberrichter*) məlumat verməklə və onun razılığı ilə öz əvəzinə cinayət mühakiməsini həyata keçirməyə qadir olan başqa şəxsləri təyin etməli və müəyyənləşdirməlidirlər.

Cinayət işlərində hakimin andı

III. Mən, N., and içirəm ki, cinayət işlərində ədalətin həyata keçirilməsini təmin edəcək, yoxsulla varlı arasında fərq qoymadan hökm verəcək və qərar çıxaracaq, nə məhəbbət, nə nifrət, nə ödəniş, nə hədiyyə, nə də hər hansı başqa səbəb üzündən bundan kənara çıxmıyacağım borcluyam və bunu arzu edirəm. Xüsusilə, İmperator V Karlın və Müqəddəs İmperiyanın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə sədaqətlə riayət edəcəyimə və onu bütün imkanlarım daxilində dürüst və sarsılmaz şəkildə qoruyub saxlayacağım and içirəm. Belə ki, Tanrı və Müqəddəs İncil mənə yardımçı olsun.

Schöffnenlərin¹¹, yaxud məhkəmə iclasçılarının andı

IV. Hər bir schöffnen və ya cinayət məhkəməsinin iclasçısı məhkəmənin hakimi qarşısında aşağıdakı andı içməlidir. Hakim andın mətnini schöffnenə oxumalı, schöffnen isə onu hakimin ardınca təkrar etməlidir.

– Mən, N., and içirəm ki, cinayət işləri üzrə ədalətli hökmlər çıxaracaq, yoxsulla varlı arasında fərq qoymadan mühakimə edəcək və nə məhəbbət, nə nifrət, nə ödəniş, nə hədiyyə, nə də hər hansı başqa səbəb üzündən bundan kənara çıxmıyacağım borcluyam və bunu arzu edirəm. Xüsusilə, İmperator V Karlı və Müqəddəs İmperiyanın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə sədaqətlə riayət edəcəyimə və onu bütün imkanlarım daxilində dürüst və sarsılmaz şəkildə qoruyub saxlayacağım and içirəm. Belə ki, Tanrı və Müqəddəs İncil mənə yardımçı olsun.

Katibin andı

V. Mən, N., and içirəm ki, cinayət məhkəməsinə aid olan işlərə diqqət və səylə yanaşacaq, iddia və etirazları, cinayətə dair sübutları¹², şübhələri və sübutları, habelə həbs edilmiş şəxsin etirafını və iş üzrə aparılan bütün prosesual hərəkətləri sədaqətlə yazıya alacaq, qoruyub saxlayacaq və zərurət yarandıqda oxuyacağım borcluyam və bunu arzu edirəm. Həmçinin bütün bunlarda heç bir hiyləyə və saxtakarlığa əl atmayacaq və onlardan istifadə etməyəcəyəm. Xüsusilə, İmperator

¹¹ Orta əsrlərdə və erkən müasir dövrdə məhkəmə işləri sahəsində, habelə – o dövrdə məhkəmə və icra hakimiyyəti ayrılmadığı üçün – inzibati vəzifələrlə tapşırılmış şəxs idi // Schöffe, m. In: Jacob Grimm, Wilhelm Grimm (Hrsg.): Deutsches Wörterbuch. Band 15: Schiefeln–Seele – (IX). S. Hirzel, Leipzig 1899, Sp. 1441

¹² “Carolina”nın orijinal mətnində cinayətə dair əsaslı əlamət / indisiya mənasında olan “Anzeigung” sözündən istifadə olunur. Lakin müasir Azərbaycan hüquq terminologiyasında “cinayətin əlaməti” ifadəsi digər mənə daşdığından qeyd olunan termin “sübut” kimi tərcümə olunur.

V Karlın və Müqəddəs İmperiyanın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə və onunla bağlı bütün məsələlərə, mənə aid olduğu həddə, sədaqətlə riayət edəcək, onların həyata keçirilməsinə vicdanla xidmət göstərəcəyəm. Belə ki, Tanrı və Müqəddəs İncil mənə yardımçı olsun.

Hakimiyyət orqanları tərəfindən vəzifə borcu üzrə ifşa olunmuş cinayətkarın həbs edilməsi

VI. Əgər hər hansı şəxs ümumi şayiyyə görə cinayət törətməkdə şübhəli bilinərsə və ya başqa etibarlı sübutlar, şübhələr və dəlillər əsasında cinayətin törədilməsində adı hallanarsa və buna görə hakimiyyət orqanları tərəfindən vəzifə borcu üzrə həbs edilərsə, həmin şəxs barəsində sözügedən cinayətə aid qanuni baxımdan yetərli, dürüst və əsaslı sübutlar mötəbər şəkildə müəyyən edilməyincə ona işgəncə tətbiq olunmaqla dindirmə aparılmamalıdır. Bunun üçün hər bir hakim belə mühüm işlərdə işgəncə tətbiq edilməzdən əvvəl, hər bir işin xarakteri və hallarının imkan verdiyi dərəcədə, həbs edilmiş şəxsin törətməkdə təqsirləndirildiyi və şübhəli bilindiği cinayətin həqiqətən baş verib-vermədiyini araşdırmalı, bu barədə məlumat toplamalı və söylə yoxlama aparmalıdır; necə ki, bu barədə aşağıda Bizim bu Qanunnaməmizdə daha ətraflı göstəriləcəkdir.

VII. Əgər adı çəkilən hakimlər müvafiq qərarın qəbul edilməsi zamanı təqdim edilmiş sübut və şübhələrin işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edib-etmədiyinə şübhə edərlərsə, bu barədə həmin ərazidə cinayət cəzasını birbaşa təyin etmək səlahiyyətinə malik olan yuxarı hakimiyyət orqanından, yaxud Bizim bu Qanunnaməmizin sonunda göstərilən digər orqan və ərazilərdən məsləhət almalıdırlar. Belə məsləhət alınarkən onlar məlum olmuş şübhəyə dair bütün halları və faktları müvafiq hakimiyyət orqanına ətraflı şəkildə yazılı olaraq bildirməlidirlər.

VIII. Əgər ölüm cəzası nəzərdə tutulan cinayətin törədildiyi aşkar şəkildə müəyyən edilərsə və ya həmin cinayətə dair yuxarıda qeyd olunan qanuni baxımdan yetərli sübutlar mövcud olarsa, həqiqətin müəyyən edilməsi üçün zəruri olan bütün halların araşdırılması məqsədilə, lazım gəldikdə işgəncə ilə dindirmə aparılmalı və təqsirkarın etirafı əsasında məhkəmə icraatı həyata keçirilməlidir; necə ki, bu barədə iddiaçı tərəfindən məhkəməyə cəlb edilən şəxslərə münasibətdə aşağıda aydın şəkildə yazılmış və müəyyən edilmişdir.

IX. Əgər belə həbs edilmiş şəxs işgəncə ilə dindirmə aparılmadan və ya belə dindirmə tətbiq edildikdən sonra belə şübhəli bilindiği cinayəti etiraf etməzsə, lakin buna baxmayaraq həmin cinayəti törətdiyi sübuta yetirilə bilərsə, ölüm cəzasının tətbiqi məsələsində iddiaçı tərəfindən məhkəməyə cəlb edilən şəxslər barəsində aşağıda aydın şəkildə müəyyən edilmiş sübutetmə və məhkəmə icraatı qaydalarına riayət olunmalıdır.

X. Əgər hər hansı şəxsin hakimiyyət orqanları tərəfindən vəzifə borcu üzrə aparılan icraat nəticəsində cinayət törətməsi kifayət qədər şübhəsiz şəkildə sübuta yetirilər və müəyyən edilərsə və bu Bizim və Müqəddəs İmperianın Qanunnaməsinə əsasən həmin cinayətə görə qəti hökmə bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən cəza təyin edilməli olarsa, lakin bu cəza ölümə və ya ömürlük həbsə səbəb olmur, belə cəzanın müəyyən edilməsi və hökmün çıxarılması zamanı yüz doxsan altıncı maddədə nəzərdə tutulmuş qaydalara riayət edilməlidir.

İddiaçı ədalət tələb etdikdə barəsində ittiham irəli sürülmüş cinayətkarın həbs edilməsi haqqında

XI. Əgər iddiaçı hər hansı şəxsin cinayət hüququnun bütün sərtliyi ilə həbsxanaya salınmasını hakimiyyət orqanından və ya hakimdən tələb edərsə, həmin iddiaçı, ilk növbədə, cinayət cəzası

nəzərdə tutulan əməlin törədildiyini və həmin şəxsin bu əməli törətməsinə dair əsaslı sübut və şübhələri təqdim etməlidir; bu zaman iddiaçının təqsirləndirilən şəxsin onun məsuliyyəti altında həbsə alınmasını tələb etməsinin, yaxud özünün də təqsirləndirilən şəxslə birlikdə həbsə alınmasını istəməsinin fərqi yoxdur.

İddiaçı bunu etdikdə, təqsirləndirilən şəxs həbsxanaya salınmalı, iddiaçının bildirdikləri isə dəqiq şəkildə yazıya alınmalıdır. Bu zaman xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, **həbsxanalar həbs edilmiş şəxslərə ağır və təhlükəli əzab vermək üçün deyil, onları saxlamaq üçün** tikilməli və təşkil edilməlidir. Əgər həbs edilmiş şəxslərin sayı birdən çox olarsa, həbsxananın şəraiti imkan verdiyi qədər onlar bir-birindən ayrı saxlanılmalıdırlar ki, öz aralarında yalan ifadələr barədə razılığa gələ bilməsinlər və ya törətdikləri əmələ necə bəraət qazandıracaqları barədə sövdələşə bilməsinlər. **(vurğu tərcüməçiyə aiddir)**

İddiaçının zəminlik təqdim edənədək həbsdə saxlanması haqqında

XII. Təqsirləndirilən şəxs həbsxanaya yerləşdirildiyi andan etibarən iddiaçı və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsi də şəxsən həbs edilməlidir və bu, işin hallarını və hər iki şəxsin vəziyyətini nəzərə almaqla hakim və dörd schöffən tərəfindən kifayət hesab edilən zəminlər, öhdəlik və digər lazımi təminat vasitələrini təqdim edənədək davam etməlidir.

Bu təminat onun üçün verilməlidir ki, iddiaçı cinayət təqibini sona çatdırma bilmədikdə və ya hüququn tələb etdiyi qaydada onu davam etdirmədikdə, irəli sürdüyü cinayət əməlinin törədildiyini sübuta yetirə bilmədikdə, yaxud hakimin müəyyən etdiyi münasib müddət ərzində hakim və məhkəmə və ya məhkəmə üzvlərinin əksəriyyəti tərəfindən kifayət hesab ediləcək dərəcədə əsaslı və yetərli sübut və şübhələri sübuta yetirə bilmədikdə, eləcə də başqa hüquqi səbəbdən işi uduzduqda, çəkilməmiş xərcləri ödəsin və təqsirləndirilən

şəxsə vurulmuş şərəfsizlik və zərərin əvəzini mülki hüquq qaydasında çıxarılmış qərara uyğun olaraq versin.

Həbsdə saxlanılmış təqsirləndirilən şəxsin çəkdiyi məhkəmə xərclərinin, ona vurulmuş zərərin və şərəfsizliyin əvəzini daha tez və tam şəkildə ala bilməsi üçün, onun öz seçiminə və iradəsinə əsasən, həmin xərclərin, zərərin və şərəfsizliyin əvəzinin ödənilməsi barədə iddia cinayət təqibini başlanmış iddiaçının aidiyyəti üzrə hakimi qarşısında və ya barəsindəki cinayət işi üzrə məhkəmə icraatını aparmış və qərar çıxarmış həmin cinayət məhkəməsində qaldırıla bilər. Belə icraat sadələşdirilmiş qaydada və artıq prosessual formalıqlar tətbiq edilmədən aparılmalı, çıxarılmış qərar isə sonrakı apellyasiya və əlavə araşdırma olmadan icra edilməlidir. Bununla belə, bu hallar və həmin məhkəməyə əvvəldən verilmiş səlahiyyətlər istisna olmaqla, cinayət məhkəməsinin mülki işlər üzrə yurisdiksiyası və məcburetmə səlahiyyəti genişləndirilmiş sayılmamalıdır.

Təqsirləndirilən şəxs əməli etiraf etdiyi, lakin həmin əmələ dair vicdanlı bəraətverici hallara istinad etdiyi halda iddiaçının zəminliyi haqqında

XIII. Əgər təqsirləndirilən şəxs əməli törətdiyini inkar etmir, lakin həmin əmələ görə cinayət cəzasından azad edilməsinə səbəb ola biləcək əsaslı bəraətverici hallara istinad edərsə və bu halları sübuta yetirə biləcəyi təqdirdə cəzadan azad olunması mümkün olsa da, iddiaçı onun göstərdiyi bu əsas və bəraətverici halları qəbul etmirsə, belə halda iddiaçı şəxslərin vəziyyəti və işin halları nəzərə alınmaqla hakim və dörd schöffən, yaxud məhkəmə iclasçısının müəyyən etdiyi həcmdə lazımi zəminlik təqdim etməlidir.

Əgər təqsirləndirilən şəxs irəli sürdüyü bəraətverici halları sübuta yetirərək ona isnad edilən əmələ görə cinayət cəzasına məruz qalmamalı olduğunu müəyyən etdirsə, iddiaçı həmin məhkəmənin yuxarıda göstərilən qaydada mülki hüquq əsasında çıxardığı qərara

uyğun olaraq onun həbsə alınması nəticəsində çəkdiyi zərərin və şərafinə vurulmuş xələlin əvəzini ödəməli, bundan əlavə bütün məhkəmə xərclərini də qarşılmalıdır.

Belə zəminliyin verilməsindən sonra törədilmiş əməli bəraətləndirən halların sübuta yetirilməsi üzrə icraat aşağıda, yüz əlli birinci maddədə – “Əgər hər hansı şəxs əməli etiraf etmişdirsə...” müddəası ilə başlayan qaydada aparılmalıdır. Bu halda həmin bəraətverici halların araşdırılması başa çatdırılmadan və onlar barədə ayrıca qərar qəbul edilmədən işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilə bilməz.

Zəminlik təqdim edə bilməyən iddiaçının qarşılıqlı qaydada həbsdə saxlanması haqqında

XIV. İddiaçı yuxarıda göstərilən zəminliyi təqdim edə bilmədiyi müddətdə, buna baxmayaraq cinayət təqibini bütün sərtliyi ilə davam etdirmək istəyərsə, işin hallarına və iştirak edən şəxslərin vəziyyətinə uyğun olaraq, yuxarıda qeyd olunan icraat başa çatanaqədək təqsirləndirilən şəxslə birlikdə həbsxanada və ya başqa qaydada həbsdə saxlanılmalıdır. Həm iddiaçıya, həm də öz bəraətverici hallarını sübuta yetirmək istəyən şəxsə yuxarıda nəzərdə tutulan zəminliyin və ya sübutların əldə edilməsi üçün müraciət etmək istədikləri şəxslərlə əlaqə saxlamağa icazə verilməlidir.

Əgər ittiham knyazın, din xadiminin, icmanın və ya digər yüksək məqamlı şəxsin adından daha aşağı zümrəyə mənsub şəxsə qarşı irəli sürülmüşdürsə, belə halda iddiaçının əvəzinə başqa bir şəxsin təqsirləndirilən şəxslə birlikdə həbsxanaya salınmasına və ya həbsdə saxlanılmasına yol verilə bilər; lakin həmin şəxs təqsirləndiriləndən daha aşağı məqamlı olmamalıdır. Əgər iddiaçının əvəzinə həbs edilmiş həmin şəxs yuxarıda göstərilən qaydada başqa zəminlik təqdim etmək istəyərsə, o, həbsdən azad edilməlidir.

İddiaçı cinayətə dair sübut və şübhələri sübuta yetirdikdə və ya cinayətin törədilməsi başqa əsaslarla mübahisəsiz olduqda digər zəminlik haqqında

XV. Əgər iddiaçı cinayətə dair sübut və şübhələri sübuta yetirmişsə və ya şikayət edilən cinayətin törədilməsi başqa əsaslarla mübahisəsizdirsə və təqsirləndirilən şəxs yuxarıda göstəriləyi kimi kifayət qədər bəraətverici hallar irəli sürə bilmirsə, iddiaçı təqsirləndirilən şəxsin həbsə alındığı ciddi cinayət icraatını bu Bizim və İmperiyanın Qanunnaməsinə uyğun olaraq davam etdirəcəyinə dair zəminlik verməlidir. Belə halda ondan bundan əlavə başqa zəminlik tələb olunmamalıdır.

Təqsirləndirilən şəxsin həbsə alınması ilə əlaqədar həyata keçirilmiş bütün hərəkətlər – ittiham, ona verilmiş cavab, zəminlik, dindirmə, araşdırma, sübutetmə və digər prosessual hərəkətlər, habelə bunların əsasında sonradan çıxarılmış qərar – məhkəmə katibi tərəfindən düzgün, aydın və tam şəkildə yazıya alınmalıdır. Bu qeydlər aşağıda yüz səksən birinci maddədə – “Hər bir məhkəmə katibi...” sözləri ilə başlayan müddədə və ondan sonrakı səhifələrdə nəzərdə tutulmuş ümumi yazılış qaydasına və formasına uyğun tərtib edilməlidir.

Aşkar cinayətlər haqqında

XVI. Hakim və məhkəmə iclasçıları xüsusilə o hallara diqqət yetirməlidirlər ki, cinayət, şəxsi cinayət cəzasından hüquqi baxımdan azad edə biləcək əsaslı səbəb olmadan, açıq-aşkar və şübhəsiz şəkildə törədilmiş və ya bu cür müəyyən edilmiş olsun. Məsələn, hər hansı şəxs hüquqa uyğun və məcbureddici səbəb olmadan açıq şəkildə qəsdən düşmənçilik edər və ya sülhü pozarsa; yaxud şəxs cinayəti törədərkən hadisə yerində yaxalanarsa; yaxud soyğunçuluq və ya oğurluq nəticəsində əldə edildiyini bildiyi əşya onun üzərində tapılırsa və o,

buna qarşı heç bir əsaslı etiraz və ya hüquqi bəraətverici səbəb irəli sürə bilməzsə – necə ki, belə bəraətverici halların mövcudluğu aşağıda hər bir cinayət cəzasına dair müddəalarda ayrıca göstərilir.

Belə və buna bənzər şübhəsiz və aşkar cinayətlərdə, təqsirkar şəxs həmin aşkar və şübhəsiz əməli həyasızcasına inkar edərsə, bu Qanunnamədə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş prosessual uzatmalar tətbiq edilməməli və hakim onu həqiqəti etiraf etməyə məcbur etmək məqsədilə xüsusilə sərt işgəncə ilə dindirməyə məruz qoymalıdır ki, belə açıq və şübhəsiz cinayətlər üzrə qəti hökm və cəzanın icrası mümkün olan ən az xərc və yubadılma ilə həyata keçirilsin.

**Təqsirləndirilən şəxs həbs edildikdən sonra iddiaçının
getməməli və məhkəmə çağırışlarının göndərilməsi
üçün əvvəlcədən yer göstərməli olduğu haqqında**

XVII. Təqsirləndirilən şəxs həbs edildikdən sonra iddiaçı hakimın yanından getməməli və əvvəlcə ona münasib, etibarlı və təhlükəsiz şəhər və ya yaşayış məntəqəsində elə bir ünvan göstərməlidir ki, hakim bundan sonra zəruri olan bütün məhkəmə çağırışlarını həmin ünvana göndərə bilsin. Hər bir ölkədə mövcud olan ümumi adətə uyğun olaraq, iddiaçı belə çağırışı ona çatdıran şəxsə məhkəmədən onun olduğu yerədək qət edilən hər mil üçün münasib çatdırılma haqqı ödəməyə borcludur. İddiaçı həmin yeri göstərdikdən sonra məhkəmə katibi bu ünvanı məhkəmə aktlarına daxil etməlidir.

**Cinayətə dair əsaslı sübutların müəyyən edilə biləcəyi
hallar haqqında**

XVIII. Yuxarıda göstəriləndiyi və aşağıda da göstəriləcəyi kimi, bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Cinayət-Məhkəmə

Qanunnaməsində, ümumi hüquqa¹³ uyğun olaraq, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən və şübhəli bilinən, lakin əməli etiraf etməyən şəxsin tutulması və həbsdə saxlanması, habelə işgəncə ilə dindirilməsi cinayətə dair qanuni baxımdan yetərli sübutlara, həqiqət nişanələrinə və əsaslı şübhələrə söykənməlidir.

Lakin qanuni baxımdan yetərli sübut və ya şübhə yarada biləcək bütün halları və nişanələri əvvəlcədən sadalayıb təsvir etmək mümkün deyildir. Buna görə də bu məsələlərdə xüsusi biliyi olmayan vəzifəli şəxslərin, hakimlərin və məhkəmə iclasçılarının hansı hallardan cinayətə dair qanuni baxımdan yetərli sübut və şübhənin yarandığını daha yaxşı bilmələri üçün aşağıda belə sübut və şübhələrin nümunələri göstərilir; onlar elə bir şəkildə ifadə edilmişdir ki, alman dilini bildiyi dərəcədə hər kəs bunları anlaya və bir-birindən fərqləndirə bilsin.

“Sübut” sözünün mənası haqqında

XIX. Bundan sonra hər hansı yerdə etibarlı sübutdan bəhs edildikdə, Biz istəyirik ki, bunun altında eyni zamanda etibarlı həqiqət nişanələri, dəlillər, şübhələr və ehtimallar da nəzərdə tutulsun; bununla da digər ifadələrin ayrıca işlədilməsi aradan qaldırılsın.

Əsaslı sübutlar olmadan heç kəs işgəncə ilə dindirilə bilməz

XX. Araşdırılması nəzərdə tutulan cinayətə dair əvvəlcədən əsaslı sübutlar əldə edilməyib və onlar sübuta yetirilməyibsə, heç kəs işgəncə ilə dindirilməməlidir. Hətta işgəncə nəticəsində həmin cinayət etiraf edilmiş olsa belə, belə etirafa etibar edilməməli və heç kəs yalnız onun əsasında məhkum olunmamalıdır. Əgər hər hansı hakimiyyət orqanı və ya hakim bu qaydanı pozarsa, sübutlar təqdim və sübuta

¹³ Ümumi hüquq (gemeinem rechten) dedikdə resipiyasiya olunmuş (qəbul edilmiş) Roma hüququ və ümumgerman normalar nəzərdə tutulur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V – с. 43

yetirilmədən hüquqa zidd şəkildə işgəncəyə məruz qoyulmuş şəxsə vurulmuş şərəfsizliyə, çəkdiyi əzab və ağrılara, xərclərə və zərərə görə lazımi əvəzi ödəməyə borclu olmalıdır.

Belə halda heç bir hakimiyyət orqanı və ya hakim, habelə heç bir andlı öhdəlik¹⁴ işgəncəyə məruz qalmış şəxsin öz şərəfsizliyi, ağrı və iztirabları, xərcləri və zərəri üçün hüquq yolu ilə əvəz tələb etməsinə mane olmaq məqsədilə müdafiə və ya himayə vasitəsi kimi istifadə edilə bilməz. Bununla belə, hər cür zorakı hərəkət istisna olunur.

Cadugərlik yolu ilə həqiqəti söyləməyə cəsarət edən şəxslərdən əldə edilmiş sübutlar haqqında

XXI. Cadugərlik və ya başqa vasitələrlə həqiqəti söyləmək iddiasında olan şəxslərdən əldə edilmiş sübutlar əsasında heç kəs həbs edilməməli və ya işgəncə ilə dindirilməməlidir. Əksinə, belə fəlcilik və həqiqəti söyləmək iddiasında olan şəxslər, habelə onların məlumatlarına əsaslanaraq ittiham irəli sürənlər cəzalandırılmalıdırlar. Əgər hakim buna baxmayaraq belə fəlcilərin verdiyi məlumatlar əsasında icraatı davam etdirərsə, o, əvvəlki maddədə göstərildiyi kimi, işgəncəyə məruz qoyulmuş şəxsə çəkdiyi xərclərə, ağrı və iztirablara, təhqirə və vurulmuş zərərə görə müvafiq əvəz ödəməyə borcludur.

Cinayətə dair sübutlar əsasında yalnız işgəncə ilə dindirmənin tətbiq edilə bilməsi, lakin cinayət cəzasının təyin edilə bilməməsi haqqında

XXII. Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, heç kəs yalnız sübutlar, dəlillər, həqiqət nişanələri və ya şübhələr əsasında qəti olaraq hər hansı cinayət cəzasına məhkum edilə bilməz. Belə əsaslar üzrə, yalnız sübutlar kifayət qədər olduqda, işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilə bilər.

¹⁴ *Urfəhdə.*

Şəxsin cinayət cəzasına qəti məhkum edilməsi isə, bu Qanunnamənin digər müddəalarında daha ətraflı göstəriləcəyi kimi, onun öz etirafına və ya şahidliyi ilə sübutetməyə əsaslanmalıdır; ehtimal və sübutlar öz-özlüyündə qəti məhkumetmə üçün əsas ola bilməz.

Cinayətə dair kifayət qədər sübutların hansı qaydada sübuta yetirilməsi haqqında

XXIII. İşgəncə altında dindirmənin tətbiqi üçün sübutların kifayət hesab edilməsi məqsədilə həmin sübutlar, kifayət qədər sübutetməyə dair aşağıda digər maddələrdə nəzərdə tutulduğu kimi, iki mötəbər şahidin ifadəsi ilə sübuta yetirilməlidir. Lakin cinayətin əsas faktı bir mötəbər şahidin ifadəsi ilə sübuta yetirilərsə, bu, yarı sübut kimi qiymətləndirilərək işgəncə ilə dindirmənin tətbiqi üçün kifayət edən sübut hesab olunur; necə ki, bu barədə aşağıda otuzuncu maddədə nəzərdə tutulmuşdur.

Aşağıda göstərilən sübutlar siyahısında nəzərdə tutulmayan və təsvir edilməyən halların nümunə kimi götürülməsi haqqında

XXIV. Aşağıdakı maddələrdə cinayətə dair şübhə və sübutlar haqqında müəyyən edilmiş qaydalardan həmin maddələrdə ayrıca göstərilməyən hallara münasibətdə də analogiya üzrə nümunə kimi istifadə edilməlidir. Çünki şübhə yaradan bütün halları və şübhəli vəziyyətləri əvvəlcədən sadalamaq və təsvir etmək mümkün deyildir.

Bütün cinayətlərə aid olan ümumi şübhələr və sübutlar haqqında

XXV. İlk növbədə, şübhə doğuran halların nə zaman və hansı qaydada mötəbər sübut təşkil edə biləcəyinə dair aşağıdakı izahlar verilir. Aşağıdakı çoxsaylı maddələrdə işgəncə ilə dindirmənin tətbiqi üçün kifayət edən əsas kimi nəzərdə tutulmuş sübutlar mövcud

olmadıqda, tam şəkildə sadalanması mümkün olmayan aşağıdakı və bunlara bənzər şübhə doğuran hallar araşdırılmalıdır.

§. Birincisi, şübhəli bilinən şəxsin elə ümitsiz, məsuliyyətsiz və pis ad-san sahibi olan bir şəxs olub-olmadığı araşdırılmalıdır ki, cinayəti törətmiş ola biləcəyi ağlabatan sayılsın; həmçinin həmin şəxsin əvvəllər buna bənzər cinayət törədib-törətmədiyi, belə cinayətə cəhd edib-etmədiyi və ya belə bir əməldə ittiham olunub-olunmadığı müəyyən edilməlidir. Lakin bu cür pis sözlər təqsirləndirilən şəxsin düşmənlərindən və ya etibarsız şəxslərdən deyil, qərəzsiz və mötəbər şəxslərdən qaynaqlanmalıdır.

§. İkincisi, şübhəli şəxsin cinayətlə əlaqədar təhlükəli və şübhəli bir yerdə aşkar edilib-edilmədiyi və ya yaxalanıb-yaxalanmadığı araşdırılmalıdır.

§. Üçüncüsü, cinayəti törədən şəxs cinayət zamanı, yaxud cinayət yerinə gedərkən və ya oradan qayıdarkən görülmüş, lakin şəxsiyyəti müəyyən edilməmişdirsə, şübhəli şəxsin zahirî görünüşünün, geyiminin, silahının, atının və ya digər əlamətlərinin həmin şəxsdə müşahidə olunmuş əlamətlərlə uyğun gəlib-gəlmədiyinə diqqət yetirilməlidir.

§. Dördüncüsü, şübhəli şəxsin buna bənzər cinayətlər törədən şəxslərlə birlikdə yaşayıb-yaşamadığı və ya onlarla əlaqə və ünsiyyət saxlayıb-saxlamadığı araşdırılmalıdır.

§. Beşincisi, ziyan vurulması və ya bədən xəsarəti yetirilməsi hallarında şübhəli şəxsin paxıllıq, düşmənçilik, əvvəllər edilmiş hədə-qorxu və ya hər hansı mənfəət əldə etmək ümidi səbəbindən həmin cinayəti törətmək üçün motivinin olub-olmadığı müəyyən edilməlidir.

§. Altıncısı, zərər çəkmiş və ya xəsarət almış şəxs müəyyən əsaslara görə hər hansı şəxsi özü cinayətdə ittiham edərkən bundan sonra ölərsə, yaxud həmin ittihamı öz andı ilə təsdiq edərsə, bu hal nəzərə alınmalıdır.

§. Yeddincisi, hər hansı şəxs cinayətlə əlaqədar qaçarsa, bu hal da şübhə yaradan hal kimi nəzərə alınmalıdır.

Səkkizincisi

XXVI. Əgər bir şəxs digər şəxslə onun dolanacağı, əmlakının və var-dövlətinin böyük hissəsini əhatə edən mühüm əmlak barəsində məhkəmə mübahisəsi aparırsa, həmin şəxs qarşı tərəfin ciddi bədxahı və böyük düşməni hesab olunur. Buna görə də məhkəmə mübahisəsindəki onun qarşı tərəfi gizli şəkildə öldürülərsə, qətl törədilməsində həmin şəxsə qarşı şübhələr yaranır. Əgər bundan əlavə, həmin şəxsin davranışı və vəziyyəti də qətli onun törətməsi barədə şübhə doğurursa və o, bununla bağlı mötəbər bəraətverici səbəb göstərə bilmərsə, həmin şəxs həbsə alına və işgəncə ilə dindirilə bilər.

Yuxarıda göstərilən şübhə hallarının və ya bəndlərinin birlikdə və ya ayrı-ayrılıqda işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edən sübut təşkil etdiyi hallar haqqında qayda

XXVII. Yuxarıdakı maddədə işgəncə ilə dindirmənin tətbiqi üçün sübutlara dair göstərilmiş səkkiz şübhə halı və ya bəndindən heç biri ayrılıqda işgəncə ilə dindirməyə əsas verən mötəbər və kifayət qədər sübut təşkil etmir. Lakin həmin hallardan və ya bəndlərdən bir neçəsində nəzərdə tutulmuş şübhələr hər hansı şəxs barəsində birlikdə mövcud olarsa, işgəncə ilə dindirmə barədə qərar vermək və onu həyata keçirmək səlahiyyətinə malik hakimlər və ya hakimiyyət orqanları müəyyən etməlidirlər ki, yuxarıda göstərilən və ya onlara bənzər şübhə halları birlikdə, aşağıdakı maddələrin hər birində ayrılıqda işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edən mötəbər sübut kimi nəzərdə tutulan hallar qədər mötəbər və kifayət qədər sübut təşkil edirmi.

Yuxarıda göstərilən hallar barədə başqa bir qayda

XXVIII. Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, hər hansı şəxs yuxarıda göstərilən şübhə hallarından bir neçəsi əsasında cinayət törətməkdə şübhəli bilindikdə, həmişə iki növ hal diqqətlə nəzərə alınmalıdır: birincisi, aşkar edilmiş şübhələr; ikincisi isə şübhəli şəxsin xeyrinə olan və onu cinayəti törətməkdə təqsirindən azad edə biləcək hallar. Əgər bunların qiymətləndirilməsi nəticəsində şübhə doğuran əsasların bəraətverici əsaslardan daha üstün olduğu müəyyən edilərsə, işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilə bilər. Əksinə, bəraətverici əsaslar aşkar edilmiş bəzi zəif şübhələrdən daha mühüm və inandırıcı olarsa, işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilməməlidir. Bu məsələlərdə şübhə yarandıqda isə işgəncə ilə dindirmə barədə qərar vermək və onu həyata keçirmək səlahiyyətinə malik şəxslər hüquqşünaslardan¹⁵, habelə Bizim bu Qanunnamənin sonunda göstərilən orqan və yerlərdən məsləhət almalıdırlar

Hər biri ayrılıqda işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edən ümumi sübutlar

XXIX. Əgər hər hansı şəxs cinayəti törədərkən bir əşyanı itirər, yerə salar və ya özündən sonra qoyub gedərsə və sonradan həmin əşya tapılaraq onun cinayəti törədən şəxsə məxsus olduğu müəyyən edilərsə, həmin əşyanın itirilməsindən bilavasitə əvvəl kimdə olduğu araşdırıldıqdan sonra işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilə bilər. Lakin həmin şəxs bunun əksini göstərən elə bir bəraətverici hal irəli sürərsə ki, onun həqiqiliyi müəyyən və ya sübuta yetirildiyi halda sözügedən şübhəni aradan qaldırır, həmin bəraətverici hal işgəncə ilə dindirmədən əvvəl mütləq araşdırılmalıdır.

XXX. Yarı sübut aşağıdakı halda mövcud olur: əgər hər hansı şəxs cinayətin əsas faktını bircə mötəbər və ləyaqətli şahidin ifadəsi

¹⁵ *Rechtuerstendigen; legally knowledgeable; законоведы.*

ilə əsaslı şəkildə sübuta yetirərsə – necə ki, aşağıda mötəbər şahidlər və şahid ifadələri ilə sübutetmə haqqında müəyyən edilməmişdir – bu, yarı sübut adlanır və yarı sübut hesab edilir. Belə yarı sübut eyni zamanda cinayətə dair kifayət qədər mötəbər sübut və şübhə təşkil edir. Lakin hər hansı şəxs başqa halları, həqiqət nişanələrini, dəlilləri, sübutları və ya şübhələri sübuta yetirmək istəyirsə, bunu ən azı iki mötəbər, ləyaqətli və etibarlılığı şübhə doğurmayan şahidin ifadəsi ilə etməlidir.

XXXI. Əgər cinayəti sübuta yetirilmiş və həmin cinayətin törədilməsində köməkçiləri olmuş şəxs həbsdə olarkən törətdiyi və ifşa olunduğu cinayətdə ona kömək etmiş hər hansı şəxsin adını çəkərsə, aşağıdakı şərtlər və hallar mövcud olduqda belə ifadə həmin adı çəkilən şəxsə qarşı sübut və şübhə yaradan hal hesab edilir.

§. Birincisi, ifadə verən şəxsə işgəncə zamanı həmin şəxsin adı əvvəlcədən bildirilməməli və o, məhz həmin şəxs barədə xüsusi olaraq sorğu-sual və ya işgəncə ilə dindirilməməlidir. Əksinə, ondan ümumi şəkildə cinayəti törədərkən ona kimin kömək etdiyi soruşulmalı və o, həmin şəxsi öz yaddaşı ilə xatırlayıb özü adlandırmalıdır.

§. İkincisi, ifadə verən şəxsdən adı çəkilən şəxsin ona necə, harada və nə zaman kömək etdiyi, habelə onunla hansı əlaqə və münasibətlərinin olduğu dəqiq şəkildə soruşulmalıdır. Bundan əlavə, hər bir konkret işin xüsusiyyətlərinə və xarakterinə görə həqiqətin sonradan müəyyən edilməsinə ən yaxşı şəkildə xidmət edə biləcək bütün mümkün və əhəmiyyətli hallar barədə ondan ətraflı məlumat alınmalıdır. Belə halların hamısını burada əvvəlcədən təsvir etmək mümkün deyil; lakin hər bir çalışqan və məlumatlı şəxs onları işin xüsusiyyətlərinə əsasən müəyyən edə bilər.

§. Üçüncüsü, ifadə verən şəxslə onun barəsində məlumat verdiyi şəxs arasında xüsusi düşmənçiliyin, ədavətin və ya nifrətin olub-olmadığı araşdırılmalıdır. Belə düşmənçilik, ədavət və ya nifrət məlum olarsa və ya araşdırma zamanı müəyyən edilərsə, ifadə verən şəxsin

həmin şəxsə qarşı bildirdiklərinə etibar edilməməlidir. Yalnız o halda bu qaydadan kənara çıxmaq olar ki, ifadə verən şəxs əlavə olaraq o qədər inandırıcı və mötəbər əsaslar və həqiqət nişanələri göstərsin ki, onların araşdırılması nəticəsində həmin hallar mötəbər sübut kimi qəbul edilə bilsin.

§. Dördüncüsü, adı çəkilən şəxs özü də elə dərəcədə şübhə doğuran şəxs olmalıdır ki, göstərilən cinayəti onun törətmiş ola biləcəyini ağlabatan hesab etmək mümkün olsun.

§. Beşinci, ifadə verən şəxs verdiyi ifadədə sabit və ardıcıl qalmalıdır. Bununla belə, bəzi ruhanilər dini etiraf zamanı həmin bədbəxt şəxslərə əvvəllər həqiqətə uyğun verdikləri ifadələrdən sonradan imtina etməyi məsləhət görürərək, sui-istifadəyə yol verirlər. İmkan daxilində ruhanilərin belə hərəkətlərinin qarşısı alınmalıdır. Çünki heç kəsin ümumi mənafeyə zidd olaraq cinayətkarlara öz cinayətlərini gizlətməyə kömək etməyə haqqı yoxdur; belə gizlətmə günahsız şəxslərə zərər vura bilər. Əgər ifadə verən şəxs əvvəllər işin hallarını ətraflı göstərməklə verdiyi ifadə və ya məlumatdan sonradan imtina edərsə və onun bununla öz cinayət ortaqlarına kömək etmək istədiyini, yaxud yuxarıda göstəriləndiyi kimi ruhani etirafçının təsiri ilə belə etdiyini ehtimal etmək üçün əsaslar varsa, əvvəl verilmiş ifadə və araşdırma zamanı müəyyən edilmiş digər hallar birlikdə qiymətləndirilməli və geri götürülmüş həmin ifadənin cinayətə dair kifayət qədər mötəbər sübut təşkil edib-etmədiyi müəyyən olunmalıdır. Bu zaman barəsində verilmiş ifadə sonradan geri götürülən şəxsin yaxşı və ya pis ad-sanına, şöhrətinə və vəziyyətinə, habelə onun ifadə verən şəxslə hansı ümumi iş və əlaqələrinin olduğuna xüsusilə diqqət yetirilməlidir.

XXXII. Əgər hər hansı şəxsin, tam sübut haqqında yuxarıda göstərilən qaydalara uyğun olaraq, heç bir məcburiyyət olmadan, öyünərək və ya başqa səbəbdən özünün ittiham edildiyi və ya şübhəli bilindiği cinayəti törətdiyini söylədiyi kifayət qədər sübuta yetirilərsə;

yaxud həmin cinayət baş verməzdən əvvəl onu törədəcəyi ilə hədələmiş, bundan az müddət sonra isə həmin cinayət həqiqətən baş vermişsə və o, xarakterinə və vəziyyətinə görə belə bir əməli törədə biləcəyi ehtimal olunan şəxsdirsə, bu hallar cinayətə dair kifayət qədər mötəbər sübut hesab edilir və həmin şəxs işgəncə ilə dindirilə bilər.

AYRI-AYRI CİNAYƏT NÖVLƏRİNƏ AİD SÜBUTLAR HAQQINDA: HƏR BİR MADDƏDƏ HƏMİN CİNAYƏT ÜZRƏ İŞGƏNCƏ ALTINDA DİNDİRMƏNİN TƏTBİQİ ÜÇÜN KİFAYƏT EDƏN MÖTƏBƏR SÜBUTLAR GÖSTƏRİLİR

Gizli şəkildə törədilmiş qətl¹⁶ dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XXXIII. Əgər qətlə şübhəli bilinən və təqsirləndirilən şəxs qətlin törədildiyi vaxt şübhəli şəraitdə qanlı paltar və ya silahla görülmüşsə, yaxud öldürülmüş şəxsə məxsus əmlakı götürmüş, satmış, başqasına vermiş və ya özündə saxlamışsa, bunlar mötəbər və kifayət qədər sübut hesab edilməli və həmin şəxs işgəncə ilə dindirilməlidir. Lakin o, belə şübhələri etibarlı dəlil və sübutlarla təkzib edə biləcəyini bildirərsə, həmin dəlil və sübutlar işgəncə ilə dindirmə tətbiq edilməzdən əvvəl araşdırılmalı və qiymətləndirilməlidir. (Yuxarıda XXVI maddəyə uyğun olan hissəyə bax.)

Çoxsaylı şəxslərin iştirak etdiyi dava və ya qarşıdurma zamanı açıq şəkildə törədilmiş və heç kəsin etiraf etmədiyi qətlə dair kifayət qədər sübut haqqında

XXXIV. Əgər qətl açıq dava və ya qarşıdurma zamanı törədilmiş və iştirakçılardan heç biri onu törətdiyini etiraf etmirsə, lakin şübhəli şəxs həmin davada iştirak etmiş, öldürülmüş şəxsin düşməni olmuş və bıçağını çıxararaq ona zərbələr endirmiş, onu yarmış və ya başqa şəkildə təhlükəli və qərzli zərbələr vurmuşsa, bu hallar törədilmiş cinayətə münasibətdə işgəncə ilə dindirmənin tətbiqi üçün kifayət qədər sübut hesab edilir. Şübhəli şəxsin silahının qanlı görülməsi isə

¹⁶ Mordt – müasir mənada – qəsdən adam öldürmə.

ona qarşı mövcud şübhəni daha da gücləndirir. Əgər belə və ya buna bənzər sübutlar mövcud deyilsə, xüsusilə də həmin şəxs hadisə yerində olsa da təhlükəli və zorakı hərəkətlər etməyibsə, o, işgəncə ilə dindirilə bilməz.¹⁷

Uşağını gizli şəkildə doğub öldürməkdə şübhəli bilinən anaya qarşı kifayət edən sübutlar haqqında

XXXV. Əgər özünü bakirə qız kimi təqdim edən bir qadının uşağı gizli şəkildə doğub öldürdüyünə dair şübhə yaranarsa, xüsusilə onun əvvəllər qeyri-adi dərəcədə böyük qarınlı görülüb-görülmədiyi, sonradan qarnının kiçilib-kiçilmədiyi, bundan sonra isə solğun və zəif olub-olmadığı araşdırılmalıdır. Əgər belə və ya buna bənzər hallar müəyyən edilərsə və həmin qadın barəsində şübhə edilən əməli törətmiş ola biləcəyi qənaətinə gəlmək mümkündürsə, sonrakı araşdırmanın aparılması üçün zəruri olduğu həddə, o, qapalı və məxfi şəraitdə bu işdə məlumatlı qadınlar tərəfindən müayinə edilməlidir. Əgər həmin müayinə zamanı da şübhəni gücləndirən hallar aşkar edilər və o, əməli etiraf etmək istəməzsə, işgəncə ilə dindirilə bilər.

XXXVI. Əgər uşaq o qədər yaxın vaxtda öldürülmüşdürsə ki, ananın döşlərində süd hələ çəkilməmişdir, onun döşlərindən süd götürülməsinə yol verilir. Əgər döşlərində həqiqi və tam ana südünün olduğu müəyyən edilərsə, bu hal onun barəsində işgəncə ilə dindirilmənin tətbiqi üçün kifayət güclü şübhə yaradır. Lakin bəzi həkimlərin fikrincə, müəyyən təbii səbəblərdən uşaq doğmamış

¹⁷ Köhnə German hüququna uyğun olaraq, gizli (*mordt*) qətdən fərqli olaraq, belə açıq qətl "Carolina" "*todtschlag*", yəni (hərfi tərcümədə) "ölümçül zərbə" adlandırılır. Belə hallarda öldürülən şəxs "*entleibte*", yəni (hərfi tərcümədə) "həyatdan məhrum edilmiş" adlanır. Bu terminologiya ciddi şəkildə gözlənilir. Bununla belə, sonrakı maddələrdə fərqləndirmə artıq qəsdin mövcudluğundan və xarakterindən asılı olaraq aparılır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова. С. 52

qadının da döşlərində süd ola bilər. Buna görə də qadın bu əsasla özünü müdafiə edərsə, həmin hal mamaçalar vasitəsilə və ya başqa üsulla əlavə olaraq araşdırılmalıdır.

Gizli zəhərləməyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XXXVII. Əgər şübhəli şəxsin zəhər aldığı və ya başqa yolla zəhər əldə etdiyi sübuta yetirilərsə və həmin şəxsin zəhərlənmiş şəxslə ədavətdə olduğu, yaxud onun ölümündən hər hansı üstünlük və ya mənfəət əldə edə biləcəyi müəyyən edilərsə və ya o, başqa səbəblərə görə belə bir əməli törətməsi ehtimal edilə bilən etibarsız davranışlı şəxsdirsə, bu hallar cinayətə dair kifayət qədər mötəbər sübut təşkil edir. Lakin şübhəli şəxs həmin zəhərdən başqa, cəzalandırılmayan məqsədlər üçün istifadə etdiyini və ya istifadə etmək istədiyini inandırıcı dəlillərlə göstərə bilərsə, bu qayda tətbiq edilmir.

Əgər hər hansı şəxs zəhər almış, lakin hakimiyyət orqanları qarşısında bunu inkar etmiş və sonradan zəhəri aldığı sübuta yetirilmişdirsə, bu, həmin zəhərdən hansı məqsədlə istifadə etdiyinin və ya istifadə etmək istədiyinin araşdırılması üçün kifayət qədər əsas təşkil edir.

Bütün hakimiyyət orqanları hər yerdə əcaçılardan və zəhər satan və ya zəhərlə ticarət edən digər şəxslərdən and almalıdırlar ki, həmin hakimiyyət orqanlarına əvvəlcədən məlumat vermədən, onların xəbəri və icazəsi olmadan heç kəsə hər hansı zəhər satmayacaq və ya verməyəcəklər.

Quldurluqda şübhəli bilinən şəxslərə qarşı kifayət qədər sübutlar haqqında

XXXVIII. Əgər hər hansı şəxsin yanında quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlak aşkar edilərsə, yaxud onun həmin əmlakı satdığı, başqasına verdiyi və ya onunla başqa şəkildə şübhəli davranışlar etdiyi müəyyən edilərsə və o, əmlakı kimdən aldığını və ya əldə etdiyini

bildirmək istəməzsə, bu hallar həmin şəxsə qarşı quldurluğa dair mötəbər sübut təşkil edir. Lakin o, həmin əmlakın quldurluq yolu ilə əldə edildiyini bilmədiyini və onu vicdanla əldə etdiyini sübuta yetirərsə, bu qayda tətbiq edilmir.

XXXIX. Süvari və ya piyada knextlər¹⁸ adətən içkixanada qalaraq yeyib-içir, lakin bu cür xərcləri ödəməyə imkan verən dürüst xidmət, məşğuliyyət və ya gəlir mənbəyinə malik olduqlarını göstərə bilmirlərsə, onlar bir çox cinayətlərdə, xüsusilə də quldurluqda şübhəli hesab edilməlidirlər. Bizim və Müqəddəs İmperianın ümumi ölkə sülhü haqqında qanunundan da xüsusilə göründüyü kimi, belə şəxslərə göz yumulmamalı, onlar tutulmalı, ciddi şəkildə dindirilməli və törətdikləri cinayətlərə görə sərt cəzalandırılmalıdırlar. Həmçinin hər bir hakimyyət orqanı şübhəli dilənçilər və sərgərdanlar üzərində ciddi nəzarət həyata keçirməlidir.

Quldurlara və ya oğurlara kömək edən şəxslərə qarşı kifayət qədər şübhələr haqqında

XL. Əgər hər hansı şəxs quldurluq və ya oğurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlakdan, yaxud qənimətdən bilərəkdən və cinayətkar məqsədlə pay götürərsə; cinayətkarları bilərəkdən və cinayətkar məqsədlə yemək və ya içki ilə təmin edərsə; cinayətkarları və ya yuxarıda göstərilən qanunsuz əldə edilmiş əmlakı tamamilə və ya qismən bilərəkdən qəbul edər, gizlədər, sığınacaq verər, satar və ya başqa yerə ötürərsə; yaxud başqa buna bənzər üsulla cinayətkarlara qəsdən yardım göstərər, məsləhət və ya kömək verər və ya onların cinayətləri ilə əlaqədar yolverilməz şəriklik münasibətində olarsa, bunlar işgəncə ilə dindirilmənin tətbiqi üçün kifayət qədər sübut hesab edilir.

¹⁸ Fussknecht (Fußknecht) – piyada əsgər, təhkimli (qul), avara (sərgərdan).

Həmçinin hər hansı şəxs həbs edilmiş şəxsləri gizli şəkildə saxlayarsa və onlar qaçdıqdan sonra harada gizlədildiklərini bildirərlərsə; yaxud iş üzrə etibar doğurmayan və əsaslı səbəblərə görə cinayətkarların tərəfində olduğu hesab edilən şübhəli şəxs, həbsə alan hakimiyyət orqanının əvvəlcədən xəbəri olmadan, ödəniş və ya əvəz müqabilində razılaşma bağlayar, həmin ödənişi qəbul edər və ya buna görə zəmin durarsa, bu hallar da nəzərə alınmalıdır.

Yuxarıdakı iki maddədə göstərilən bütün hallar həm birlikdə, həm də ayrılıqda cinayətkara kömək göstərilməsinə dair mötəbər sübut təşkil edən həqiqət nişanələri sayılır və onların əsasında işgəncə ilə dindirilmə tətbiq edilə bilər.

Gizli şəkildə törədilmiş yandırmaya dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XLI. Əgər hər hansı şəxs gizli şəkildə yandırma törətməkdə şübhəli bilinər və ya təqsirləndirilərsə, özü də başqa hallara görə şübhə doğuran şəxs olarsa və yanğından az əvvəl gizli və şübhəli şəkildə, adətən gizli yandırma törətmək üçün istifadə edilən qeyri-adi, şübhəli və təhlükəli yandırıcı vasitələrlə məşğul olduğu müəyyən edilərsə, bu hallar cinayətə dair mötəbər və kifayət qədər sübut təşkil edir. Lakin şübhəli şəxs həmin vasitələrdən cəzalandırılmayan məqsədlər üçün istifadə etdiyini və ya istifadə etmək istədiyini əsaslı və inandırıcı dəlillərlə göstərə bilərsə, bu qayda tətbiq edilmir.

Xəyanətə dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XLII. Əgər şübhəli şəxsin xəyanət etməkdə şübhəli bilindiyi şəxslərin yanında gizli, qeyri-adi və şübhəli şəkildə davrandığı, özünü onlardan çəkinən və ehtiyat edən şəxs kimi apardığı müəyyən edilərsə və özü də belə bir əməli törədə biləcəyi ehtimal olunan şəxsdirsə, bu, işgəncə ilə dindirilmənin tətbiqi üçün kifayət qədər sübut hesab edilir.

Oğurluqda şübhəyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XLIII. Əgər oğurlanmış əmlak şübhəli şəxsin yanında aşkar edilərsə və ya onun həmin əmlaka tamamilə və ya qismən sahib olduğu, onu satdığı, başqasına verdiyi və ya başqa şəkildə sərəncam verdiyi müəyyən edilərsə və o, həmin əmlakı kimdən satın aldığı və ya əldə etdiyini bildirmək istəməzsə, bu hallar ona qarşı cinayətə dair mötəbər və kifayət qədər sübut təşkil edir. Lakin o, həmin əmlakı cinayətkar və cəzalandırılan yolla deyil, vicdanla əldə etdiyini sübuta yetirərsə, bu qayda tətbiq edilmir.

Əgər oğurluq xüsusi qıfılacan və ya sındırma alətlərindən istifadə edilməklə törədilmişdirsə, şübhəli şəxs oğurluğun törədildiyi yerdə məhz həmin cür təhlükəli qıfılacan və ya sındırma alətləri ilə görülmüşdürsə və özü də belə bir cinayəti törədə biləcəyi ehtimal olunan şəxsdirsə, o, işgəncə ilə dindirilə bilər.

Əgər xüsusilə külli və diqqətçəkən oğurluq törədilərsə və bu cinayətdə şübhəli bilinən şəxsin cinayətdən sonra etdiyi xərclərin onun oğurluqdan kənar adi maddi imkanlarını aşdığı müəyyən edilərsə, o isə şübhə doğuran həmin sərvətin haradan əldə edildiyini əsaslı şəkildə izah edə bilməzsə və eyni zamanda belə bir cinayəti törədə biləcəyi ehtimal olunan şəxsdirsə, ona qarşı cinayətə dair mötəbər və kifayət qədər sübut mövcud hesab edilir.

Cadugərliyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında

XLIV. Əgər hər hansı şəxs başqa insanlara cadugərlik öyrətməyi təklif edərsə və ya hər hansı şəxsi cadu etməklə ilə hədələyər və hədələdiyi şəxsin başına buna bənzər bir hadisə gələrsə; həmçinin həmin şəxsin cadugər kişi və ya qadınlarla xüsusi əlaqə və ünsiyyətdə olduğu, cadugərliyə xas hesab edilən şübhəli əşyalardan, hərəkətlərdən, sözlərdən və üsullardan istifadə etdiyi və bu səbəbdən onun barəsində pis şayiə yayıldığı müəyyən edilərsə, bunlar

cadugərliyə dair mötəbər və kifayət qədər sübut təşkil edir və həmin şəxsin işgəncə ilə dindirilməsi üçün kifayət qədər əsas sayılır.

İşgəncə ilə dindirilmə haqqında

XLV. Əgər yuxarıda göstərilən qaydada, şəxsin törətməkdə təqsirləndirildiyi, lakin onun tərəfindən inkar edilən cinayətə dair şübhələr və sübutlar aşkar edilərək sübuta yetirilmiş hesab edilir və ya onların sübuta yetirildiyi müəyyən olunarsa, iddiaçının tələbi ilə işgəncə ilə dindirilmənin aparılması üçün gün təyin edilməlidir.

XLVI. Həbs edilmiş şəxsin vəzifə borcu üzrə və ya iddiaçının tələbi ilə işgəncə ilə dindirilməsi nəzərdə tutulduqda, əvvəlcə hakim, məhkəmənin iki iclasçısı və məhkəmə katibinin iştirakı ilə həmin şəxs ciddi və ısrarlı şəkildə danışmağa sövq edilməlidir. Bu zaman ona şəxsin vəziyyətinə və işin hallarına uyğun olaraq cinayətin və ya şübhəli halların sonrakı araşdırılmasına ən yaxşı şəkildə xidmət edə biləcək suallar verilməlidir. Həmçinin ona işgəncə tətbiq ediləcəyi ilə hədələnməklə, təqsirləndirildiyi cinayəti etiraf edib-etmədiyi və həmin cinayət barədə nələrin ona məlum olduğu soruşulmalıdır. Onun bu zaman etiraf etdiyi və ya inkar etdiyi hər bir hal yazıya alınmalıdır.

İşgəncə ilə dindirilmədən əvvəl təqsirsizliyin sübuta yetirilməsinə dair göstəriş və bununla bağlı sonrakı icraat

XLVII. Yuxarıda göstərilən halda təqsirləndirilən şəxs ona isnad edilən cinayəti inkar edərsə, dərhal ondan həmin cinayətdə təqsirsiz olduğunu göstərən sübutlar təqdim edə bilib-bilmədiyi soruşulmalıdır. Xüsusilə, həbs edilmiş şəxsə xatırladılmalıdır ki, cinayətin törədildiyi vaxt başqa şəxslərin yanında və ya elə bir yerdə olduğunu sübuta yetirə bilərməyi ki, bununla onun şübhəli bilindiği cinayəti törətməsinin mümkün olmadığı müəyyənləşdirilsin. Belə xatırlatma ona görə zəruridir ki, bəzi şəxslər təqsirsiz olduqları halda belə, sadələşməyə çalışsınlar.

və ya qorxudan özlərini necə müdafiə etməli və təqsirsizliklərini hansı qaydada sübuta yetirməli olduqlarını bilmirlər.

Əgər həbs edilmiş şəxs yuxarıda göstərilən qaydada və ya başqa münasib əsaslarla öz təqsirsizliyini göstərsə, hakim onun irəli sürdüyü bəraətverici halları təqsirləndirilən şəxsin və ya onun yaxınlarının hesabına mümkün qədər tez araşdırmalıdır. Həmçinin hakimin icazəsi ilə həbs edilmiş şəxsin və ya onun yaxınlarının bu məqsədlə təqdim etmək istədikləri şahidlər, aşağıda altmış ikinci maddədə və ondan sonrakı digər maddələrdə şahid ifadələri ilə sübut etmə barədə müəyyən edilmiş qaydada, onların tələbi ilə dindirilməlidirlər. Həbs edilmiş şəxsin və ya onun yaxınlarının həmin şahidlərin dindirilməsi barədə tələbi əsaslı və qanuni səbəb olmadan rədd edilə bilməz.

Əgər təqsirləndirilən şəxs və ya onun yaxınları yoxsulluq səbəbindən həmin xərcləri ödəmək imkanında deyillərsə, cinayətin cəzasız qalmaması və təqsirsiz şəxsin hüquqa zidd şəkildə zərər çəkməməsi üçün bu xərcləri hakimiyyət orqanı və ya məhkəmə ödəməli, hakim isə iş üzrə icraatı davam etdirməlidir.

Əgər qeyd olunan araşdırma nəticəsində təqsirləndirilən şəxsin təqsirsizliyi müəyyən edilməzsə, o, əvvəllər müəyyən edilmiş və sübuta yetirilmiş kifayət qədər mötəbər sübut və şübhələr əsasında hakimin, ən azı iki məhkəmə iclasçısının və məhkəmə katibinin iştirakı ilə işgəncə ilə dindirilməlidir. Onun etirafından, verdiyi ifadələrdən və sonrakı bütün araşdırmadan müəyyən edilən hallar dəqiq şəkildə yazıya alınmalı, iddiaçıya ona aid olan hissədə açıqlanmalı və onun tələbi ilə heç bir qəsdən yubadılmaya və gizlətməyə yol verilmədən surəti təqdim edilməlidir.

İŞGƏNCƏ İLƏ DİNDİRMƏ ZAMANI CİNAYƏTİ ETİRAF EDƏN ŞƏXSLƏRİN SONRADAN İŞGƏNCƏ VƏ MƏCBURİYYƏT TƏTBİQ EDİLMƏDƏN DİGƏR HALLAR BARƏDƏ DİNDİRİLMƏ QAYDASI HAQQINDA

Birincisi, qətl haqqında

XLVIII. Əgər dindirilən şəxs, yuxarıda göstəriləyi kimi, işgəncə ilə dindirmə zamanı ona isnad edilən cinayəti etiraf edərsə və onun etirafı yazıya alınarsa, dindirməni aparan şəxslər həmin etiraf əlaqədar olaraq həqiqətin müəyyən edilməsinə xidmət edə biləcək bütün halları – aşağıda qismən göstərilənləri və bunlara bənzər digər halları – ayrı-ayrılıqda və ətraflı şəkildə ondan soruşmalıdırlar. Xüsusilə, əgər o, qətl törətdiyini etiraf edərsə, ondan cinayəti hansı səbəbdən törətdiyi, bunu hansı gün, saatda və harada etdiyi, ona hər hansı şəxsin kömək edib-etmədiyi və kömək etmişdirsə həmin şəxsin kim olduğu, öldürülmüş şəxsi harada basdırdığı və ya onun meyiti ilə nə etdiyi, qətlin hansı silahla törədildiyi, öldürülmüş şəxsə hansı qaydada və hansı zərbələri və ya yaraları yetirdiyi, yaxud onu başqa hansı üsulla öldürdüyü soruşulmalıdır. Həmçinin öldürülmüş şəxsin üzərində nə qədər pulun və ya başqa hansı əşyaların olduğu, təqsirkarın ondan nə götürdüyü və götürdüyü həmin əmlakı sonradan hara qoyduğu, satdığı, başqasına verdiyi və ya gizlətdiyi müəyyən edilməlidir. Bu cür sualların əksəriyyəti quldurluq və oğurluq törədən şəxslərin dindirilməsinə də müvafiq olaraq tətbiq olunur.

Dindirilən şəxs xəyanəti etiraf etdikdə

XLIX. Əgər həbs edilmiş şəxs xəyanət etdiyini etiraf edərsə, ondan buna kimin təhrik etdiyi, bunun müqabilində nə aldığı, habelə hadisənin harada, nə vaxt və hansı qaydada baş verdiyi və onu bu əməli törətməyə nəyin sövq etdiyi soruşulmalıdır.

Zəhərləmənin etiraf edilməsi haqqında

L. Əgər dindirilən şəxs hər hansı şəxsi zəhərlədiyini və ya zəhərləmək istədiyini etiraf edərsə, yuxarıda göstəriləyi kimi, ondan işin bütün səbəb və halları, xüsusilə də onu bu əmələ nəyin sövq etdiyi, zəhərləmə üçün nədən və hansı üsulla istifadə etdiyi və ya istifadə etmək niyyətində olduğu, zəhəri haradan əldə etdiyi, habelə bu işdə ona kimin kömək etdiyi və ya məsləhət verdiyi soruşulmalıdır.

Dindirilən şəxs yandırmanı etiraf etdikdə

LI. Əgər dindirilən şəxs yandırma törətdiyini etiraf edərsə, yuxarıda göstəriləyi kimi, ondan xüsusilə əməli törətməsinin səbəbi, vaxtı və onunla birlikdə hərəkət edən şəxslər barədə soruşulmalı, bundan əlavə, yandırmanı hansı yandırıcı vasitələrlə törətdiyi, həmin vasitələri və ya bunun üçün istifadə olunan materialları kimdən, hansı qaydada və haradan əldə etdiyi müəyyən edilməlidir.

Dindirilən şəxs cadugərliyi etiraf etdikdə

LII. Əgər hər hansı şəxs cadugərlik etdiyini etiraf edərsə, yuxarıda göstəriləyi kimi, ondan bu əməlin səbəbləri və halları, habelə cadugərliyin nə vaxt, hansı vasitələrlə və hansı üsulla, hansı sözlər və hərəkətlər vasitəsilə həyata keçirildiyi soruşulmalıdır. Əgər dindirilən şəxs belə cadugərlik üçün istifadə olunan hər hansı əşyanı basdırdığını və ya gizlədib saxladığını bildirərsə, həmin əşyanın tapılması üçün axtarış aparılmalıdır. Əgər cadugərliyin başqa əşyalar üzərində sözlər və ya hərəkətlər vasitəsilə həyata keçirildiyi bildirilərsə, həmin əşyalar da cadugərliklə əlaqəli olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün araşdırılmalıdır. Həmçinin həmin şəxsdən bu cür cadugərliyi kimdən və hansı qaydada öyrəndiyi, onu başqa şəxslərə qarşı da tətbiq edib-etmədiyi, tətbiq etmişdirsə kimlərə qarşı etdiyi və bunun nəticəsində hansı zərərin baş verdiyi soruşulmalıdır.

İşgəncə ilə dindirmə zamanı edilmiş etirafıla bağlı yuxarıda göstərilməyən ümumi suallar haqqında

LIII. Yuxarıda verilmiş qısa göstərişlər əsasında hər bir bilikli şəxs, işin konkret hallarına uyğun olaraq, dindirilən şəxsin etiraf etdiyi cinayət barədə həqiqətin müəyyən edilməsinə xidmət edən daha hansı əlavə sualların verilməli olduğunu anlaya bilər. Bütün bu sualları burada sadalamaq həddindən artıq uzun olardı. Lakin hər bir bilikli şəxs yuxarıda göstərilənlər əsasında digər hallarda belə əlavə dindirmənin hansı qaydada aparılmalı olduğunu kifayət qədər müəyyən edə bilər.

Cinayəti etiraf edən şəxs elə hallar və həqiqət nişanələri barədə dindirilməlidir ki, təqsirsiz şəxs onları bilməsin və onlar haqqında məlumat verə bilməsin. Dindirilən şəxsin həmin halları və təfərrüatları nə dərəcədə dəqiq və aydın təsvir etdiyi də ətraflı şəkildə yazıya alınmalıdır.

Etiraf edilmiş təqsirləndirici halların əlavə yoxlanılması və araşdırılması haqqında

LIV. İşgəncə ilə və ya işgəncə tətbiq edilmədən edilmiş etirafıla bağlı yuxarıda göstərilən qaydada dindirmə aparıldıqdan sonra hakim müvafiq yerlərə şəxslər göndərməli və dindirilən şəxsin etiraf etdiyi cinayət barədə bildirdiyi halların həqiqətə uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək məqsədilə, həqiqətin dəqiq müəyyən edilməsi üçün zəruri olan həddə, həmin hallar barədə hərtərəfli və ciddi araşdırma aparılmasını təmin etməlidir.

Əgər dindirilən şəxs cinayətin hansı qaydada və hansı şəraitdə törədildiyini, yuxarıda qismən göstərildiyi kimi, təsvir etmiş və aparılan araşdırma nəticəsində məhz həmin halların həqiqətən mövcud olduğu müəyyən edilmişdirsə, bundan onun etiraf etdiyi cinayəti həqiqətən törətdiyi barədə əsaslı nəticəyə gəlmək olar. Bu, xüsusilə o

halda belədir ki, şəxs hadisə zamanı baş vermiş və təqsirsiz şəxsin bilməsi mümkün olmayan halları açıqlamış olsun.

**Cinayətkarın göstərdiyi cinayət hallarının aparılmış
araşdırma nəticəsində həqiqətə uyğun olmadığı
müəyyən edilməsi haqqında**

LV. Əgər yuxarıda göstərilən araşdırma nəticəsində etiraf zamanı bildirilmiş cinayət hallarının həqiqətə uyğun olmadığı müəyyən edilərsə, bu yalan həbs edilmiş şəxsin nəzərinə çatdırılmalı və o, buna görə sərt sözlərlə məzəmmət edilməlidir. Bundan sonra həmin şəxs yuxarıda göstərilən hallar barədə düzgün və həqiqətə uyğun ifadə verməsi üçün ikinci dəfə işgəncə ilə dindirilə bilər. Çünki bəzən təqsirli şəxslər cinayətin halları barədə bilərəkdən həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar verir və düşünürlər ki, sonrakı araşdırma zamanı həmin məlumatların həqiqətə uyğun olmadığı müəyyən edilərsə, bununla özlərini təqsirsiz kimi göstərə biləcəklər.

**Həbs edilmiş şəxsə cinayət əməlinin hallarının
əvvəlcədən bildirilməməsi, əksinə, onların hamısını
özünün söyləməsinə imkan verilməsi haqqında**

LVI. Əvvəlki maddələrdə işgəncə ilə dindirmə zamanı və ya işgəncə tətbiq ediləcəyi hədəsi altında cinayət əməlini etiraf edən şəxsin həmin cinayət əməlinin bütün halları barədə hansı qaydada dindirilməli olduğu və həqiqətin tam müəyyən edilməsi üçün bu hallar üzrə sonrakı araşdırmanın necə aparılmalı olduğu aydın şəkildə göstərilmişdir.

Lakin həbs edilmiş şəxsə tutularkən və ya dindirilərkən cinayət əməlinin həmin halları əvvəlcədən deyilər və sonra ondan məhz həmin hallar barədə soruşularsa, belə araşdırmanın məqsədi pozula bilər. Buna görə Biz istəyirik ki, hakimlər bunun baş verməsinə yol verməsinlər və əvvəlki maddələrdə aydın şəkildə müəyyən edilmiş

qaydadan başqa, təqsirləndirilən şəxsə dindirmədən əvvəl və ya dindirmə zamanı heç bir hal əvvəlcədən bildirilməsin.

Hakimin mülahizəsinə görə, həbs edilmiş şəxs, işgəncə ilə dindirmədən və etirafından sonra ən azı ikinci gün və ya daha sonrakı günlərdən birində mühafizəçilərin otağına (*Büttelstube*) və ya başqa bir otağa, səlahiyyətli hakimin və iki məhkəmə iclasçısının qarşısına gətirilməlidir. Məhkəmə katibi onun etirafını özünə oxumalı, bundan sonra ondan yenidən, başqa qaydada həmin etirafın həqiqətə uyğun olub-olmadığı soruşulmalı və onun bu barədə söylədikləri də yazıya alınmalıdır.

Təqsirləndirilən şəxs əvvəllər etiraf etdiyi cinayət əməlini yenidən inkar etdikdə

LVII. Əgər həbs edilmiş şəxs əvvəllər etiraf etdiyi cinayət əməlini sonradan inkar edərsə və buna baxmayaraq, yuxarıda göstəriləni kimi, ona qarşı mövcud olan şübhə əsasları qüvvədə qalarsa, o, yenidən həbsxanaya qaytarılmalı və işgəncə ilə dindirilməlidir. Bununla yanaşı, işgəncə ilə dindirmənin əsaslandığı hallar əvvəlki qaydada hərtərəfli və diqqətlə araşdırılmalıdır. Lakin həbs edilmiş şəxs əvvəlki etirafını nə üçün inkar etdiyinə dair əl əsaslar irəli sürərsə ki, hakim həmin etirafın yanlışlığının nəticəsində verildiyinə inanar, hakim ona bu yanlışlığın izah və sübuta yetirmək imkanı verə bilər.

İşgəncə ilə dindirmə zamanı həddin gözlənilməsi haqqında

LVIII. İşgəncə ilə dindirmə şübhənin xarakteri və dindirilən şəxsin vəziyyəti nəzərə alınmaqla, vicdanlı və ağıllı hakimin mülahizəsinə əsasən çox və ya az, tez-tez və ya seyrək, sərt və ya yüngül şəkildə tətbiq edilməlidir. Dindirilən şəxsin işgəncə tətbiq edildiyi anda söylədikləri qəbul edilməməli və yazıya alınmamalıdır. O, ifadəsini yalnız işgəncədən azad edildikdən sonra verməlidir.

İşgəncə ilə dindirilməsi nəzərdə tutulan şəxsin təhlükəli yaraları olduqda

LIX. Əgər təqsirləndirilən şəxsin bədənində təhlükəli yaralar və ya başqa xəsarətlər varsa, ona münasibətdə işgəncə ilə dindirmə elə qaydada aparılmalıdır ki, həmin yaralar və ya xəsarətlər mümkün qədər az zədələnsin.

İşgəncə ilə dindirmənin yekunu: işgəncə ilə dindirmə zamanı edilmiş etirafa nə vaxt qəti olaraq etibar edilməli olduğu haqqında

LX. Əgər cinayət əməlinə dair kifayət qədər etibarlı sübutlar əsasında işgəncə ilə dindirmə aparılmış, dindirilən şəxsin etirafından sonra isə əvvəlki maddələrdə aydın şəkildə müəyyən edilmiş qaydada mümkün olan bütün diqqət və səylə əlavə araşdırma və dindirmə həyata keçirilmiş və nəticədə etiraf edilmiş cinayət əməlinə dair təqsirsiz şəxsin bilməsi və söyləməsi mümkün olmayan həqiqi hallar müəyyən edilmişdirsə, belə etiraf şübhəsiz və qəti şəkildə mötəbər hesab edilməlidir. Həmin etiraf əsasında işin xarakterinə uyğun olaraq cinayət cəzası barədə hökm çıxarılmalıdır; bu, aşağıda yüz dördüncü maddədə və cinayət cəzalarına dair sonrakı digər maddələrdə nəzərdə tutulmuşdur.

Həbs edilmiş şəxs kifayət qədər şübhə əsasında işgəncə ilə dindirildikdə, lakin təqsirli hesab edilmədikdə və ya təqsiri sübuta yetirilmədikdə

LXI. Əgər təqsirləndirilən şəxs işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət hesab edilən sübut və şübhələr əsasında həbs edilərək işgəncə ilə dindirilmiş, lakin buna baxmayaraq, öz etirafı və ya ona isnad edilən cinayət əməlinin sübuta yetirilməsi yolu ilə təqsiri müəyyən edilməmişdirsə, hakim və iddiaçı hüquqa uyğun və müəyyən edilmiş qaydada aparılmış həmin işgəncə ilə dindirməyə görə hər hansı cəzaya

məruz qalmırlar. Çünki aşkar edilmiş sübutlar belə dindirmənin aparılması üçün üzrlü və əsaslı səbəb yaratmışdır. Hüququn tələbinə görə, şəxs yalnız cinayət əməlini törətməkdən deyil, həm də onun barəsində pis şeyiə və ya cinayətə dair şübhə yarada biləcək pis əməlin zahiri görüntüsündən çəkinməlidir. Bunu etməyən şəxs həmin səbəbdən üzləşdiyi çətinliyin səbəbkarı özü hesab olunur.

Belə halda iddiaçı yalnız öz çəkdiyi xərcləri, təqsirləndirilən şəxs isə özünün şübhə altına düşməsinə səbəb verdiyinə görə həbsdə saxlanıldığı müddətdə qidalanma xərclərini ödəməlidir. Qalan məhkəmə xərclərini, o cümlədən cəlladın, digər məhkəmə xidmətçilərinin və həbsxana ilə bağlı xərcləri hakimiyyət orqanları özləri ödəməlidirlər.

Lakin işgəncə ilə dindirmə Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinə zidd olaraq aparılmışdırsa, belə qanunsuz işgəncə ilə dindirməyə səbəb olmuş hakimlər cəzalandırılmalıdırlar. Onlar pozuntunun xarakteri və hallarına uyğun olaraq qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada cəza çəkməli və vurulmuş zərəri ödəməli, habelə bu əmələ görə özlərinin bilavasitə səlahiyyətli yuxarı məhkəməsi qarşısında məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər.

Cinayətin sübuta yetirilməsi haqqında

LXII. Əgər təqsirləndirilən şəxs heç nəyi etiraf etmərsə və iddiaçı irəli sürdüyü ittiham üzrə cinayət əməlini sübuta yetirmək istəyirsə, ona hüquqa uyğun olaraq bunun üçün imkan verilməlidir.

Naməlum şahidlər haqqında

LXIII. Qarşı tərəf etiraz etdiyi halda, naməlum şahidlərin ifadə verməsinə yol verilməməlidir; yalnız həmin şahidləri təqdim edən şəxs onların dürüst və pis şeyiədən uzaq şəxslər olduğunu kifayət qədər sübuta yetirdikdə onlar şahid qismində qəbul edilə bilərlər.

Ələ alınmış şahidlər haqqında

LXIV. Ələ alınmış şahidlər də rədd edilməli və onların ifadə verməsinə yol verilməməlidir. Belə şahidlər cinayət qaydasında cəzalandırılmalıdırlar.

Şahidlərin ifadəni hansı qaydada verməli olduqları haqqında

LXV. Şahidlər ifadələrini həqiqət barədə öz bilavasitə və şəxsi biliklərinə əsasən verməli və bildiklərinin əsaslarını ətraflı göstərməlidirlər. Əgər onlar yalnız başqalarından eşitdiklərini söyləyirlərsə, belə ifadə kifayət qədər sübut hesab edilməməlidir.

Tələblərə cavab verən şahidlər haqqında

LXVI. Tələblərə cavab verən şahidlər o şəxslərdir ki, barələrində pis sayıə yoxdur və onların şahid qismində iştirakına hər hansı başqa qanuni əsasla etiraz edilə bilməz.

Kifayət qədər şahid ifadəsi ilə sübutetmə haqqında

LXVII. Əgər cinayət əməli həqiqət barədə öz bilavasitə bilikləri əsasında ifadə verən ən azı iki və ya üç etibarlı və dürüst şahidin ifadələri ilə sübuta yetirilərsə, işin hallarına uyğun olaraq cinayət mühakiməsi davam etdirilməli və cinayət cəzası barədə hökm çıxarılmalıdır.

Yalançı şahidlər haqqında

LXVIII. Yalan və qərəzli şahid ifadələri verməklə təqsirsiz şəxsin cinayət cəzasına məhkum edilməsinə səbəb olmuş və ya buna cəhd etmiş olduqları müəyyən edilən və sübuta yetirilən şahidlər, öz ifadələri ilə həmin təqsirsiz şəxsin məruz qalmasını istədikləri eyni cəzaya məhkum edilməlidirlər.

Cinayət əməli sübuta yetirildikdən sonra təqsirləndirilən şəxs onu etiraf etmək istəmədikdə

LXIX. Əgər cinayət əməli kifayət qədər sübuta yetirildikdən sonra təqsirləndirilən şəxs yenə də onu etiraf etmək istəməzsə, etirafını əldə etməyin asanlaşdırılması məqsədilə ona həmin cinayət əməlinin onun tərəfindən törədildiyinin sübuta yetirildiyi bildirilməlidir. Əgər buna baxmayaraq o, cinayət əməlini etiraf etməkdən yenə imtina edərsə və həmin əməl, yuxarıda göstəriləndiyi kimi, onun tərəfindən törədildiyi kifayət qədər sübuta yetirilmişdirsə, əlavə işgəncə ilə dindirmə aparılmadan, sübuta yetirilmiş cinayət əməlinə görə onun barəsində hökm çıxarılmalıdır.

Şahidlərin təqdim edilməsi və dindirilməsi haqqında

LXX. Şəxsin cinayət cəzasına məhkum edilməsinə əsas olacaq şahid ifadələrinin tamamilə aydın və hüquqa uyğun olması zəruridir. Buna görə Biz istəyirik ki, təqsirləndirilən şəxs ona isnad edilən cinayət əməlini gizlətdikdə və yuxarıda göstəriləndiyi kimi dindirmə zamanı onu etiraf etmədikdə, iddiaçı isə təqsirləndirilən şəxsin inkar etdiyi həmin cinayət əməlini sübuta yetirmək istədikdə və buna yol verildikdə, iddiaçı sübuta yetirmək istədiyi halları və bəndləri lazımı qaydada yazılı şəkildə tərtib etdirərək hakimə təqdim etsin və şahidlərin adlarını və yaşayış yerlərini göstərsin. Bundan sonra həmin hallar üzrə şahid ifadələri, aşağıda bu barədə ayrıca müəyyən edilmiş qaydada, məhkəmə iclasçılarından bəziləri və ya bu məqsədlə təyin edilmiş digər komissarlar tərəfindən zəruri və lazımı qaydada alınmalı və şahidlər dindirilməlidirlər.

Məhkəmədə şahid ifadələrini alan şəxslər haqqında

LXXI. Əgər həmin cinayət məhkəməsinin tərkibində şahid ifadələrini hüquqa uyğun qaydada almaq üçün kifayət qədər bilikli və səriştəli şəxslər varsa, hakim həmin münasib şəxslərdən ikisi və məhkəmə katibi ilə birlikdə göstərilən şahid ifadələrini hüququn

tələblərinə uyğun olaraq diqqətlə almalıdır. Bu zaman xüsusilə şahidin ifadələrində tərəddüd, dəyişkənlik və qeyri-sabitlik göstərilib-göstərmədiyinə diqqət yetirilməlidir. Belə hallar, habelə icraat zamanı şahidin zəhəri davranışında müşahidə edilən xüsusiyyətlər iş materiallarında yazıya alınmalıdır.

Məhkəmədən kənar şahid ifadələrini alan şəxslər haqqında

LXXII. Əgər cinayət məhkəməsinin tərkibində – İmperiyanın bir çox yerlərində olduğu kimi – yuxarıda göstərilən qaydada şahid ifadələrini almaq üçün kifayət qədər bilikli şəxslər yoxdursa, halbuki ümumi hüquqa görə cinayət işlərində həmin məhkəmənin tərkibinə daxil olmayan şəxslər şahid ifadələrini alan şəxslər və ya komissarlar qismində təyin edilməməlidirlər, bununla belə, şahid ifadələrinin bilikli şəxslər tərəfindən alınması mühüm əhəmiyyət daşıdığından və onları alan şəxslərin səriştəsizliyi üzündən hər hansı hüquq itkisinə yol verilməməsi üçün aşağıdakı qaydaya riayət olunmalıdır. Belə çatışmazlıq mövcud olduqda, şahidlərlə sübutetmə üçün əvvəlcədən tərtib edilmiş müvafiq sübutetmə maddələri hakim və dörd schöffən vasitəsilə, tərəflərə hər hansı xərc vurulmadan, yuxarıda göstərilən ən yaxın səlahiyyətli yuxarı hakimiyyət orqanına göndərilməli, eyni zamanda həmin orqana işin məlum olan halları və mahiyyəti barədə məlumat verilməlidir. Bundan sonra həmin hakimiyyət orqanı şahid ifadələrini təqdim etmək istəyən şəxsin müraciəti əsasında, ifadələrin alınacağı məhkəmənin tərkibinə daxil olmasalar belə, bilikli şəxsləri şahid ifadələrini almaq üçün təyin etməlidir. Zərurət tələb etdikdə və bu barədə müraciət edildikdə, şahidlərin lazımı qaydada ifadə vermək üçün gətirilməsini təmin edən məcburi çağırış və təhlükəsiz keçid məktubları (*Compulsorial* və *Compassbrief*) verilməlidir. Həmin hakimiyyət orqanı öz səlahiyyətləri daxilində bu məsələdə bütün lazımı tədbirləri diqqətlə görməli, özü hər hansı məsələni bilmədikdə

isə hüquqşünasların məsləhətinə müraciət etməlidir ki, şahid ifadələri hüquqa uyğun qaydada və tərəflərin üzərinə xərc qoyulmadan alınsın.

Şahid ifadələrinin elan edilməsi haqqında

LXXIII. Şahid ifadələri alındıqdan sonra onların elan edilməsi aşağıdakı qaydada həyata keçirilməlidir. Əgər şahid ifadələri cinayət məhkəməsinin tərkibində olan və bu məsələlərdə bilikli şəxslər tərəfindən alınmışdırsa, hakim həmin şahid ifadələrinin elan edilməsi üçün gün təyin etməli və aşağıda göstərilən forma və qaydada yazılı etirazların və müdafiə mövqeyinin təqdim edilməsinə yol verməlidir.

Əgər cinayət məhkəməsinin tərkibində bilikli şəxslərin olmaması səbəbindən şahid ifadələri, yuxarıda göstəriləni kimi, məhkəmənin tərkibinə daxil olmayan komissarlar tərəfindən alınmışdırsa və ya həmin cinayət məhkəməsinin schöffənləri birgə iclas keçirməmişlərsə və onların bir yerə toplanması əlavə xərclərə və icraatın ləngiməsinə səbəb olardısa, halbuki onların hər belə prosessual hərəkətdə birgə iştirakı nə faydalı, nə də zəruridirsə, bununla da xərclərin və məhkəmə icraatındakı ləngimənin qarşısı altına biləcəksə, Biz əmr edirik və istəyirik ki, belə hallarda komissarlar və şahid ifadələrini alan şəxslər aşağıdakı qaydada hərəkət etsinlər.

Əvvəlcə həmin komissarlar və şahid ifadələrini alan şəxslər tərəflər üçün şahid ifadələrinin elan edilməsi günü təyin etməlidirlər. Təyin edilmiş həmin gündə münasib ödəniş müqabilində hər iki tərəfə şahid ifadələrinin yazılı surətləri verilməli və işin hallarından asılı olaraq zəruri hesab edilən münasib müddət müəyyən edilməlidir ki, həmin surətlər vəkilə, xüsusilə də həbs edilmiş şəxsə çatdırılsın. Bu halda həbs edilmiş şəxsin müdafiəçilərinin onun yanına buraxılmasına da yol verilməlidir. Bundan sonra hər bir tərəf şahid ifadələri ilə bağlı bildirmək istədiyi bütün mülahizələri şahid ifadələrini alan şəxslərə iki nüsxədə yazılı şəkildə, həmin şəxslər tərəfindən işin hallarına uyğun olaraq müəyyən edilmiş münasib müddət daxilində və konkret təyin

olunmuş gündə təqdim etməlidir. Nüsxələrdən biri şahid ifadələrini alan şəxslərdə saxlanılmalı, digəri isə qarşı tərəfə təqdim edilməlidir ki, o, istədiyi halda buna qarşı öz yazılı cavabını versin.

Əgər tərəflər bundan sonra da həmin məsələ ilə bağlı yazılı mövqelər təqdim etmək istəyərlərsə, bütün sənədlər yenə iki nüsxədə və şahid ifadələrini alan şəxslərin müəyyən etdiyi müddətlərdə təqdim edilməlidir. Bununla belə, bir şahid ifadələrinin alınması icraatı ilə əlaqədar heç bir tərəfə iki yazılı təqdimatdan artıq sənəd verməyə yol verilməməlidir; tərəflər müdafiə üçün zəruri olan bütün dəlil və tələblərini həmin sənədlərdə göstərməli və bununla öz mövqelərini tamamlamalıdırlar. Yalnız şahid ifadələrini alan şəxs mühüm, ciddi və məcbureddici səbəblərə görə əlavə sənəd olmadan keçinməyin mümkün olmadığını müəyyən edərsə, hər bir tərəfə münasib və mümkün qədər qısa müddət ərzində daha bir yazılı təqdimat, lakin bundan artıq olmamaqla, verməyə icazə edilə bilər. Şahid ifadələri bu qaydada alındıqdan və açıqlandıqdan, hər iki tərəfin etiraz və digər mülahizələri təqdim edilərək onların mövqeləri tamamlandıqdan sonra şahid ifadələrini alan şəxs və ya komissar bütün materialları mümkün qədər tez onu həmin dindirməni aparmaq üçün təyin etmiş hakimiyyət orqanına göndərməlidir. Həmin hakimiyyət orqanı isə işə baxan hakimə bu iş üzrə hansı qərarın qəbul edilməli olduğuna dair öz rəyini göndərməlidir.

Təqsirləndirilən şəxsin öz müdafiəsi üçün təqdim etdiyi şahid ifadələri və sübutlar haqqında

LXXIV. Əgər təqsirləndirilən şəxs ona isnad edilən cinayət əməlinə özünü müdafiə etmək üçün şahid ifadələri və digər sübutlar təqdim etmək istəyərsə və hakim təqdim edilməsi təklif olunan həmin sübutları iş üçün əhəmiyyətli hesab edərsə, onların təqdim edilməsi və araşdırılması yuxarıda göstərilən qaydada həyata keçirilməlidir. Bundan əlavə, təqsirsizliyin bu cür sübuta yetirilməsi barədə aşağıda

yüz əlli birinci maddədə və ondan sonrakı digər maddələrdə daha ətraflı müəyyən edilmiş qaydalara da riayət olunmalıdır.

Şahidlərin xərcləri haqqında

LXXV. Cinayət işində şahid ifadələrinə istinad edən və şahidləri təqdim edən şəxs, adi təbəqədən olan və piyada gələn hər bir şahidə ifadə verməklə məşğul olduğu hər gün üçün onun xərclərini ödəmək məqsədilə səkkiz kreytser¹⁹, yaxud həmin ölkədə işlədilən pul vahidi ilə buna bərabər məbləğ verməlidir. Digər, daha yüksək təbəqələrdən olan şəxslərə münasibətdə isə şahid ifadələrini alan şəxslərin mülahizəsinə uyğun hərəkət edilməlidir.

Şahidlər məhkəməyə təhlükəsiz müşayiət edilməməlidirlər²⁰

LXXVI. Heç bir tərəfə və ya şahidə hakimlər və yaxud komissarlar tərəfindən təhlükəsiz müşayiət təminatı verilməməlidir. Lakin zorakılıqdan qorunmaq məqsədilə tərəflərə və şahidlərə məhkəməyə təhlükəsiz gəlib-getmələri üçün belə təminat verilə bilər.

Ədalət mühakiməsinin yubadılmadan həyata keçirilməsi haqqında

LXXVII. Xərclərin qarşısını almaq məqsədilə Biz müəyyən edir və əmr edirik ki, bütün cinayət işlərində ədalət mühakiməsi tez və yubadılmadan həyata keçirilsin, icraat sürətlə aparılsın və qəsdən uzadılmasına yol verilməsin.

¹⁹ Bugünkü məzənnə ilə təxminən 30 ABŞ dolları

²⁰ “Carolina”da burada “*zuuergleitten*”, “*vergleyten*” terminlərindən istifadə olunur; fransız mətnində bu terminlər mühafizə sənədi (*sauff conduit*) verilməsi kimi tərcümə edilir. Vogelın göstərdiyi kimi, şəxsin toxunulmazlığını və sərbəst gəlib-getmək imkanını təmin edən bu cür mühafizə sənədi gizlənmiş, lakin məhkəməyə könüllü gəlmək istəyən və qisasdan və zorakılıqdan qorxan cinayətkara da verilə bilərdi. Sənəd müvafiq hakimiyyət orqanları tərəfindən yalnız müstəsna hallarda və işin bütün halları müəyyən edildikdən sonra verilirdi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова. С. 69

Yekun məhkəmə iclası gününün təyin edilməsi haqqında²¹

LXXVIII. Əgər iddiaçı təqsirləndirilən şəxsin öz etirafına və ya yuxarıda göstəriləyi kimi təqdim edilmiş, araşdırılmış və tamamlanmış şahid ifadələrinə əsaslanaraq yekun məhkəmə iclası gününün təyin edilməsini xahiş edərsə, həmin gün gecikdirilmədən təyin edilməlidir. Əgər iddiaçı yekun məhkəmə iclası gününün təyin edilməsini xahiş etmək istəməzsə, həmin gün təqsirləndirilən şəxsin müraciəti əsasında da təyin edilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxsə yekun məhkəmə iclası günü barədə məlumat verilməsi haqqında

LXXIX. İddiaçının müraciəti əsasında barəsində yekun cinayət mühakiməsi aparılaraq cəza təyin edilməsi nəzərdə tutulan şəxsə bu barədə üç gün əvvəl məlumat verilməlidir ki, o, vaxtında öz günahları barədə düşünsün, onlara görə peşman olsun və dini etirafını etsin. Əgər o, Müqəddəs Sakramenti qəbul etmək istəyərsə²², bu imkan ona heç bir etiraz olmadan verilməlidir. Belə dini etirafdən sonra həbs edilmiş şəxsin yanına, adətə uyğun olaraq, onu mənəvi və xilasedici məsələlərə yönəldib nəsihət edəcək şəxslər göndərilməlidir. Həmçinin o, həbsxanadan çıxarılarəkən və digər hallarda ona həddindən artıq içki verilməməlidir ki, bunun nəticəsində şüuru və düşünmə qabiliyyəti zəifləməsin.

Məhkəmə iclasının elan edilməsi haqqında

LXXX. Məhkəmə iclası barədə hər bir yerdə mövcud olan təmiz adət və ənənələrə uyğun qaydada elan verilməlidir.

²¹ *Entlich rechttag* – yekun hökmün çıxarılması və elan edilməsi günü. Rus tərcümədə bu “судный день”, yəni, hərfi mənada, “Qiyamət günü” kimi göstərilib.

²² Mətndəki mənada – dini etiraf, tövbə. Sakramentlər (*Holy Sacrament; des heyligen Sacraments*) – katolik kilsəsində İsa Məsihə aid edilən müəyyən atributlardır ki, onlarla müvafiq mərasimlər həyata keçirilir.

Yekun məhkəmə iclasından əvvəl məhkəmə iclasçılarının müşavirəsi haqqında

LXXXI. Yekun məhkəmə iclasından əvvəl hakim və məhkəmə iclasçıları iş üzrə təqdim edilmiş bütün materialların oxunmasını dinləməlidirlər. Həmin materialların hamısı aşağıda yüz səksən birinci maddədə göstəriləndiyi kimi lazımi qaydada yazılı şəkildə tərtib edilməli və hakimlə məhkəmə iclasçılarına təqdim olunmalıdır. Bundan sonra hakim və məhkəmə iclasçıları öz aralarında müşavirə edərək hansı hökmü çıxarmalı olduqlarını müəyyən etməlidirlər. Əgər onlarda şübhə yaranarsa, bu Qanunnamənin sonunda göstərilən yerlərdə və qaydada hüquqşünaslara müraciət etməlidirlər. Bundan sonra qəbul edilmiş hökm aşağıda yüz doxsanıncı maddədə nəzərdə tutulmuş forma üzrə sonrakı məhkəmə icraatı üçün yazılı şəkildə tərtib edilməlidir ki, həmin hökm sonradan, yekun məhkəmə iclasında, aşağıda hökmün elan edilməsinə dair müəyyən edilmiş qaydada gecikdirilmədən elan olunsun.

İclas və yekun məhkəmə barədə təntənəli zəng çalınma haqqında

LXXXII. Məhkəmə iclası günü adətən müəyyən edilmiş vaxt çatdıqda, cinayət məhkəməsinin iclasa başlaması adət üzrə zəng çalınmaqla elan edilməlidir. Hakim və məhkəmə iclasçıları məhkəmənin təmiz adətə uyğun olaraq iclas keçirdiyi məhkəmə yerinə gəlməlidirlər. Hakim məhkəmə iclasçılarına yerlərini tutmağı əmr etməli və özü də əyləşməlidir. O, hər bir yerin adətinə uyğun olaraq əlində hakimlik əsası və ya qınından çıxarılmış qılınc tutmalı və işin sonunadək ləyaqətlə öz yerində oturmalıdır.

Bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinin məhkəmədə hazır saxlanması və tərəflər üçün zəruri olan müddələrin onlardan gizlədilməməsi haqqında

LXXXIII. Bütün cinayət məhkəmə icraatlarında hakim və schöffənlər Bizim qaydaları və qanunları öz yanlarında hazır saxlamalı və onlara uyğun hərəkət etməlidirlər. Tərəflərin müraciəti olduqda, işləri üçün zəruri olan həddə bu Qanunnamənin müddəaları barədə onlara məlumat verilməlidir ki, həmin qaydalara necə riayət etməli olduqlarını bilsinlər və onları bilmədiklərinə görə hüquqlarından məhrum olmasınlar və ya zərərə məruz qalmasınlar. Həmçinin tərəflərin xahişi ilə bu Qanunnamənin onlara lazım olan maddələrinin yazılı surətləri münasib ödəniş müqabilində təqdim edilməlidir.

Məhkəmənin lazımi tərkibdə olması barədə hakimlərin sualı haqqında

LXXXIV. Məhkəmə bu qaydada iclasa başladıqdan sonra hakim hər bir schöffənə ayrıca belə sual verə bilər: “N., səndən soruşuram: yekun cinayət məhkəməsi cinayət icraatının aparılması üçün lazımi qaydada təşkil olunmuşdurmu?” Əgər həmin məhkəmənin tərkibində yeddi və ya səkkizdən az olmayan schöffən varsa, hər bir schöffən belə cavab verməlidir: “Cənab hakim, yekun cinayət məhkəməsi İmperator V Karlın və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinə uyğun olaraq lazımi qaydada təşkil olunmuşdur.”

Təqsirləndirilən şəxsin açıq şəkildə kündədə, dəmir xaltada və ya rüsvayçılıq dirəyində qoyulması haqqında

LXXXV. Əgər təqsirləndirilən şəxs barəsində cinayət cəzasının tətbiqinə dair yekun hökm qəbul edilmişdirsə və mövcud adətə görə cinayətkarın bundan əvvəl və ya sonra bazarda və ya meydanda müəyyən müddət ərzində açıq şəkildə kündədə (*Stock*), rüsvayçılıq

dirəyinə (*Pranger*) və ya dəmir xaltada (*Halseisen*) qoyulması nəzərdə tutulursa, həmin adətə riayət edilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə qarşısına gətirilməsi haqqında

LXXXVI. Bundan sonra hakim əmr etməlidir ki, təqsirləndirilən şəxs cəllad və məhkəmə qulluqçusu tərəfindən lazımı qaydada mühafizə olunaraq məhkəmə qarşısına gətirilsin.

Təqsirləndirilən şəxsin təntənəli elan edilməsi haqqında

LXXXVII. Təqsirləndirilən şəxsin elan edilməsi (*Beschreien*), bu mərhələdə iddiaçının iştirakı və tələbi olduqda, hər bir məhkəmədə mövcud olan təmiz adətə uyğun qaydada həyata keçirilməlidir. Lakin iddiaçı məhkəmə icraatını davam etdirmək istəmədiyinə görə təqsirləndirilən şəxs təqsirsiz hesab edilərsə, buna baxmayaraq təqsirləndirilən şəxs özü iş üzrə məhkəmə icraatının davam etdirilməsini tələb edərsə, belə təntənəli qaydada elan etməyə ehtiyac yoxdur.

Nümayəndələr²³ haqqında

LXXXVIII. Həm iddiaçıya, həm də təqsirləndirilən şəxsə, onların tələbi ilə, məhkəmə tərkibindən nümayəndə seçməyə icazə verilməlidir. Həmin şəxs andına görə ədalətin və həqiqətin həyata keçirilməsinə, habelə Bizim bu Qanunnamənin müddəalarına riayət olunmasına xidmət etməli, bilərəkdən və qəsdən hər hansı hiylə ilə onların həyata keçirilməsinə mane olmamalı və ya onları təhrif etməməlidir. Hakim öz öhdəliyi kimi onun üzərinə düşən bu vəzifələri

²³ “Carolina”nın orijinal mətnində “*fürsprechen*” (hərfi mənada – “kiminsə üçün danışan”) sözündən istifadə olunur. Rus tərcüməsində “müvafiq orqanlara rəsmi qaydada xahişlə, ərizə ilə müraciət edən və ya kiminsə xeyrinə onun zəmin (müdafiəçi, himayəçi) kimi çıxış edən şəxs” mənasını daşıyan “Ходатай” sözündən istifadə edilir.

ona tapşırılmalıdır. İddiaçının adından bu qaydada çıxış etmiş schöffen sonradan hökmün qəbul edilməsində iştirak etməkdən çəkinməlidir; digər hakim və schöffenlər isə icraatı onsuz davam etdirməlidirlər. Bununla belə, iddiaçı və təqsirləndirilən şəxs öz iradələri ilə adlarından çıxış edən vəkili (*Redner*) schöffenlər arasından və ya başqa şəxslərdən seçə, yaxud məhkəmədə şəxsən özləri çıxış edə bilərlər. Əgər tərəf məhkəmənin and içmiş schöffenləri sırasına daxil olmayan şəxsi öz adından çıxış etmək üçün seçərsə, həmin şəxs əvvəlcə hakim qarşısında and içməlidir ki, çıxışını bu maddədə schöffenlər arasından seçilmiş nümayəndə üçün müəyyən edilən qaydalara uyğun aparacaqdır. Bundan əlavə, aşağıdakı maddədə verilən ittiham ərizəsi formulunda nümayəndə A. hərfinin göstərildiyi yerdə iddiaçının adını, B. hərfinin göstərildiyi yerdə təqsirləndirilən şəxsin adını bildirməli, C. hərfinin göstərildiyi yerdə isə müvafiq cinayət əməlini – məsələn, qətl, quldurluq, oğurluq, yandırma və ya digər cinayət əməlini – mümkün qədər qısa şəkildə göstərməlidir. İttiham vəzifə borcu üzrə irəli sürüldükdə isə hər belə ittihamda bunun hakimiyyət orqanı tərəfindən və vəzifə borcu üzrə irəli sürüldüyü ayrıca göstərilməlidir.²⁴

Vəzifə borcu üzrə və ya başqa əsasla ittiham irəli sürən nümayəndənin müraciəti

LXXXIX. Cənab hakim, iddiaçı A hazırda məhkəmə qarşısında duran B barəsində, onun törətdiyi C cinayət əməlinə görə, əvvəllər Sizin qarşınızda irəli sürülmüş ittihamı müdafiə edir və xahiş edir ki, həmin ittihamla bağlı təqdim olunmuş bütün icraat materiallarını və yazılı sənədləri diqqətlə nəzərdən keçirəsiniz. Belə ki, bütün bunlar İmperator V Karlın və Müqəddəs İmperianın mötəbər və ədalətli

²⁴ “A” iddiaçı, ittihamçı mənasını daşıyan “Ankläger” sözünün başlanğıc hərfidir, “B” təqsirləndirilən şəxs mənasını daşıyan “Beklagte” sözünün başlanğıc hərfidir, “C” isə “Crimen” (cinayət) sözünün.

Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə müvafiq olaraq əvvəlcədən lazımı qaydada həyata keçirilmişdir. Bunun əsasında təqsirləndirilən şəxs sübuta yetirilmiş cinayət əməlinə görə yekun hökm və hüquq əsasında, həmin məhkəmə qaydalarının tələb etdiyi və hüquqa uyğun olan qaydada cinayət cəzasına məhkum edilsin.

Əgər nümayəndə yuxarıda göstərilən ittihamı və müraciəti şifahi şəkildə ifadə edə bilməzsə, onları yazılı şəkildə məhkəməyə təqdim edib belə deyə bilər: “Cənab hakim, Sizdən xahiş edirəm ki, iddiaçının bu təqdim edilmiş sənəddə əks olunmuş ittihamını və müraciətini məhkəmə katibinizə açıq şəkildə oxutdurasınız.”

Təqsirləndirilən şəxsin öz nümayəndəsi vasitəsilə nəyi və hansı qaydada xahiş edə bilməsi haqqında

XC. Əgər təqsirləndirilən şəxs bundan əvvəl cinayət əməlini qəti və mötəbər şəkildə etiraf etmişdirsə və ya həmin əməlin onun tərəfindən törədildiyi kifayət qədər sübuta yetirilmişdirsə – kifayət qədər sübut və belə qəti etiraf barədə yuxarıda aydın şəkildə göstəriləndiyi kimi – o, əfv edilməsini xahiş etməkdən və ya öz adından belə bir xahiş etdirməkdən başqa heç nə tələb edə bilməz. Lakin o, cinayət əməlini bu qaydada etiraf etməmişdirsə və ya ona isnad edilən əməli etiraf etsə də, cinayət cəzasından azad ediləcəyinə ümid etməyə əsas verən hallar irəli sürmüşdürsə, öz nümayəndəsi vasitəsilə aşağıdakı qaydada müraciət edə bilər.

Aşağıdakı formulda B. hərfinin olduğu yerdə təqsirləndirilən şəxs, A. hərfinin olduğu yerdə iddiaçı, C. hərfinin olduğu yerdə isə ona isnad edilən cinayət əməli qısa şəkildə göstərilməlidir.

Cənab hakim, təqsirləndirilən şəxs B, iddiaçı A tərəfindən onun C cinayət əməlini törətməsi barədə irəli sürülmüş ittihamla qarşı, əvvəllər verdiyi cavab və lazımı qaydada təqdim etdiyi dəlillər əsasında etiraz edir və xahiş edir ki, həmin ittiham və ona verilmiş cavabla bağlı bütün icraat materiallarını və yazılı sənədləri diqqətlə

nəzərdən keçirəsiniz. Belə ki, bunların hamısı İmperator V Karlin və Müqəddəs İmperiyanın mötəbər və ədalətli Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə müvafiq olaraq lazımi qaydada təqdim edilmiş və icraata daxil edilmişdir. Təqsirsizliyi müəyyən edildiyinə görə, onun yekun hökm və hüquq əsasında təqsirsiz hesab edilərək azad olunması, çəkilməş məhkəmə xərclərinin və zərərin ona ödənilməsi, iddiaçının isə həmin imperiya Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinə uyğun olaraq cəza və zərərin əvəzinin ödənilməsi məsələləri üzrə bu məhkəmə qarşısında yekun qərarın qəbul edilməsinədək məsuliyyət daşması barədə qərar qəbul edilsin.

Əgər təyin edilmiş nümayəndə yuxarıda göstərilən cavabı və müraciəti şifahi şəkildə ifadə edə bilməzsə, onları yazılı şəkildə hakimə təqdim edib belə deyə bilər: “Cənab hakim, Sizdən xahiş edirəm ki, təqsirləndirilən şəxsin bu təqdim edilmiş sənəddə əks olunmuş cavabını və müraciətini məhkəmə katibinizə açıq şəkildə oxutdurasınız.” Belə müraciət edildikdə hakim məhkəmə katibinə təqdim olunmuş həmin sənədi oxumağı əmr etməlidir.

Əvvəllər etiraf edilmiş cinayət əməlinin inkar edilməsi haqqında

XCI. Əgər təqsirləndirilən şəxs yekun məhkəmə iclası günü əvvəllər lazımi qaydada və qəti şəkildə etiraf etdiyi cinayət əməlini inkar edərsə və hakim həmin etiraf əsasında müxtəlif halları araşdırıb müəyyən etməklə belə bir inkarın təqsirləndirilən şəxs tərəfindən yalnız ədalət mühakiməsinə mane olmaq məqsədilə irəli sürüldüyü qənaətinə gələrsə – qəti etiraf barədə yuxarıda əlli altıncı maddədə və ondan sonra altmış ikinci maddədə olan bir sıra maddələrdə göstəriləndiyi kimi – hakim həmin etirafın oxunmasını onunla birlikdə dinləmiş, bu məqsədlə təyin edilmiş iki schöffəndən andları əsasında soruşmalıdır ki, həmin oxunmuş etirafı həqiqətən eşidiblərmi. Əgər onlar buna “bəli” cavabını versələr, hakim hüquqşünaslardan və ya

aşağıda göstərilən digər yerlərdə bu məsələ barədə məsləhət almalıdır. Həmin iki schöffən bu halda şahid kimi deyil, hakimlə birlikdə qərar verən məhkəmə üzvləri kimi fəaliyyət göstərdiklərinə görə nə məhkəmənin tərkibindən, nə də hökmün qəbul edilməsində iştirakdan kənarlaşdırılmalıdırlar.

**Hər iki tərəfin bütün təqdimatlarından və iş üzrə
yekun müzakirədən sonra hakim, schöffənlər və
məhkəmə iclasçılarının hökmü hansı qaydada tərtib
etmələri və hakimin sonradan schöffənlərə və ya
məhkəmə iclasçılarna hansı qaydada sual verməli
olduğu haqqında**

XCII. Hər iki tərəfin bütün təqdimatları dinləndikdən, iş üzrə bütün digər materiallar təqdim edildikdən və müzakirə yekunlaşdırıldıqdan sonra hakim, schöffənlər və məhkəmə iclasçıları məhkəməyə təqdim edilmiş bütün bəyanatları və aparılmış bütün prosessual hərəkətləri nəzərdən keçirməli, onları diqqətlə araşdırıb dəyərləndirməlidirlər. Bundan sonra onlar Bizim bu Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsini ən yaxşı şəkildə anladıqları həddə və hər bir konkret işin hallarını nəzərə almaqla mümkün qədər ədalətli və işin hallarına uyğun hökmün yazılı şəkildə tərtib edilməsini təmin etməlidirlər. Hökm bu qaydada tərtib edildikdən sonra hakim hər bir schöffənə belə müraciət etməlidir: “N., səndən hökm haqqında soruşuram.”²⁵

**Schöffənlər və məhkəmə iclasçıları buna dərhal
aşağıdakı qaydada cavab verməlidirlər**

XCIII. Cənab hakim: qərarım məhkəməyə təqdim edilmiş bütün materiallar və aparılmış bütün prosessual hərəkətlər nəzərə alınmaqla, məhkəmə qaydalarına uyğun və bütün təqdimatların kifayət qədər

²⁵ “N. ich frag dich des rechtens”. Langbeinin tərcüməsində - “N., I ask you the law”.

araşdırılması əsasında yazılı şəkildə hökm kimi tərtib edilmiş, ədalətli və hüquqa uyğundur.

Hakimin hökmü hansı qaydada elan etməli olduğu haqqında

XCIV. Schöffənlərin və məhkəmə iclasçılarının yuxarıda göstərilən qərarından sonra hakim yazılı şəkildə tərtib edilmiş yekun hökmü hər iki tərəfin iştirakı ilə and içmiş məhkəmə katibinə açıq şəkildə oxutdurmalıdır. Əgər hökm ilə cinayət cəzası təyin edilmişdirsə, həmin cəzanın bədənə və ya həyata münasibətdə hansı formada və hansı qaydada icra ediləcəyi dəqiq göstərməlidir; cinayət cəzaları barədə aşağıda yüz dördüncü maddədə və ondan sonrakı bir sıra maddələrdə bu barədə müddəalar nəzərdə tutulmuşdur. Məhkəmə katibinin yuxarıda göstərilən qaydada elan edilməli və oxunmalı olan belə hökmləri hansı formada tərtib və yazmalı olduğu isə aşağıda 190-cı maddədə müəyyən edilmişdir.

XCV. Yuxarıda məhkəmə qarşısında söylənilməli olan çıxışlar üçün müəyyən edilmiş formulalar bir iddiaçı və bir təqsirləndirilən şəxs nəzərə alınmaqla tərtib edilmişdir. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, məhkəmə icraatında birdən artıq iddiaçı və ya birdən artıq təqsirləndirilən şəxs iştirak etdikdə, həmin ifadələr bir neçə şəxsə münasibətdə işlədilən müvafiq formada istifadə edilməlidir.

Hakimin öz hakimlik əsasını nə vaxt sındırmalı olduğu haqqında

XCVI. Təqsirləndirilən şəxs yekun olaraq cinayət cəzasına məhkum edildikdə, hakim, yerli adətlərə görə, öz hakimlik əsasını sındırmalı, bədbəxti cəllada təhvil verməli və cəllada andı ilə öhdəlik qoyaraq çıxarılmış hökmü sədaqətlə və dəqiq icra etməsini əmr etməlidir. Bundan sonra hakim məhkəmə iclasından qalxmalı və cəlladın elan edilmiş hökmü lazımi mühafizə və təhlükəsizlik şəraitində icra edə bilməsini təmin etməlidir.

Cəlladın toxunulmazlığının elan edilməsi haqqında

XCVII. Hakim yekun hökmdən sonra öz hakimlik əsasını sındırıqda və cəllad məhkum edilmiş şəxsi cəzanın icra yerinə gətirdikdə, hakim heç kəsin cəlladın fəaliyyətinə hər hansı şəkildə mane olmaması barədə bədənə və əmlaka tətbiq ediləcək cəza hədəsi ilə açıq şəkildə elan etməli və ya hakimiyyət orqanı vasitəsilə elan etdirməlidir. Cəzanın icrası cəlladın əlində uğursuz alınsa belə, ona əl qaldırmaq və ya zor tətbiq etmək qadağan edilməlidir.

Hökmün icrasından sonra verilən sual və cavab haqqında

XCVIII. Cəllad hökmü icra etdikdən sonra hakimdən onu hüquqa uyğun şəkildə icra edib-etmədiyini soruşanda, hakim təxminən belə cavab verməlidir:

“Sən hökmün və hüququn tələb etdiyi qaydada icra etmisənsə, Mən də bunu bununla bitmiş hesab edirəm.”

Təqsirləndirilən şəxs hökm və hüquq əsasında təqsirsiz hesab edildikdə

XCIX. Əgər təqsirləndirilən şəxs hökm və hüquq əsasında təqsirsiz hesab edilərək azad edilərsə, bunun hansı qaydada baş verməsindən və hökmün bu barədə nə müəyyən etməsindən asılı olaraq, həmin hökmün müddəalarına lazımi qaydada əməl edilməli və onlar icra olunmalıdır. Lakin təqsirsiz hesab edilmiş şəxs vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsini iddiaçı qismində tələb edərsə, tərəflər bu məsələ ilə əlaqədar, yuxarıda göstəriləni kimi, məhkəməyə müraciət edərək yekun mülki məhkəmə icraatı qaydasında mübahisəni həll etməlidirlər.

Məhkəmədə istifadə olunan lazımsız və zərərli suallar haqqında

C. Bizə məlum olmuşdur ki, bu günədək bəzi cinayət məhkəmələrində həqiqətin və ya ədalətin müəyyən edilməsi üçün heç

bir zərurəti olmayan çoxsaylı artıq sual və müraciətlərdən istifadə edilmişdir; bunlar isə hüququn həyata keçirilməsini yalnız ləngidir və ona mane olur. Buna görə Biz belə halların, habelə ədalət mühakiməsini zərurət olmadan yubadan və ya ona mane olan, yaxud insanlara zərər və təhlükə yaradan digər yolverilməyən sui-istifadələrin bundan sonra aradan qaldırılmasını və ləğv edilməsini arzu edirik. Hakimiyyət orqanlarına belə qaydalara zidd hərəkətlərin edildiyi məlum olduqda, onlar həmin halları qətiyyətlə aradan qaldırmalı və hər dəfə belə pozuntu müəyyən edildikdə təqsirkarları cəzalandırmalıdırlar.

**Ölüm cəzası və ya ömürlük həbs nəzərdə tutulmayan,
bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən və vəzifə
borcu üzrə təyin olunan cəzalar haqqında**

CI. Ölüm cəzası və ya ömürlük həbs olmayan, bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən cəzaların, açıq cinayət əməli ilə bağlı vəzifə borcu üzrə hakim tərəfindən hansı qaydada təyin edilə biləcəyi barədə hökm forması aşağıda yüz doxsan altıncı maddədə, “Əgər hər hansı şəxs...” sözləri ilə başlayan hissədə müəyyən edilmişdir.

Məhkum edildikdən sonra dini etiraf və nəsihət haqqında

CII. Ölüm cəzasına məhkum edilmiş şəxsə yenidən dini etiraf etmək imkanı verilməlidir. O, cəzanın icrası üçün gətirilərkən və ya sürüməklə aparılarkən yanında ən azı bir və ya iki keşiş olmalı, onlar həmin şəxsi Tanrıya məhəbbətə, həqiqi imana, Xilaskarımız və Məsihin ləyaqətinə etimada, habelə öz günahlarından tövbə etməyə çağırmalıdırlar. Həmçinin o, məhkəmə qarşısına və ölüm cəzasının icrasına aparılarkən qarşısında daim çarmıx aparılsın.

Ruhanilər etirafı qəbul edənlərin cinayət əməlini etiraf etmiş şəxsi həqiqəti inkar etməyə sövq etməmələri haqqında

CIII. Cinayətkarların ruhani etirafını qəbul edən şəxslər onlara özləri və ya başqa şəxslər barəsində həqiqətə uyğun olaraq etiraf etdiklərini sonradan inkar etməyi məsləhət görməməlidirlər. Çünki heç kəsə cinayətkarlara ümumi mənafeyə zidd və mömin insanlara zərər vurmaqla öz pis əməllərini yalanla ört-basdır etməyə və bununla da sonrakı pislili gücləndirməyə kömək etmək yaraşmaz. Bu barədə otuz birinci maddədə, “Əgər cinayəti sübuta yetirilmiş cinayətkar...” sözləri ilə başlayan hissədə də bəhs edilmişdir.

CİNAYƏT ƏMƏLLƏRİNİN HANSI QAYDADA CƏZALANDIRILMASI HAQQINDA MÜQƏDDİMƏ

CIV. Əgər hər hansı şəxs Bizim ümumi yazılı hüququmuza görə törətdiyi cinayət əməli nəticəsində ölüm cəzasına məruz qalmalıdırsa, ölüm cəzasının forması və icra üsulu təmiz adətlərə uyğun olaraq və ya cinayət əməlinin hallarını və ağırlığını qiymətləndirməyə qadir olan yaxşı və hüququ bilən hakim müləhizəsi əsasında müəyyən edilməli və hökm olunmalıdır.

Lakin Bizim imperiya hüququmuzun hər hansı şəxsin ölüm cəzasına məhkum edilməsini müəyyən etmədiyi və ya buna yol vermədiyi hallarda, yaxud bunlara oxşar hallarda, Biz də bu Bizim və İmperiyanın Qanunnaməsində ölüm cəzası müəyyən etmirik. Bununla yanaşı bəzi cinayət əməllərinə görə bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən cinayət cəzalarını, cəzalandırılan şəxsin həyatda qalması şərtilə, müəyyən edirik.

Belə cəzalar da hər bir ölkənin təmiz adətlərinə uyğun olaraq və ya yuxarıda ölüm cəzası barədə göstərilədiyi kimi, yaxşı və bilikli hakim müləhizəsi əsasında təyin və tətbiq edilə bilər. Belə ki, Bizim imperiya hüququmuzda zamanın və ölkənin şəraitinə görə münasib olmayan və müəyyən hallarda qanunun hərfi mənasına uyğun tətbiqi mümkün olmayan bəzi cinayət cəzaları nəzərdə tutulmuşdur. Bundan başqa əgər hüquq hər bir cinayət cəzasının formasını və həddini ayrıca müəyyən etmir, əksinə, bəzi hallarda bunu təmiz adətlərə və ya bilikli hakimlərin qərarına həvalə edərək onların müləhizəsinə buraxır. Belə hallarda cəza cinayət əməlinin konkret hallarına və ağırlığına uyğun olaraq, ədalət naminə və ümumi mənafeyi qorumaq məqsədilə müəyyən edilməli və tətbiq olunmalıdır.

Lakin xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, Bizim imperiya hüququmuzun hər hansı işdə və ya ona oxşar hallarda ölüm cəzası, şərafə, bədənə və ya bədən üzvlərinə yönələn heç bir cinayət cəzasını müəyyən etmədiyi və ya tətbiqinə yol vermədiyi halda, hakim və

məhkəmə iclasçıları da bunun əksinə olaraq heç kəsi nə ölüm cəzasına, nə də başqa cinayət cəzasına məhkum etməməlidirlər.²⁶ Həmçinin bu hüququ öyrənməmiş hakim və məhkəmə iclasçılarının belə cəzaları müəyyən edərkən qeyd olunan hüquqa və ya təmiz və yol verilən adətlərə zidd hərəkət etməmələri üçün aşağıda bəzi cinayət cəzalarının nə vaxt və hansı qaydada, həmin hüquqa, yaxşı adətlərə və əğlabatanlığa uyğun olaraq tətbiq edilməli olduğu müəyyən edilir.

Qanunda ayrıca nəzərdə tutulmamış cinayət halları və cəzalar haqqında

CV. Bundan əlavə nəzərə alınmalıdır ki, aşağıdakı maddələrdə hər hansı cinayət işi və ya ittiham üzrə tətbiq edilməli cinayət cəzası müəyyən edilməmiş, kifayət qədər izah olunmamış və ya aydın göstərilməmişdirsə, hakim və qərar verən məhkəmə üzvləri, belə bir məsələ onların qarşısına çıxdıqda, həmin gözlənilməz və ya aydın olmayan hallarda Bizim imperator hüququmuza və bu Qanunnaməyə ən uyğun şəkildə necə hərəkət edilməli və hökm verilməli olduğu barədə məsləhət almalı, bundan sonra isə öz qərarlarını həmin məsləhətə uyğun verməlidirlər.

Çünki qarşıya çıxan biləcəkdir bütün qərar və cəza hallarını bu Qanunnamədə əvvəlcədən kifayət qədər nəzərdə tutmaq və təsvir etmək mümkün deyildir.

²⁶ Bu maddə göstərir ki, “Carolina” məhkəmə mülahizəsinə və ali məhkəmələrdən və universitetlərdən olan hüquqşünasların məsləhətlərinə nə qədər geniş hədlər verirdi (bax: maddə CCXIX). “Carolina” məhkəmə mülahizəsinin sərhədlərini müəyyən edərək, Bamberg Məcəlləsinə də məlum olan, italyan məktəbinin hüquqşünasları tərəfindən gətirilmiş prinsipi əks etdirir: Roma hüququ və qüvvədə olan qanunlara görə cinayət olmayan şey cinayət hesab edilə bilməz. Bu, “Carolina”da dəfələrlə qeyd olunan, yerli torpaq hüquqlarından və adətlərindən fərqli olan ümumi imperator hüququdur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова ; под ред. С. З. Зиманова. С. 81

Kafirliyin və Tanrıya ehtiramsızlığın hansı qaydada cəzalandırılmalı olduğu haqqında²⁷

CVI. Əgər hər hansı şəxs Tanrıya Ona yaraşmayan xüsusiyyətlər aid edərsə və ya öz sözləri ilə Tanrıya məxsus olan xüsusiyyətləri inkar edərsə, yaxud Tanrının qüdrətini və Onun müqəddəs anası Bakirə Məryəmi təhqir edərsə, həmin şəxs hakimiyyət orqanının vəzifəli şəxsləri və ya hakim tərəfindən vəzifə borcu üzrə tutulmalı və həbs edilməli, sonra isə şəxsin vəziyyəti və törədilmiş küfrün xarakteri nəzərə alınmaqla ölüm cəzası, bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən cəza ilə cəzalandırılmalıdır.

Belə bir kafir tutulub həbs edildikdə, işin bütün halları barədə zəruri məlumatlar hakimiyyət orqanına təqdim edilməlidir. Həmin hakimiyyət orqanı hakimə və məhkəmə iclasçılarına bu cür küfrün Bizim ümumi imperiya hüququmuza və xüsusilə Bizim İmperiya Qanunnaməsinin müvafiq xüsusi maddələrinə uyğun olaraq hansı qaydada cəzalandırılmalı olduğu barədə göstəriş verməlidir.

Hakim və məhkəmə qarşısında müəyyən edilmiş qaydada and²⁸ içərkən yalan and içən şəxslərin cəzalandırılması haqqında

CVII. Əgər hər hansı şəxs hakim və məhkəmə qarşısında müəyyən edilmiş qaydada and içərək yalan and içərsə və həmin and maddi əmlaka aid olub yalan and içən şəxsin bundan mənfəət əldə etməsinə səbəb olarsa, o, ilk növbədə, buna imkanı olduğu təqdirdə, yalan and vasitəsilə əldə etdiyi əmlakı zərər çəkmiş şəxsə qaytarmalıdır. Bundan əlavə, o, rüsvay edilməli və bütün şərəf və

²⁷ Bamberg Qanunnaməsində olduğu kimi, “Carolina”da da ayrı-ayrı cinayət növlərinin izahı dini cinayətlərlə başlayır. Güterbok və Hippelin qeyd etdikləri kimi, bu, dinin ümumi rolunu və yepiskopun – baş torpaq sahibi kimi mövqeyini əks etdirir. Maddə Roma hüququndan – 1495-ci il Worms Reyxstaqının qərarına təsir göstərmiş Yustinian novelasından irəli gəlir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V / пер. с нем. С. Я. Булатова ; под ред. С. З. Зиманова. С. 81

²⁸ *Gelert eydt.*

etibarını itirmiş hesab olunmalıdır. Müqəddəs İmperiyada yalan and içən şəxsin and içərkən istifadə etdiyi iki barmağının kəsilməsi ümumi adət olduğuna görə, Biz də bu ümumi və ənənəvi bədən cəzasını dəyişdirmək istəmirik. Lakin hər hansı şəxs öz yalan andı ilə başqasının cinayət cəzasına məhkum edilməsinə səbəb olarsa, o, yalan andı vasitəsilə həmin digər şəxsə tətbiq etdirmək istədiyi cəzanın özü ilə cəzalandırılmalıdır.²⁹ Yalan and içən şəxsi bunu etməyə bilərəkdən, qəsdən və hiyləgərliklə sövq edən şəxs də eyni cəzaya məruz qalmalıdır.

Andlı öhdəliyi pozan şəxslərin cəzalandırılması haqqında³⁰

CVIII. Əgər hər hansı şəxs andlı öhdəliyi Bizim imperiya hüququmuza və bu Qanunnaməyə əsasən onsuz da ölüm cəzasına səbəb ola bilən əməl və hərəkətlərlə pozarsa, həmin şəxs barəsində müvafiq ölüm cəzası tətbiq edilməlidir. Əgər şəxs andlı öhdəliyi ölüm cəzasına səbəb olmayan əməl və hərəkətlərlə qəsdən və kobudcasına pozarsa, o, yalan and içmiş şəxs kimi əlinin və ya barmaqlarının kəsilməsi ilə, yaxud əvvəlki maddədə göstərilən başqa qaydada cəzalandırılmalıdır. Əgər həmin şəxsin gələcəkdə başqa cinayət əməlləri törədə biləcəyindən ehtiyat etmək üçün əsaslar olarsa, onun barəsində aşağıda yüz yetmiş altıncı maddədə, “Əgər hər hansı şəxs andlı öhdəliyi qəsdən və həyasızcasına pozarsa...” sözləri ilə başlayan müddəaya uyğun hərəkət edilməlidir.

²⁹ Brunnenmeyerin qeyd etdiyi kimi, mütləq talion prinsipinin bu tətbiqi forması Roma hüququndan “Klagspiegel” (İddia Aynası (*Speculum* – dini yazılar topluları)) vasitəsilə götürülmüşdür. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 82.

³⁰ *Geschworne urphede brechen.*

Cadugərliyin cəzalandırılması haqqında³¹

CIX. Əgər hər hansı şəxs cadugərlik yolu ilə insanlara zərər və ya ziyan vurarsa, o, ölüm cəzasına məhkum edilməli və həmin cəza odda yandırılmaqla icra olunmalıdır. Əgər hər hansı şəxs cadugərliklə məşğul olsa, lakin bununla heç kəsə zərər vurmasa, o, işin hallarına uyğun olaraq başqa cəza ilə cəzalandırılmalıdır. Belə halda məhkəmə iclasçıları məsləhət alınması barədə aşağıda göstərilən qaydada məsləhət almalıdırlar.³²

Qanunsuz yazılı cinayət xarakterli alçaltmanın³³ cəzalandırılması haqqında

CX. Əgər hər hansı şəxs rüsvayedicı yazı – latınca *libellus famosus* adlandırılan yazı – yayar və hüququn müəyyən etdiyi qaydaya zidd olaraq onu öz həqiqi adı və soyadı ilə imzalamazsa, habelə hər hansı şəxsə haqsız və əsassız olaraq elə qüsurar və cinayət əməlləri isnad edərsə ki, bunlar həqiqət olsaydı, barəsində həmin məlumatlar yayılan şəxs ölüm cəzasına, bədəninə və ya şərəfinə yönələn cinayət

³¹ Bamberg Qanunnaməsində cadugərlik haqqındakı maddədən əvvəl bədət (*Ketzeri*) haqqında maddə var idi; sonuncu, müvafiq ruhani hakim tərəfindən kafir (dönük, bədətçi; rusca - *epemux*) kimi tanındıqdan sonra buna görə dünyəvi hakim tərəfindən məhkum edilən şəxsin yandırılması ilə cəzalandırılırdı. Güterbokun qeyd etdiyi kimi, bu maddə Reformasiyanın təsiri altında hələ 1521-ci ildə Worms layihəsində çıxarılmışdır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 82.

³² “Carolina”ya Bamberg Qanunnaməsində olmuş aşağıdakı maddələr daxil edilməmişdir: CXXXII – əlahəzrətin təhqir edilməsi haqqında, CXXXIII – öz ağasına təhqir haqqında və CXXXV – hərbi xəyanət və qalaların təslim edilməsi haqqında. Bamberg Qanunnaməsində bu vacib maddələr bilavasitə dinə qarşı cinayətlər haqqındakı maddələrin ardınca yerləşdirilmişdi. “Carolina”da isə xəyanət haqqında müddə CXXIV maddəsində, dövrə xas olan sistemi pozmaqla, əxlaq əleyhinə cinayətlər haqqında bir sıra maddələrin ardınca yerləşdirilmişdir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 82

³³ Alman dilindəki “*schmehung*” sözü həm böhtan, həm də diffamasiya (təhqiredici şəkildə yayılan doğru məlumat) mənalı özündə ehtiva etdiyindən biz məhz “alçaltma” sözündən istifadə edirik.

cəzasına məruz qala bilərdi, belə qərəzli böhtançı bu əməlin törədildiyi müəyyən edildikdə, hüququn tələb etdiyi kimi, öz yalan və qərəzli böhtan yazısı ilə təqsirsiz şəxsə tətbiq etdirmək istədiyi cəzanın özü ilə cəzalandırılmalıdır.

Hətta həmin şəxsin isnad etdiyi rüsvayedicə əməlin həqiqətən baş verdiyi müəyyən olunsə belə, belə rüsvayedicə məlumatları yayan şəxs yenə də hüquqa və hakimin mülahizəsinə uyğun olaraq cəzalandırılmalıdır.

Sikkə saxtalaşdıranların və buna imtiyazı olmadan sikkə kəsənlərin cəzalandırılması haqqında

CXI. Sikkə üç üsulla saxtalaşdırılır: birincisi, hər hansı şəxs sikkənin üzərinə yalan nişan vurduqda; ikincisi, sikkənin tərkibinə lazımi olmayan metal qatdıqda; üçüncüsü isə sikkənin müəyyən edilmiş düzgün çəkisini qəsdən və hiylə ilə azaltdıqda.

Belə saxta pul kəsən aşağıdakı qaydada cəzalandırılmalıdır. Saxta sikkə və ya saxta sikkə nişanları hazırlayanlar, habelə belə saxta sikkəni dəyişdirərək və ya başqa yolla əldə edib onun saxta olduğunu bilə-bilə, qəsdən və hiylə ilə başqa şəxslərin zərərinə yenidən dövriyyəyə buraxanlar mövcud adətlərə və hüququn müddəalarına uyğun olaraq odda yandırılmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər. Belə əməllərin törədilməsi üçün öz evlərini bilərəkdən istifadəyə verən şəxslərin həmin evləri müsadirə olunmalıdır. Sikkənin düzgün çəkisini qəsdən və hiylə ilə azaldan və ya sikkə kəsmək hüququ verən imtiyaza malik olmadan sikkə kəsən şəxs həbs edilməli və işin hallarından asılı olaraq məsləhət əsasında bədəninə və ya əmlakına tətbiq edilən cəza ilə cəzalandırılmalıdır. Əgər hər hansı şəxs başqasına məxsus sikkəni yenidən əridər və ya əridici qaba ataraq ondan daha yüngül, dəyəri azaldılmış sikkə hazırlayarsa, o da işin hallarına uyğun olaraq bədəninə və ya əmlakına tətbiq edilən cəza ilə cəzalandırılmalıdır. Əgər belə hərəkətlər hakimyyəət sahibinin iradəsi

və məlumatı ilə törədilərsə, həmin hakimiyyət sahibi sikkə kəsmək imtiyazını itirmiş hesab olunmalı və bu imtiyazdan məhrum edilməlidir.

**Saxta möhürlər, məktublar, sənədlər, *urbar*³⁴, renta və
ödəniş kitabları və ya reyestrlər hazırlayanların
cəzalandırılması haqqında**

CXII. Saxta möhürlər, məktublar, sənədlər, *urbar*, renta və ödəniş kitabları və ya reyestrlər hazırlayan şəxslər saxtakarlığın nə dərəcədə qərəzli və zərərli olmasından asılı olaraq bədənə və ya həyata tətbiq edilən cinayət cəzası ilə, hüquqşünaslardan məsləhət alınmaqla və ya bu Qanunnamənin sonunda göstərilən digər qaydada cəzalandırılmalıdırlar.

**Ölçüləri, tərəziləri, çəkiləri və ticarət mallarını
saxtalaşdıranların cəzalandırılması haqqında**

CXIII. Əgər hər hansı şəxs qəsdən və hiylə ilə ölçünü, tərəzini, çəki vahidini, ədviyyatı və ya başqa ticarət malını saxtalaşdırar və onları düzgün və həqiqi kimi istifadə edib dövriyyəyə buraxarsa, o, cinayət cəzasına məruz qalmalıdır: ölkədən qovulmalı və ya bədəninə, çubuqlarla döyülmə yolu ilə, yaxud buna bənzər başqa cəza tətbiq edilməlidir. Cəzanın növü və həddi əməlin konkret hallarına və xarakterinə uyğun müəyyən edilməlidir. Belə saxtakarlıq xüsusilə ağır və qərəzli şəkildə törədilmişdirsə, əməli törədən şəxs ölüm cəzasına məhkum edilə bilər. Bu barədə qərar Qanunnamənin sonunda göstərilən qaydada məsləhət alınmaqla qəbul edilməlidir.

³⁴ Torpaq mülkləri və onlarla bağlı öhdəliklərin qeydiyyat kitabları.

**Sərhəd nişanlarını, mərzləri, işarələri və ya sərhəd
daşlarını saxta və hiyləli şəkildə yerindən
dəyişdirənlərin cəzalandırılması haqqında**

CXIV. Əgər hər hansı şəxs qəsdən və hiylə ilə sərhəd nişanını, mərzi, digər sərhəd işarəsini və ya sərhəd daşını yerindən dəyişdirər, kəsib götürər, aradan qaldırar və ya başqa şəkildə dəyişdirsə, o, əməlin qərəzlilik dərəcəsi, ağırlığı və xarakteri, habelə işin və şəxsin konkret halları nəzərə alınmaqla, müvafiq məsləhət əsasında bədən cəzasına məhkum edilməlidir.

**Etibar edən tərəfin mənafeyinə qəsdən və hiylə ilə
zərər vuraraq qarşı tərəfin xeyrinə hərəkət edən
nümayəndələrin³⁵ cəzalandırılması haqqında**

CXV. Əgər hər hansı nümayəndə mülki və ya cinayət işində qəsdən və hiylə ilə özünün təmsil etdiyi tərəfin zərərinə, qarşı tərəfin isə xeyrinə hərəkət edərsə və bu cinayət əməli sübuta yetirilərsə, o, ilk növbədə imkanları daxilində həmin iş nəticəsində təmsil etdiyi tərəfə vurduğu zərəri ödəməlidir. Bundan əlavə, o, rüsvayçılıq dərəcəsinə və ya dəmir xaltada qoyulmalı, çubuqlarla döyülməli, ölkədən qovulmalı və ya əməlin hallarından asılı olaraq başqa qaydada cəzalandırılmalıdır.

Təbiətə zidd əxlaqsızlığın cəzalandırılması haqqında

CXVI. Əgər hər hansı şəxs heyvanla, kişi kişi ilə və ya qadın qadınla əxlaqsızlıqla məşğul olarsa, belə şəxslər həyatlarını itirməklə cəzalandırılmalı və ümumi adətə uyğun olaraq odda yandırılmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər.

³⁵ *Prokurator.*

Yaxın qan və nikah qohumları arasında əxlaqsızlığın cəzalandırılması haqqında

CXVII. Əgər hər hansı şəxs ögey qızı, oğlunun arvadı və ya ögey anası ilə əxlaqsızlıqla məşğul olarsa, belə və daha yaxın qohumluq dərəcələrində cəza Bizim sələflərimizin³⁶ və Bizim imperiya yazılı hüququmuzun bu barədə müəyyən etdiyi qaydalara uyğun tətbiq edilməli və həmin məsələ ilə əlaqədar hüquqşünaslardan məsləhət alınmalıdır.

Ərli qadınları və ya qızları qaçıranların cəzalandırılması haqqında

CXVIII. Əgər hər hansı şəxs başqasının ərli qadınını və ya ləkəsiz şöhrətli qızını, onun ərinin və ya qanuni atasının iradəsinə zidd olaraq, namussuz bir məqsədlə qaçırsa, ərli qadın və ya qız buna razılıq vermiş olsa belə, ər və ya ata cinayət ittihamı irəli sürə bilər. Əməli törədən şəxs Bizim sələflərimizin və Bizim imperiya hüququmuzun müddəalarına uyğun olaraq cəzalandırılmalı və bu barədə hüquqşünaslardan məsləhət alınmalıdır.³⁷

³⁶ Köhnə German hüququna görə. Bamberg Qanunnaməsinə və yerli hüquqların əksəriyyətinə görə qılıncla başın kəsilməsi yolu ilə ölüm cəzası nəzərdə tutulurdu. Bəzi yerlərdə yandırma tətbiq olunurdu. Daha uzaq qohumluq dərəcələrində isə sürgün və bədən cəzaları tətbiq edilirdi. Karpstov qadınların zəifliyini və asılı mövqeyini nəzərə alaraq onları daha yüngül cəzalandırmağı təklif edirdi. Bir çox digər hüquqşünaslar da yetkinlik yaşına çatmayanlara görə və qanunsuzluq şüurunun olmaması halında cəzanı yüngülləşdirməyi təklif edirdilər. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 87.

³⁷ Bamberg Qanunnaməsinə görə cəza – qılıncla başın kəsilməsidir. Adi hüquqa görə bəzi yerlərdə ictimai qisas – ilahi məhkəməyə yol verilirdi. “Carolina”da Bamberg Qanunnaməsində qeyd olunan rahibələrin qaçıdırılması haqqında müddəa yoxdur. Görünür, burada Reformasiya təsir göstərmişdir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 88.

Zorlamanın cəzalandırılması haqqında

CXIX. Əgər hər hansı şəxs ləkəsiz şöhrətli ərli qadına, dul qadına və ya qıza zor tətbiq etməklə və onun iradəsinə zidd olaraq cinsi təcavüz edərsə, belə cinayətkar həyatından məhrum etməklə cəzalandırılmalıdır. Zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və cinayət əməli sübuta yetirildikdə o, quldur kimi, qılıncla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər hər hansı şəxs yuxarıda göstərilən cinayət əməlini ləkəsiz şöhrətli qadına və ya qıza qarşı qəsdən və zor tətbiq etməklə törətməyə cəhd edərsə, lakin qadın və ya qız müqavimət göstərərək və ya başqa yolla bu təcavüzdən xilas olarsa, zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və cinayət əməli sübuta yetirildikdə həmin şəxs iştirak edən şəxslərin vəziyyəti, işin halları və cəhd edilmiş cinayət əməlinin xarakteri nəzərə alınmaqla cəzalandırılmalıdır. Hakim və məhkəmə iclasçıları bu halda da, yuxarıda digər hallarla bağlı müəyyən edildiyi kimi, müvafiq məsləhət almalıdırlar.

Zinanın cəzalandırılması haqqında

CXX. Əgər ər başqa bir şəxsin onun arvadı ilə nikahda xəyanət etdiyinə görə həmin şəxs barəsində cinayət ittihamı irəli sürər və bu əməli sübuta yetirərsə, nikahda xəyanət etmiş kişi və qadın birlikdə, Bizim sələflərimizin və Bizim imperiya hüququmuzun müddəalarına uyğun olaraq cəzalandırılmalıdırlar.³⁸

Eyni qayda arvadın öz əri və ya ərinin nikahda xəyanət etdiyi şəxs barəsində cinayət ittihamı irəli sürmək istədiyi halda da tətbiq edilməlidir.

³⁸ Ərli qadınla zina edən kişi başının kəsilməsi yolu ilə ölüm cəzasına, qadın isə həbsə (zindana salınmağa) və ya boğulmağa məhkum edilirdi. Evli kişi tərəfindən subay qadınla törədilmiş zinaya görə müəyyən müddətə sürgün və ya bədən cəzası təyin edilirdi, çünki bir çox hüquqşünaslar zinanın mahiyyətini “ailəyə qeyri-qanuni uşaqların gətirilməsi” kimi qəbul edərək, belə halda zinanın tam tərkibini görmürdülər. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 88.

İkili nikah bağlama cinayətinin cəzalandırılması haqqında

CXXI. Əgər evli kişi birinci arvadı sağ olduğu halda başqa qadınla və ya ərli qadın birinci əri sağ olduğu halda başqa kişi ilə nikah bağlayarsa, belə əməl nikahda zina sayılır və həmin cinayətdən daha ağır əməl hesab olunur. Bizim imperiya hüququmuz belə əmələ görə ölüm cəzası müəyyən etməsə də, bu əməlin törədilməsinə hiylə ilə, bilərəkdən və öz iradəsi ilə səbəb olan və onu törədən şəxslərin nikahda zina etmiş şəxslərdən az olmayan cinayət cəzasına məruz qalmalarını istəyirik.

Qazanc məqsədilə arvadlarını və ya uşaqlarını əxlaqsız əməllər üçün satanların cəzalandırılması haqqında

CXXII. Əgər hər hansı şəxs, qazancın növündən asılı olmayaraq, hər hansı mənfəət əldə etmək məqsədilə öz arvadının və ya uşaqlarının namussuz, əxlaqsız və rüsvayedicə əməllər üçün istifadə edilməsinə öz iradəsi ilə yol verərsə, həmin şəxs şərəfini itirmiş hesab olunur və ümumi hüquqa uyğun olaraq cəzalandırılmalıdır.

Zinada vasitəçilik və köməkçiliyin cəzalandırılması haqqında

CXXIII. Tez-tez belə hallar baş verir ki, düşüncəsiz qadınlar, xüsusilə də başqa halda ləkəsiz şöhrətli və namuslu şəxslər olaraq qala biləcək günahsız qızlar, bəzi pis niyyətli kişi və qadınlar tərəfindən hiylə və aldatma yolu ilə bəkirəlik və ya qadınlıq namusundan məhrum edilmək məqsədilə günahlı cismani əməllərə cəlb edirlər. Belə qərəzli vasitəçilər, habelə bu məqsədlə öz evlərini bilərəkdən, hiylə ilə və qərəzli şəkildə istifadəyə verən və ya belə əməllərin öz evlərində törədilməsinə yol verən şəxslər, işin hallarına və hüquqşünasların məsləhətinə uyğun olaraq ölkədən qovulma, rüsvayçılıq dirəyinə qoyulma, qulaqlarının kəsilməsi, çubuqlarla döyülmə və ya başqa cəza ilə cəzalandırılmalıdırlar.

Xəyanətin cəzalandırılması haqqında

CXXIV. Hər hansı şəxs qərəzli şəkildə xəyanət törədərsə, o, mövcud adətə uyğun olaraq şaqqalanmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər həmin şəxs qadındırsa, suda boğulmaqla cəzalandırılmalıdır.

Əgər belə xəyanət böyük zərərə və ya ağır nəticələrə səbəb ola biləcək xarakter daşıyırsa – məsələn, ölkəyə, şəhərə, öz ağasına, nikah yoldaşına və ya yaxın qan qohumuna qarşı yönəlmişdirsə – ölüm cəzasından əvvəl məhkumun sürünməsi və ya bərk közərdilmiş qısqaqla əzab vermə yolu ilə cəza ağırlaşdırıla bilər. Xəyanətin konkret hallarından asılı olaraq cinayətkar əvvəlcə başının kəsilməsi, bundan sonra isə şaqqalanması yolu ilə də cəzalandırıla bilər.

Hakim və məhkəmə iclasçıları cəzanı əməlin hallarına uyğun olaraq müəyyən etməli, şübhə yarandıqda isə məsləhət almalıdırlar. Lakin verdikləri məlumat sayəsində hakim və ya hakimiyyət orqanının cinayətkarları layiq olduqları cəzaya məruz qoymasına imkan yaradan şəxslər bununla əlaqədar hər hansı cəzaya məruz qalmamalıdırlar.³⁹

Qəsdən yanğın törədənlərin cəzalandırılması haqqında

CXXV. Qəsdən yanğın törətməsi sübuta yetirilmiş şəxslər odda yandırılmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər.

Quldurların cəzalandırılması haqqında

CXXVI. Qəsdən quldurluq törətməsi sübuta yetirilmiş hər bir şəxs, Bizim sələflərimizin və Bizim ümumi imperiya hüququmuzun müddəalarına uyğun olaraq, qılıncla və ya hər bir yerdə belə hallar üçün mövcud olan təmiz adətə uyğun başqa qaydada həyatından məhrum edilməklə cəzalandırılmalıdır.

³⁹ Xəyanət barədə məlumat verənlərin məsuliyyətdən azad edilməsi ilə bağlı bu müddəa Roma hüququndan götürülüb. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 90.

Xalq arasında üsyan qaldıranların cəzalandırılması haqqında

CXXVII. Əgər hər hansı şəxs ölkədə, şəhərdə, malikanədə və ya ərəzidə hakimiyyətə qarşı xalq arasında təhlükəli, qəsdən və qərəzli üsyan qaldırırsa və onun bu üsyanın təşəbbüskarı olduğu müəyyən edilərsə, törətdiyi əməlin ağırlığına və hallarına uyğun olaraq o, müəyyən hallarda başının kəsilməsi ilə cəzalandırılmalı və ya çubuqlarla döyülərək üsyanı qaldırdığı ölkədən, bölgədən, malikanədən, şəhərdən, qəsəbədən və ya ərəzidən qovulmalıdır. Bu zaman hakim və məhkəmə iclasçıları heç kəsə haqsızlıq edilməməsi və belə qərəzli üsyanların qarşısının alınması üçün lazımı məsləhət almalıdırlar.

Zərərli avara şəxslərin cəzalandırılması haqqında

CXXVIII. Hər yerdən xəbərlər gəlir ki, özbaşına hərəkət edən şəxslər insanları hüquqa və ədalətə zidd olaraq hədələyir, sonra qaçıb öz yaşayış yerlərini tərk edir, avaraçılıqla məşğul olur və elə yerlərə, elə şəxslərin yanına üz tuturlar ki, orada bu cür qərəzli zərərvuranlar sığınacaq, yardım, himayə və dəstək tapırlar. Belə şəxslər bəzən insanlara hüquqa və ədalətə zidd olaraq ciddi zərər vurur, onlardan daim təhlükə və zərər gözlənilir; onlar hədə-qorxu və qorxu yaratmaqla insanları dəfəllərlə hüquqa və ədalətə zidd hərəkət etməyə məcbur edir və onların hüquq və ədalətlə kifayətlənməsinə imkan vermirlər. Buna görə belə şəxslər hüquqa görə ölkədə zorakılıq və hədə-qorxu ilə hökm sürən şəxslər hesab edilməlidirlər.⁴⁰

Belə şəxslər yuxarıda göstərilən qaydada şübhəli yerlərə qaçıb gizlənər, insanlara öz hüquqlarından və ədalətli tələblərindən istifadə etməyə imkan verməz, bu cür qaçıb gizlənmələrindən istifadə etməklə onları hüquqdan və ədalətdən çəkəndirmək üçün hədələməyə və ya

⁴⁰ *Landtzwinger.*

qorxutmağa cəhd edərlərsə, həbs olunduqları təqdirdə, ölkədə zorakılıq və hədə-qorxu ilə hökm sürən şəxslər kimi qılıncla ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər; hətta bundan başqa hər hansı əməli faktiki olaraq törətməmiş olsalar belə.

Eyni qayda başqa hər hansı hərəkətlə öz niyyətlərini faktiki olaraq həyata keçirməyə cəhd edən şəxslərə də tətbiq edilməlidir. Lakin hər hansı şəxs zorakılıqdan qorxduğu üçün, başqasını hüquqdan və ədalətdən çəkəndirmək niyyəti olmadan, şübhəli hesab edilməyən bir yerə qaçıb gedərsə və bunu sübuta yetirə bilərsə, o, yuxarıda göstərilən cəzanı haqq etmiş sayılır. Bu barədə hər hansı şübhə yaranarsa, əlavə məsləhət almaq üçün hüquqşünaslara və ya aşağıda bu Qanunnamədə göstərilən digər müvafiq instansiyalara müraciət edilməlidir.⁴¹

İnsanlarla düşmənçilik⁴² aparənların cəzalandırılması haqqında

CXXIX. Hər hansı şəxs hüquqa və ədalətə zidd olaraq başqa bir şəxsə qarşı düşmənçilik apararsa, o, qılıncla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Lakin həmin şəxs belə düşmənçilik aparmaq üçün Bizdən və ya Bizim Roma imperatorlarının varislərimiz olan imperatorlardan və ya krallardan icazə almışdırsa, yaxud düşmənçilik apardığı şəxs

⁴¹ Müvafiq maddə (CLIII) Bamberg Qanunnaməsində də mövcud idi. Bununla belə, “Carolina”da və Bamberg Qanunnaməsində vurğulandığı kimi, söhbət ümumi və gündəlik hadisədən getsə də, Schwarzenberg sonsuz təkrarlara baxmayaraq, “cinayət tərkibi”ni aydın açıqlaya bilmir. Məsələ burasındadır ki, burada “təhlükəli vəziyyət”dən söhbət gedir. “*Bosslich austretten*” terminini izah edərək, Hippel yazır: “Bu, sülhə və hüquqa təhlükə yaradan, ölkə üçün zərərli ərazəyə (səfilə) keçid deməkdir.” // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 92.

⁴² “Carolina”da burada “*bevheden*” termini işlədilir – düşmənçilik etmək, çəkişməyə (ədavətə) girmək (müasir *Fehde* sözünə baxın), yəni fərdi müharibələrə, qan davasına, duela qadağa, daha doğrusu, müəyyən məhdudiyyət nəzərdə tutulur. *Daimi Yer Sülhünün* elan edilməsinə baxmayaraq, “Carolina” bu cür “fərdi müharibə”ni geniş hədlərdə cəza hədəsi altında saxlamağa məcbur idi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 92.

onun özünün, onun qohumlarının, yaxınlarının və ya ağasının düşməni olmuşdursa, yaxud belə düşmənçilik üçün onu buna vadar edən başqa hüquqa uyğun əsasları olmuşdursa, həmin əsasları sübuta yetirdiyi təqdirdə o, cinayət cəzasına məruz qalmamalıdır. Belə hallarda və ya məsələyə dair şübhə yarandıqda, bu Qanunnamənin sonunda göstərilən qaydada hüquqşünaslardan və müvafiq digər yerlərdən məsləhət alınmalıdır.

BUNDAN SONRA DİGƏR QƏRƏZLİ ADAM ÖLDÜRMƏ HALLARI VƏ ONLARI TÖRƏDƏN ŞƏXSLƏRİN CƏZALARI HAQQINDA MÜDDƏALAR GƏLİR

İlk növbədə, zəhər və ya zəhərli maddə ilə gizlicə zəhərləyənlərin cəzalandırılması haqqında

CXXX. Hər hansı şəxs zəhər və ya zəhərli maddə vasitəsilə başqa şəxsin bədəninə və ya həyatına zərər vurarsa, əməli törədən kişi olduqda, o, qabaqcadan düşünülmüş qətl törədən şəxs kimi təkərləməklə⁴³ ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər belə cinayət əməlini qadın törədərsə, o, suda boğulmaqla və ya işin hallarına uyğun olaraq başqa üsulla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Başqalarını daha çox çəkəndirmək məqsədilə belə qərəzli cinayətkarlar yekun ölüm cəzasının icrasından əvvəl sürünərək gətirilməli və ya bərk közərdilmiş qısqaqla əzab verilməlidir. Bu əlavə cəzanın ağırlığı – az və ya çox olması – şəxsin vəziyyətinə və törədilmiş qətlin xarakterinə uyğun olaraq, qətl barədə yuxarıda müəyyən edilmiş qaydalar əsasında müəyyən edilməlidir.

Öz uşaqlarını öldürən qadınların cəzalandırılması haqqında

CXXXI. Özünün həyat qazanmış və bədən üzvləri formalaşmış uşağını gizlicə, qərəzlə və öz iradəsi ilə öldürən qadın, mövcud adətə uyğun olaraq, diri-diri basdırılmalı və dirəyə keçirilməlidir⁴⁴. Lakin bunun doğura biləcəyi şübhələrin qarşısını almaq üçün Biz, buna münasib su hövzələri olan məhkəmə dairələrində belə cinayətkar qadınların suda boğulmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməsinə icazə veririk. Belə cinayət əməllərinin tez-tez baş verdiyi yerlərdə isə, bu cür qərəzli qadınları daha çox çəkəndirmək məqsədilə, yuxarıda

⁴³ Orta əsrlərdə mövcud olan ölüm cəzasının növüdür.

⁴⁴ *Lebendig begraben vund gepfelt.*

göstərilən diri-diri basdırma və dirəyə keçirmə adətinin tətbiqinə də yol veririk. Yaxud suda boğulmazdan əvvəl cinayətkar qadına bərk közərdilmiş qısqacla əzab verilə bilər; bütün bunlar hüquqşünasların məsləhətinə uyğun həyata keçirilməlidir.

Əgər qadın, yuxarıda göstəriləni kimi, həyat qazanmış və bədən üzvləri formalaşmış uşağı gizlicə dünyaya gətirib onu gizlədirsə, həmin uşaq sonradan ölü tapılırsa və uşağın anası olduğu müəyyən edilmiş qadın bu barədə sorğu-sual edilərkən özünə bəraət qazandırmaq məqsədilə – belə hallar bəzən Bizə məlum olurdu – uşağın onun təqsiri olmadan ölü doğulduğunu bildirərsə, o, öz təqsirsizliyini etibarlı və əsaslı səbəblər və hallar, habelə şahid ifadələri ilə sübuta yetirməlidir. Bu halda yetmiş dördüncü maddədə, “Əgər təqsirləndirilən şəxs şahid ifadələri...” sözləri ilə başlayan hissədə təqsirsizliyin sübuta yetirilməsi barədə müəyyən edilmiş qaydalar tətbiq edilməlidir. Yuxarıda göstərilən qaydada kifayət qədər sübutlar olmadan belə ehtimal olunan bəraətverici izaha inanılmamalıdır. Əks halda hər bir belə cinayətkar qadın uydurma izahat verməklə məsuliyyətdən azad ola bilərdi. Əgər qadın həyat qazanmış və bədən üzvləri formalaşmış uşağı bu şəkildə gizlicə bətnində daşıyıb, sonra qəsdən, təkbəşinə və başqa qadınların köməyi olmadan doğarsa, ölüm təhlükəsi ilə müşayiət olunacağı nəzərə alınmaqla, belə köməksiz doğuş həmin ananın təqsirsiz uşağı öldürməklə özünün əvvəlki əxlaqsız davranışını gizlətmək üçün qərəzli niyyətlə hərəkət etməsindən daha inandırıcı başqa səbəb yoxdur; həmin qadın da bu uşağın qarşısında onun doğulduğundan əvvəl, eləcə də doğulduğundan sonra günahkardır. Buna görə də belə bir qadın yuxarıda göstərilən əsassız, sübuta yetirilməmiş və özbaşına irəli sürülən bəraətverici izahında israr edərsə və yuxarıda qeyd olunan kifayət qədər sübutlar onun həmin qeyri-xristian, qeyri-insani cinayət əməlini və qətlə törətdiyini göstərərsə, o, işgəncə ilə dindirilmə vasitəsilə həqiqəti etiraf etməyə məcbur edilməli, qətlə etiraf etdikdən

sonra isə yuxarıda göstərilən qaydada yekun ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər belə qadının təqsirli və ya təqsirsiz olması barədə şübhə yaranarsa, hakim və məhkəmə iclasçıları işin bütün hallarını göstərməklə hüquqşünaslardan və ya aşağıda bu Qanunnamədə nəzərdə tutulan digər qaydada məsləhət almalıdırlar.

Uşaqlarından qurtulmaq üçün onları təhlükəli vəziyyətdə qoyan qadınların, uşaqlar tapılıb sağ saxlanıldıqda, cəzalandırılması haqqında

CXXXII. Əgər hər hansı qadın uşağından qurtulmaq məqsədilə onu tərk edərsə, lakin uşaq tapılıb sağ saxlanılırsa, həmin ananın bu əməli sübuta yetirildiyi və o, həmin əmələ görə tutulduğu halda, işin hallarına uyğun olaraq və hüquqşünasların məsləhəti əsasında cəzalandırılmalıdır. Əgər uşaq bu cür tərk edilmə nəticəsində ölərsə, ana uşağın hansı dərəcədə təhlükəli vəziyyətdə qoyulmasından və işin hallarından asılı olaraq bədəninə və ya həyatına tətbiq edilən cəza ilə cəzalandırılmalıdır.

Hamilə qadının bətnindəki dölün öldürülməsinin⁴⁵ cəzalandırılması haqqında

CXXXIII. Əgər hər hansı şəxs qadına zorakılıq tətbiq etməklə, yemək və ya içki vasitəsilə canlı dölü⁴⁶ öldürərsə, yaxud hər hansı kişi və ya qadını sonsuz edərsə⁴⁷ və belə əməl qəsdən və qərəzli şəkildə

⁴⁵ “Carolina”nın orijinal mətnində “*kinder abtreiben*” ifadəsindən istifadə edilir. Müasir Alman dilində “*Abtreibung*” sözü də məhz hamiləliyin süni pozulması mənasını daşıyır. Rus tərcümədə isə “*изгнание плода*” ifadəsi işlədilir.

⁴⁶ Bu müddəalar kanonik italyan hüququ əsasında qurulmuşdur. Kanonik hüquqa görə, döl 40 günə çatdıqda canlı, “ağıllı ruha malik” hesab edilirdi. Qlossator-kanonistlər bu qaydanı yumşaltmağa çalışaraq, qırx günlük müddəti oğlan dölü üçün həyatın etibarlı əlaməti kimi tanıyır, qız dölü üçün isə 80 gün müəyyən edirdilər. “Bambergensis” də, “Carolina” kimi, müddət təyin etmir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 95.

⁴⁷ German hüququ oxşar müddəanı ümumiyyətlə tanımırdı, o, birbaşa Roma hüququndan irəli gəlirdi ki, bu da Domitian dövründən etibarən Kornelius qanununa

törədilsə, əməli törədən kişi adam öldürən şəxs kimi qılıncla ölüm cəzasına, qadın isə, hətta bu əməli özünə qarşı törətmiş olsa belə, suda boğulmaqla və ya başqa üsulla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər qadında öldürülmüş döl hələ canlı deyildisə, məhkəmə iclasçıları tətbiq ediləcək cəza barədə hüquqşünaslardan və ya bu Qanunnamənin sonunda göstərilən digər qaydada məsləhət almalıdırlar.⁴⁸

Dərman vasitələri ilə ölümə səbəb olan həkimin cəzalandırılması haqqında⁴⁹

CXXXIV. Əgər həkim səhlənkarlıq və ya peşə biliklərinin yetərsizliyi nəticəsində, lakin qəsdən olmayaraq, tətbiq etdiyi müalicə vasitəsilə hər hansı şəxsin ölümünə səbəb olarsa və tibb sahəsində bilikli və təcrübəli şəxslər tərəfindən müəyyən edilərsə ki, o, dərman vasitələrindən məsuliyyətsiz və düşünülməmiş şəkildə istifadə etmiş, yaxud tətbiq etməyə haqqı və yetərli biliyi olmadığı əsassız və yol verilməz müalicəyə əl atmış və bununla həmin şəxsin ölümünə səbəb olmuşdur, o, işin xarakteri və konkret hallarına uyğun olaraq, hüquqşünasların məsləhəti əsasında cəzalandırılmalıdır. Bu cür işlərdə, xüsusilə, tibb sahəsində heç bir əsaslı təhsil və hazırlıq almadan müalicə ilə məşğul olmağa qorxmayan məsuliyyətsiz şəxslərə diqqət yetirilməlidir. Lakin həkim belə ölümə qəsdən səbəb olmuşdursa, o, qəsdən adam öldürən şəxs kimi cəzalandırılmalıdır.

(*lex Cornelia*) əsasən bu cinayətin cəzalandırılmasını müəyyən etmişdir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 95.

⁴⁸ Hüquqşünaslar “ruhu olmayan” dölün öldürülməsinin çubuqlarla döyümə və s. üsullarla cəzalandırılmasını nəzərdə tuturdular. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 95.

⁴⁹ Brunnenmeister, Hippel və Scheel burada italyan təsirinin mümkünlüyü barədə qeyd edirlər, lakin oxşar maddə Bamberg Qanunnaməsində də mövcuddur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 95.

Özünü öldürmənin cəzalandırılması haqqında

CXXXV. Əgər hər hansı şəxs elə bir əmələ görə ittiham edilərək məhkəməyə çağırılmış və ya gətirilmişdir ki, həmin əməlin sübuta yetirilməsi nəticəsində öz həyatını və əmlakını itirmiş olardı,⁵⁰ və o, layiq olduğu belə cəzadan qorxaraq özünü öldürərsə, bu halda onun vərəsələri həmin əmlakı miras almaq hüququna malik olmamalı, miras və əmlak isə cinayət cəzası tətbiq etmək, cərimə və müsadirə etmək səlahiyyəti olan hakimyyəət orqanına keçməlidir. Lakin hər hansı şəxs yuxarıda göstərilən aşkar səbəblərdən kənar hallarda – o cümlədən yalnız bədən cəzasına məruz qala biləcəyi hallarda, yaxud bədən xəstəliyi, melanxoliya, əqli qabiliyyətlərin pozulması və ya buna bənzər başqa bir zəiflik səbəbindən – özünü öldürərsə, onun vərəsələrinin mirası əldə etməsinə buna görə mane olunmamalıdır.⁵¹ Belə hallarda vərəsələrin əleyhinə hər hansı qədim qaydaya, adətə və ya hüquqi müddəaya istinad edilə bilməz; belə qayda, adət və müddəalar bununla ləğv edilmiş, qüvvədən salınmış və aradan qaldırılmış hesab edilir. Bu və buna bənzər digər hallarda Bizim yazılı imperator hüququmuza əməl edilməlidir.

⁵⁰ Burada “*sein leib vnd gut verwiircken*” termini tətbiq olunur ki, bu da hərfi mənada “bədənə və əmlakdan məhrum etmə” deməkdir. Fransız mətnində isə – “bədən və əmlak cəzaları”. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 96.

⁵¹ “Carolina” yalnız intihar edən şəxsin əmlakının müsadirə edilməsi məsələsinə toxunur. Lakin bütün məhkəmələrin praktikasında intiharın özü də cəzalandırılırdı. İsveçrə kral qvardiyasının ali hakimi Vogelın qeyd etdiyi kimi, bu hallarda “cəsəd (əgər o saxlanılıbsa) və ya intihar edən xatirəsi”nin mənafeələrini təmsil edən xüsusi kurator təyin edilir. Adi qaydada həyata keçirilən prosesdə o, “cəsədi və ya intihar edən xatirəsini bəraət etdirmək üçün kifayət qədər sübutlar” təmsil etməli idi. Əgər o, bəraətə nail olmurdusa, cəsədi qəfəsin üstündə edam yerinə sürüyüb aparır və ayaqlarından asırdılar. Eyni qaydada duel zamanı öldürülmüş, əlahəzrəti təhqirə görə və ya ədalət mühakiməsinə açıq zorakı müqavimətə görə cəsədlərə qarşı da proses həyata keçirilirdi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 96.

Təhlükəli heyvan saxlayan şəxsin həmin heyvanın kimisə öldürdüyü halda cəzalandırılması haqqında

CXXXVI. Əgər hər hansı şəxs elə bir heyvan saxlayırsa ki, həmin heyvanın davranışına, növünə və təbii xüsusiyyətlərinə görə onun insanların bədəninə və ya həyatına zərər vura biləcəyindən ehtiyat etmək üçün əsas vardırırsa, heyvanın sahibi onu özündən uzaqlaşdırmalıdır. Əgər belə heyvan hər hansı şəxsə zərər vurarsa və ya onu öldürərsə, heyvanın sahibi işin hallarına və xarakterinə uyğun olaraq, hüquq bilicilərinin məsləhəti əsasında və ya aşağıda göstərilən digər qaydada cəzalandırılmalıdır.⁵² Əgər heyvanın sahibi bundan əvvəl hakim və ya başqa hakimiyyət orqanı tərəfindən həmin təhlükə barədə xəbərdar edilmiş və ona bunun qarşısını almaq barədə xəbərdarlıq verilmişdirsə, bu hal onun cəzasının daha ağır müəyyən edilməsi üçün xüsusilə nəzərə alınmalıdır.

Yetərli bəraətverici əsas göstərə bilməyən qəsdən adam öldürənlərin və ölümcül zərbə vuranların cəzalandırılması haqqında

CXXXVII. Hər bir qəsdən adam öldürən şəxs⁵³ və ya ölümcül zərbə vuran⁵⁴, əgər öz əməli üçün yetərli hüquqa uyğun bəraətverici əsas göstərə bilməzsə, həyatından məhrum etməklə cəzalandırılmalıdır.

Bəzi yerlərin adətinə görə qəsdən adam öldürənlər və ölümcül zərbə vuranlar eyni qaydada təkərləmə ölüm cəzasına məhkum edilirlər. Lakin onların arasında fərq qoyulmalıdır: adətə uyğun olaraq qabaqcadan düşünülmüş və qəsdən qətl törədən şəxs təkərləmə ilə, qəfil hiddət və qəzəb içində ölümcül zərbə vuran və yuxarıda

⁵² Bu müddəa German adət hüququnu təkrarlayır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 97

⁵³ *Mörder.*

⁵⁴ *Todtschläger.*

göstərilən bəraətverici əsaslardan heç birinə malik olmayan şəxs isə qılınca ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Əgər qəsdən adam öldürmə yüksək mövqeli və nüfuzlu şəxsə, cinayətkarın öz ağasına qarşı, ər-arvad arasında və ya yaxın qan qohumları arasında törədilmişdirsə, başqalarını daha çox çəkəndirmək məqsədilə yekun ölüm cəzasından əvvəl cəza bərk közərdilmiş qısqacla əzab verilməsi və ya məhkumun sürünərək gətirilməsi kimi əlavə bədən cəzaları ilə ağırlaşdırıla bilər.⁵⁵

Cəzadan azad etməyə əsas verən hallarda baş vermiş, mübahisəsiz ölümcül zərbələr haqqında

CXXXVIII. Bəzən elə həyatdan məhrum etmə halları baş verir ki, həmin əməli törədən şəxslər əsaslı səbəblərə görə bəzi hallarda yalnız cinayət cəzasından, digər hallarda isə həm cinayət, həm də mülki məsuliyyətdən azad olunurlar. Cinayət məhkəmələrində hüquq təhsili almamış hakim və məhkəmə iclasçılarının belə hallarda hüquqa daha düzgün əməl edə bilmələri və hüququ bilmədiklərinə görə insanlara haqsızlıq və ya zərər vurmamaları üçün, bu cür məsuliyyətdən azad edən həyatdan məhrum etmə halları barədə aşağıdakı müddəaları müəyyən edir və yazılı şəkildə təsbit edirik:

⁵⁵ “Carolina”nın bu maddəsi, təkcə orada qeyd olunan bəzi vilayətlərin adət hüququnda sadə və kvalifikasiya olunmuş qətlin eyniləşdirilməsi ilə deyil, həm də “Sakson Aynası” (*Sachsenspiegel*) və “Schwab Aynası”nda (*Schwabenspiegel*) qətl növlərinin fərqləndirilməsi ilə müqayisədə mühüm dəyişiklik təqdim edir. “Aynalar” daha ağır qətl növü kimi *mordt* – gizli törədilmiş qətl; sadə qətl isə açıq törədilmiş qətl hesab edir. “Carolina” isə subyektiv meyara – qəsdin xarakterinə görə bölgü üçün yeni prinsip tətbiq edir. Alman ədəbiyyatında bu bölgü prinsipinin German və ya əcnəbi hüquqdan mənşəyi məsələsi çoxlu mübahisələrə səbəb olmuşdur. Zöpfl ona diqqət çekmişdir ki, ikinci layihədə “*todtschlag*” və “*mordt*” terminlərini qədsizlik əlamətinə görə fərqləndirmək cəhdi olmuş, lakin bu, “Karolina”nın son redaksiyasında atılmışdır, çünki ölümcül zərbə həm qəsdən (affekt halında), həm də ehtiyatsızlıqdan vurula bilər, qədsiz olan isə günahsız (ehtiyatsızlıqdan) həyatdan məhrum etmədir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 97.

İlk növbədə, məsuliyyətdən azad edən hüquqa uyğun zəruri müdafiə haqqında

CXXXIX. Hər hansı şəxs öz bədənini və həyatını qorumaq məqsədilə hüquqa uyğun zəruri müdafiə həyata keçirər və onu belə müdafiəyə məcbur edən şəxsi həmin zəruri müdafiə zamanı həyatından məhrum edərsə, buna görə heç kəsin qarşısında təqsirli hesab edilmir.

Hüquqa uyğun zəruri müdafiənin nə olduğu haqqında

CXL. Əgər hər hansı şəxs başqasının üzərinə ölümcül silah və ya başqa silahla hücum edər, ona qarşı hücumu keçər və ya zərbə vurarsa və hücumu məruz qalan şəxs öz bədənini, həyatı, şərəfi və təmiz adı üçün təhlükə və ya zərər yaranmadan həmin hücumdan münasib şəkildə qaçıb qurtula bilməzsə, o, hüquqa uyğun müdafiə yolu ilə öz bədənini və həyatını heç bir cəzaya məruz qalmadan qoruya bilər. Əgər o, belə müdafiə zamanı hücum edən şəxsi həyatından məhrum edərsə, buna görə təqsirli hesab edilmir. Həmçinin müdafiəyə başlamaq üçün özünə əvvəlcə zərbə vurulmasını gözləməyə borclu deyildir; buna zidd olan hər hansı yazılı hüquq müddəasının və ya adətin mövcudluğu da bu qaydanı dəyişmir.

Zəruri müdafiənin sübuta yetirilməsi haqqında

CXLI. Əgər hər hansı şəxs əməl müəyyən edildikdən sonra onun zəruri müdafiə şəraitində törədildiyini bildirər və buna istinad etmək istəyərsə, iddiaçı isə həmin halı qəbul etməzsə, hüquq zəruri müdafiənin yuxarıda göstərilən qaydada kifayət qədər sübuta yetirilməsi vəzifəsini əməli törədən şəxsin üzərinə qoyur. O, zəruri müdafiəni sübuta yetirə bilməzsə, təqsirli hesab edilir.

**Zəruri müdafiə ilə bağlı işlərdə sübutetmə yükünün
nə vaxt və hansı qaydada iddiaçının üzərinə keçməsi
haqqında**

CXLII. Əgər iddiaçı zəruri müdafiənin, yuxarıda göstəriləndiyi kimi, əsaslandığı ilk ölümcül hücumun və ya zorakılığın baş verdiyini etiraf edər və ya bunu qəti şəkildə inkar edə bilməzsə, lakin bununla yanaşı bildirərsə ki, ölümcül zərbə vuran şəxs zəruri müdafiəyə istinad edə və bununla özünə bəraət qazandıra bilməz, çünki öldürülmüş şəxsin həmin etiraf edilmiş hücumu və ya məcburetməni həyata keçirmək üçün hüquqa uyğun əsası olmuşdur, belə əsasların mövcudluğu nəzərə alınmalıdır. Məsələn, hər hansı şəxs başqasını öz arvadı və ya qızı ilə əxlaqsız əməl törədərkən, yaxud başqa ağır və cəzalandırılmalı cinayət əməli başında yaxalayaraq, hüququn yol verdiyi qaydada həmin şəxsə qarşı ölümcül xarakterli hərəkət, zorakılıq yetirilə bilər və ya azadlıqdan məhrum etmə tətbiq oluna bilər. Yaxud öldürülmüş şəxsə ölümcül zərbə vurmuş təqsirləndirilən şəxsi vəzifə borcu üzrə tutmaq həvalə edilmiş və belə həbsin həyata keçirilməsi üçün onu silahla hədələmək, məcbur etmək və təzyiq göstərmək zəruri olmuş, o da bunları hüququn yol verdiyi qaydada etmiş ola bilər. İddiaçı həmçinin bildirə bilər ki, ölümcül zərbə vurmuş şəxs zəruri müdafiə vəziyyətində olmamışdır, çünki öldürdüyü anda artıq öldürülmüş şəxs üzərində tam üstünlüyə malik olmuş və əvvəlki təhlükə aradan qalxmışdı. Yaxud iddiaçı göstərə bilər ki, öldürülmüş şəxs ilkin hücum və ya məcburetmədən sonra geri çəkilməmiş, lakin ölümcül zərbə vurmuş şəxs heç bir zərurət olmadan, öz iradəsi ilə onun arxasınca getmiş və yalnız təqib zamanı onu öldürmüşdür.

Həmçinin müəyyən edilərsə ki, ölümcül zərbə vurmuş şəxs hücum edəndən öz bədənini, həyatı, şərəfi və təmiz adı üçün təhlükə yaranmadan münasib şəkildə uzaqlaşa bilərdi, onda onun törətdiyi adam öldürmə hüquqa uyğun və məsuliyyətdən azad edən zəruri

müdafiə nəticəsində deyil, qərəzli şəkildə törədilmiş hesab edilməli və buna görə cinayət cəzasına səbəb olmalıdır.

Öldürülmüş şəxsin ilkin hücumu və ya zorakılığı müəyyən edildiyi halda, iddiaçı yuxarıda göstərilən və ya bunlara bənzər hallardan öz xeyrinə istifadə etmək istəyirsə, onları sübuta yetirməlidir. Əgər iddiaçı ilkin, inkar olunmaz hücum və ya məcburetməyə qarşı yuxarıda göstərilən əsaslardan birini və ya buna bənzər başqa hüquqa uyğun səbəbi kifayət qədər sübuta yetirərsə, ölümcül zərbə vurmuş şəxs, hətta öldürülmüş şəxsin ona ilk olaraq ölümcül silahla hücum etdiyi və onu müdafiəyə məcbur etdiyi müəyyən edilmiş olsa belə, tam şəkildə məsuliyyətdən azad edən hüquqa uyğun zəruri müdafiəyə istinad edə bilməz.

Lakin iddiaçı müəyyən edilmiş ilkin hücum və ya zorakılıq üçün belə hüquqa uyğun səbəbin mövcudluğunu sübuta yetirə bilməzsə, əksinə, ölümcül zərbə vurmuş təqsirləndirilən şəxs zəruri müdafiəyə dair istinadını əsaslandıraraq öldürülmüş şəxsin ona ilk olaraq ölümcül silahla hücum etdiyini müəyyən və sübuta yetirərsə, onun zəruri müdafiəsi sübuta yetirilmiş hesab edilir. Bununla belə, hər iki tərəfin bu barədə şahid ifadələri və digər müvafiq sübutları birlikdə təqdim etməsinə və araşdırılmasına imkan verilməlidir.

Xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, hər hansı şəxs ilkin hücum səbəbindən zəruri müdafiəyə əl atmaq üçün etibarlı əsaslara malik olmuş, lakin konkret əməl zamanı tam şəkildə məsuliyyətdən azad edən zəruri müdafiə üçün tələb olunan bütün şərtlərə riayət etməmişdirsə, əməli törədən şəxsin həmin hərəkətə nə dərəcədə ciddi və ya az əhəmiyyətli səbəbi olduğu son dərəcə diqqətlə qiymətləndirilməlidir. Bundan sonra onun bədəninə və ya həyatına tətbiq edilən cəzaya, yaxud cərimə və islah xarakterli tədbirə məhkum edilib-edilməməsi müəyyən olunmalıdır. Bu məsələlər aşağıda göstərilən qaydada hüquqşünasların xüsusi məsləhəti əsasında həll edilməlidir. Çünki belə halların arasında çox incə fərqlər vardır və

həmin fərqlərdən asılı olaraq daha ağır və ya daha yüngül hökm çıxarılmalıdır; bu fərqləri isə adi insan üçün əvvəlcədən tam və anlaşıqlı şəkildə izah etmək mümkün deyildir.

Heç kəsin görmədiyi həyatdan məhrum etmə halında zəruri müdafiəyə istinad edilməsi haqqında

CXLIII. Əgər hər hansı şəxs başqasını heç kəsin görmədiyi şəraitdə həyatından məhrum edərsə və zəruri müdafiəyə istinad etmək istəyərsə, iddiaçı isə bunu qəbul etməzsə, belə hallarda hər iki şəxsin yaxşı və ya pis şöhrəti, həyatdan məhrum etmənin baş verdiyi yer, hər birinin hansı yaraları aldığı və hansı silaha malik olduğu, habelə tərəflərin əməl törədilməzdən əvvəl və sonra özlərini necə apardıqları araşdırılmalıdır. Bundan başqa, əvvəlki hadisələr nəzərə alınmaqla tərəflərdən hansının digərini hadisənin baş verdiyi yerdə öldürmək və ya ona hücum etmək üçün daha inandırıcı səbəbə, motivə, üstünlüyə və ya mənfəətə malik ola biləcəyi qiymətləndirilməlidir.

Bütün bunlara əsasən yaxşı və bilikli hakim zəruri müdafiəyə dair irəli sürülmüş izaha inanılıb-inanılmamasını müəyyən edə bilər. Etiraf edilmiş əmələ baxmayaraq zəruri müdafiə prezumpsiyasının qəbul edilməsi üçün həmin prezumpsiya çox əsaslı, güclü və möhkəm səbəblərə söykənməlidir. Bununla belə, əməli törədən şəxs öldürülmüş şəxs barəsində o qədər ciddi mənfi ehtimallar və öz xeyrinə o qədər güclü müsbət ehtimallar ortaya qoya bilər ki, onun zəruri müdafiəyə dair izahına inanmaq lazım gələr.

Belə hallarda nəzərə alına biləcək bütün səbəbləri bu Qanunnamədə hər kəs üçün əsaslı və anlaşıqlı şəkildə izah etmək mümkün deyildir. Lakin xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, bu halda yuxarıda göstərilən bütün prezumpsiyaların sübuta yetirilməsi vəzifəsi əməli törədən şəxsin üzərinə düşür. Bununla yanaşı, iddiaçının həmin prezumpsiyaların əksini sübuta yetirmək üçün istədiyi sübutları təqdim etmək hüququ məhdudlaşdırılmamalıdır. Əgər işin halları

yuxarıda göstərilən qaydada əsaslı şübhə doğursa, hökm çıxarılmıyaraq işin bütün mühüm halları təqdim edilməklə bilikli adamların əsaslı məsləhətindən istifadə edilməlidir. Çünki belə işlərdə zəruri müdafiəyə dair irəli sürülmüş izahın lehinə və əleyhinə çoxsaylı şübhələr və incə fərqlər meydana çıxıb bilər və bunların hamısını hadisə baş verməzdən əvvəl nəzərdə tutmaq və qayda şəklində müəyyən etmək mümkün deyildir.

Qadına qarşı zəruri müdafiəyə istinad etmə haqqında

CXLIV. Əgər hər hansı şəxs qadını öldürər və bununla bağlı zəruri müdafiəyə istinad edərsə, belə halda qadının və kişinin vəziyyəti və xüsusiyyətləri, habelə onların hər ikisinin malik olduğu silahlar və törətdikləri hərəkətlər araşdırılmalı və nəzərə alınmalı, bundan sonra isə aşağıda göstəriləndi kimi hüquqşünasların məsləhəti əsasında hökm çıxarılmalıdır. Doğrudur, qadının kişini məsuliyyətdən azad edən zəruri müdafiəyə məcbur etməsi asanlıqla baş verə biləcək hal deyildir. Lakin qəddar bir qadının zəif bir kişini zəruri müdafiəyə məcbur etməsi mümkündür, xüsusilə də qadının əlində təhlükəli, kişinin əlində isə daha zəif silah olduqda.⁵⁶

Hüquqa uyğun zəruri müdafiə zamanı əməli törədən şəxsin iradəsinə zidd olaraq təqsirsiz şəxsin həyatından məhrum edilməsi haqqında

CXLV. Əgər hər hansı şəxs hüquqa uyğunluğu sübuta yetirilmiş zəruri müdafiə zamanı, hücum edən şəxsə yönəltdiyi dəşici zərbə, başqa zərbə, atılan əşya və ya atəş nəticəsində, öz iradəsinə zidd olaraq

⁵⁶ Bu və əvvəlki CXLIII maddə, Hippel və Brunnenmeisterin qeyd etdiyi kimi, Roma hüququndan götürülməmiş müstəqil məzmununa malikdir. Zəruri müdafiə institutunun xüsusilə ətraflı işlənməsi, “Carolina” dövründə özbaşınalığın yayılmasından başqa, fərdi müharibələr və qisas qalıqları ilə bağlıdır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 102.

təqsirsiz bir şəxsi vurub öldürərsə, o, buna görə də cinayət cəzasından azad olunur.⁵⁷

Zəruri müdafiədən kənar, təqsirkar şəxsin iradəsinə zidd həyatdan məhrum etmə⁵⁸ haqqında

CXLVI. Əgər hər hansı şəxs münasib yerdə icazə verilən və münasib bir fəaliyyətlə məşğul olarkən, təsadüf nəticəsində, heç bir qəsd olmadan və öz iradəsinə zidd olaraq başqa şəxsi həyatından məhrum edərsə, o, müxtəlif hallarda məsuliyyətdən azad edilə bilər; belə halların hamısını ayrıca sadalamaq mümkün deyildir. Bu halların daha asan başa düşülməsi üçün aşağıdakı nümunələri göstəririk.

Məsələn, bərbər, adətən belə işin görülməli olduğu kimi, öz otağında bir şəxsin saqqalını qırarkən başqa bir şəxs onu elə itələyər və ya vurarsa ki, bərbər öz iradəsinə zidd olaraq qırxdığı şəxsin boğazını kəsər.

Digər nümunə: atıcı adi atış yerində dayanaraq və ya oturaraq adi hədəfə atəş açarkən hər hansı şəxs qəflətən atəşin qarşısına çıxarsa, yaxud atıcının tüfəngi və ya arbaleti təsadüfən və onun iradəsinə zidd olaraq, o hələ silahı lazımi qaydada atəşə hazırlamamışdan əvvəl açılar və nəticədə hər hansı şəxs öldürülərsə, hər iki halda şəxs məsuliyyətdən azad olunur.

Lakin bərbər küçədə və ya bunun üçün münasib olmayan başqa bir yerdə kiminsə saqqalını qırmağa cəhd edərsə, yaxud atıcı insanların keçə biləcəyinin əvvəlcədən nəzərə alın biləcəyi qeyri-adi bir yerdə atəş açarsa, yaxud adi atış yerində olsa belə ehtiyatsız

⁵⁷ Bu maddədə hücumə qatılmayan üçüncü şəxs nəzərdə tutulur. Aretinus tərəfindən gətirilən Roma-hüquqi tərkib "*lex Aquilia*"dan götürülmüşdür. Mülki-hüquqi nəticələr isə German hüququna əsasən: öldürülən şəxsin qohumlarına zərərin ödənilməsi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 103.

⁵⁸ "Carolina"-nın zəruri müdafiə haqqında əvvəlki maddələrdə olduğu kimi, burada, qəsdən adam öldürmədən fərqləndirilməsi üçün, həyatdan məhrum etmə mənasını daşıyan "*entleibung*" terminindən istifadə olunur.

davranarsa və bunun nəticəsində hər hansı şəxs öldürülərsə, nə bərbər, nə də atıcı tam şəkildə məsuliyyətdən azad edilə bilər. Bununla belə, təsadüf, etinasızlıq və ya ehtiyatsızlıq nəticəsində, lakin əməli törədən şəxsin iradəsinə zidd olaraq baş vermiş həyatdan məhrum etmə hallarına, qəsdən və hiylə ilə törədilmiş adam öldürmə hallarına nisbətən daha mərhəmətli yanaşılmalıdır. Belə adam öldürmə baş verdikdə, məhkəmə iclasçıları iş onların baxışına daxil olduqda tətbiq ediləcək cəza barədə hüquqşünaslardan məsləhət almalıdırlar.

Yuxarıda göstərilən nümunələr əsasında bilikli şəxs ayrıca sadalanmayan başqa hallarda da ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmə nə olduğunu və hansı hallarda məsuliyyətdən azad etməyə əsas verdiyini anlayıb müəyyən edə bilər. Belə işlər tez-tez məhkəməyə daxil olduğundan və hüququ bilməyən şəxslər tərəfindən müxtəlif və bir-birinə uyğun olmayan şəkildə həll edilə bildiyindən, adi insanların hüquq barədə müəyyən anlayış əldə etmələri üçün bu qısa izah və xəbərdarlıq əsaslı səbəblərlə verilmişdir. Lakin belə halların bəzən çox incə fərqləri olur və cinayət məhkəməsində iştirak edən adi şəxslərə həmin fərqlərin hamısını əvvəlcədən anlaşıqlı şəkildə izah etmək mümkün deyildir. Buna görə məhkəmə iclasçıları yuxarıda göstərilən belə işlərdə məsuliyyət məsələsi meydana çıxdıqda bilikli şəxslərin məsləhətini almaqdan çəkinməməli, əksinə, ondan istifadə etməlidirlər.

Şəxs döyüldükdən sonra öldükdə və ölümün aldığı yaralardan baş verib-vermədiyinə şübhə yarandıqda

CXLVII. Əgər hər hansı şəxs döyülərsə və bundan müəyyən müddət sonra ölərsə, belə ki, onun barəsində şikayət edilən zərbələr nəticəsində, yoxsa başqa səbəbdən öldüyü şübhəli qalarsa, belə hallarda hər iki tərəf, sübutların təqdim edilməsi barədə yuxarıda müəyyən edilmiş qaydada, iş üçün əhəmiyyətli şahid ifadələri təqdim edə bilər. Bu zaman xüsusilə yaraların müalicəsi sahəsində bilikli

cərrahlar, habelə ölənlə şəxsin döyülmə və qarşıdurmadan sonra vəziyyətinin necə olduğunu bilən digər şəxslər şahid qismində dindirilməlidirlər. Eyni zamanda ölənlə şəxsin aldığı zərbələrdən sonra nə qədər müddət yaşadığı da müəyyən edilməlidir. Belə işlər üzrə hökm çıxarılarəkən məhkəmə iclasçıları hüquqşünaslardan və bu Qanunnamənin sonunda göstərilən digər müvafiq yerlərdən məsləhət almalıdırlar.⁵⁹

**Qətl, döyüş və qarşıdurmalarda qəsdən və ya qəsdsiz
olaraq kömək edən şəxslərin cəzalandırılması
haqqında**

CXLVIII. Əgər bir neçə şəxs əvvəlcədən razılaşdırılmış niyyət və iradə ilə hər hansı şəxsi qərəzli şəkildə öldürmək məqsədilə bir-birinə kömək və yardım göstərsə, həmin əməli törədən şəxslərin hamısı ölüm cəzasına məruz qalmalıdırlar. Əgər bir neçə şəxs əvvəlcədən razılaşmadan, təsadüfən hər hansı döyüş və ya qarşıdurmada bir yerdə olar, bir-birinə kömək edər və bunun nəticəsində hər hansı şəxs yetərli əsas olmadan öldürülsə, ölümə bilavasitə kimin əli ilə səbəb olunduğu müəyyən edilərsə, həmin şəxs ölümcül zərbə vuran kimi qılıncla ölüm cəzasına məhkum edilməlidir. Lakin öldürülmüş şəxs bir neçə məlum şəxs tərəfindən təhlükəli şəkildə ölümcül zərbələrə məruz qalmış, ona əşya atılmış və ya yaralar yetirilmişdirsə, lakin onun konkret olaraq kimin əli və əməli

⁵⁹ Yuli Klar və digər hüquqşünasların fikrincə, cərrahlar and içməyə çağırılmalıdır və iş ölüm cəzası ilə nəticələnmə biləcəyi üçün, ən azı iki şahidin eyni ifadələri tələb olunur. Əgər şahidlərdən biri ölümün yaradan baş verdiyini etiraf edərsə, digəri isə bunu inkar edərsə, ölüm cəzası məhkəmənin mülahizəsinə görə başqa bir cəza ilə əvəz edilir. Hüquqşünasların praktikası 40 günlük müddət müəyyən etmişdir. Əgər yaralanmadan ölümə qədər bu müddətdən artıq vaxt keçmişdisə, ölüm cəzası tətbiq edilə bilməzdi. Hippel və Scheelin qeyd etdiyi kimi, bu maddə Schwarzenberg tərəfindən dava və ədavət zamanı qətl haqqında köhnə German və italyan hüququnun çoxsaylı müddələrinin yenidən işlənməsini göstərir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 105.

nəticəsində öldüyünü sübuta yetirmək mümkün deyilsə, yuxarıda göstərilən qaydada həmin ölümcül xəsarətləri yetirmiş şəxslərin hamısı ölümcül zərbə vuran şəxslər kimi ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər. Həyatından məhrum edilmiş şəxsə yuxarıda göstərilən qaydada ölümcül xəsarət yetirməmiş digər iştirakçıların, kömək edənlərin və əmələ səbəb olan şəxslərin hansı cəzaya məruz qalmalı olduğu məsələsində, habelə hər hansı şəxs iğtişaş və ya döyüş zamanı həyatından məhrum edildikdə və ona ölümcül xəsarətin kim tərəfindən yetirildiyini müəyyən etmək mümkün olmadıqda, məhkəmə iclasçıları hüquqşünaslardan və aşağıda göstərilən digər müvafiq yerlərdən məsləhət almalıdırlar. Bunun üçün onlar iş üzrə müəyyən edə bildikləri bütün halları və xüsusiyyətləri təqdim etməlidirlər. Çünki belə işlərdə müxtəlif halların qiymətləndirilməsindən asılı olaraq fərqli hökm çıxarılmalı olur və mümkün olan bütün variantları əvvəlcədən bu Qanunnamədə təsbit etmək mümkün deyildir.

Həyatından məhrum edilmiş şəxsin dəfn edilməzdən əvvəl müayinə edilməsi haqqında

CXLIX. Yuxarıda göstərilən hallarda müxtəlif xəsarətlərin lazımı qaydada qiymətləndirilməsi və müəyyən edilməsi həyatından məhrum edilmiş şəxsin dəfnindən sonra çətinləşməsin deyə, hakim iki Schöffən, məhkəmə katibi və mümkün olduğu halda bir və ya bir neçə cərrahla birlikdə meyiti dəfn edilməzdən əvvəl diqqətlə müayinə etdirməlidir. Bu cür cərrahlar həmin müayinəni həyata keçirməzdən əvvəl bu məqsədlə and içməlidirlər. Meyiddə aşkar edilən bütün yaralar, zərbə və digər xəsarət izləri, onların hər birinin hansı şəkildə aşkar edildiyi və qiymətləndirildiyi nəzərə alınmaqla, diqqətlə yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

**Bundan sonra düzgün qaydada hərəkət edildikdə
məsuliyyətdən azad etməyə əsas verə bilən digər
həyatdan məhrum etmə halları ümumi şəkildə
göstərilir**

CL. Bundan başqa, elə həyatdan məhrum etmə halları da vardır ki, onlar cəzalandırılmayan, yəni məsuliyyətdən azad etməyə əsas verə bilən səbəblərdən irəli gələ bilər; bir şərtlə ki, həmin səbəblər hüquqa uyğun və ədalətli olsun.

Məsələn, yuxarıda nikahda xəyanət haqqında “Əgərər başqa bir şəxsi...” sözləri ilə başlayan yüz iyirmi birinci maddəsində⁶⁰ müəyyən edildiyi kimi, başqasını öz arvadı və ya qızı ilə əxlaqsız əməl törətdiyinə görə öldürən hər hansı şəxs [cəzalandırılır].

Həmçinin başqa bir şəxsin bədənini, həyatını və ya əmlakını xilas etmək məqsədilə⁶¹ kimisə öldürərsə; yaxud adam öldürən şəxs əqli qabiliyyətlərindən məhrum olmuşdursa [bu şəxs cəzalandırılır].

Xüsusilə, vəzifə borcu üzrə tutulmalı olan şəxs nalayiq, qərəzli və təhlükəli müqavimət göstərir və həmin müqavimət zamanı onu öldürən [cəzalandırılır].

Eyni qaydada, [o şəxs cəzalandırılır ki,] gecə vaxtı öz evində başqa bir şəxsi təhlükəli şəraitdə aşkar edib öldürərsə, yaxud sahib olduğu heyvan hər hansı şəxsi həyatından məhrum edərsə, lakin heyvanın sahibi əvvəllər həmin heyvanın belə təhlükəli xasiyyətini nə görmüş, nə də bu barədə eşitmiş olarsa, bu hallar da nəzərə alınmalıdır;

⁶⁰ Burada, “Carolina”nın özündə daxili istinad səhvi var. Orijinal mətnində “yüz iyirmi birinci maddə” (dem hundertsten vnd eyn vnd zwentzigsten artickel) göstərilir, lakin 121-ci maddə ikili nikah bağlama cinayətinin cəzalandırılması haqqındadır, zinanın cəzalandırılması isə 120-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

⁶¹ Bu müddəə birbaşa italyan təsirini əks etdirir (Aretinus). Köhnə German hüququnda üçüncü şəxsə kömək yalnız həyatın və bədən toxunulmazlığının müdafiəsi üçün yol verilirdi; burada isə, “Carolina”nın zəruri müdafiə haqqında öz müddəalarına zidd olaraq, üçüncü şəxsin əmlakının müdafiəsi nəzərdə tutulur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 107.

sonuncu hal barədə yuxarıda 136-cı maddədə, “Əgər hər hansı şəxs elə bir heyvan saxlayırsa...” sözləri ilə başlayan müddədə göstərilmişdir.

Yuxarıda göstərilən halların hər birində məsuliyyətdən azad etmənin mümkün olub-olmaması baxımından çoxsaylı fərqlər və xüsusiyyətlər mövcuddur. Bunların hamısını ayrıca yazmaq və izah etmək həddən artıq uzun olardı; üstəlik, bütün belə halların bu Qanunnaməyə daxil edilməsi adi insanı çaşdırmağa və yanlış nəticəyə gətirə bilərdi.⁶² Buna görə belə işlərdən biri hakim və məhkəmə iclasçılarının qarşısına çıxdıqda, onlar hüquqşünaslardan və bu Qanunnamənin sonunda göstərilən digər müvafiq yerlərdən məsləhət almalı, hüquqa zidd olan öz əsassız qaydalarını və ya adətlərini yaradaraq onların əsasında hökm çıxarmamalıdılar. Cinayət məhkəmələrində indiyədək bəzən belə hallar olmuşdur ki, məhkəmə iclasçıları hər bir işin fərqli xüsusiyyətlərini dinləməmiş və lazımı qaydada nəzərə almamışlar. Bu, böyük ağılsızlıqdır; nəticədə onlar dəfələrlə yanlış, insanlara haqsızlıq etmiş və onların qanına görə məsuliyyət daşımışlar. Digər tərəfdən, tez-tez belə də olur ki, hakim və məhkəmə iclasçıları cinayət törətmiş şəxslərə güzəşt göstərir, icraatı onların xeyrinə elə yönəldirlər ki, hüququn həyata keçirilməsini ləngitsinlər və bununla da cinayətkarları bilə-bilə məsuliyyətdən azad etsinlər. Bəzi sadələvh insanlar belə şəxslərin həyatını xilas etməklə yaxşı iş gördüklərini düşünə bilərlər. Lakin onlar bilməlidirlər ki, bununla ağır təqsirə yol verir və buna görə Tanrı və insanlar qarşısında iddiaçıya əvəz ödəmək öhdəliyi daşıyırlar. Çünki hər bir hakim və məhkəmə iclasçısı öz andına və ruhunun xilasına görə, özünün ən yaxşı anlayışı əsasında bərabər və ədalətli hökm çıxarmağa borcludur.

⁶² Cinayətkarın cinayət yerində öldürülməsinə German hüququ tərəfindən yalnız ayrı-ayrı hallarda yol verilirdi, ümumi qaydaya görə isə yalnız tutma tətbiq olunurdu. Buna görə də “Carolina” belə hallarda qüvvədə olan hüquqa və hüquqşünasların məsləhətinə istinad edir. Eyni hal, cinayətkarın xidməti vəzifəsinə görə saxlanılması zamanı silah işlədilməsi hallarına da aiddir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 107.

Əgər iş onun bilik və anlayış həddini aşarsa, hakimiyyət orqanından və ya hüquq bilicilərindən məsləhət almalıdır. Çünki ümumi mənafe ilə insan qanı arasında hökm verilməsi kimi mühüm işlərdə ən böyük ciddiyyət və diqqət göstərilməlidir.

Etiraf edilmiş əmələ görə məsuliyyətdən azad edən dəlillərin hansı qaydada göstərilməli olduğu haqqında

CLI. Əgər hər hansı şəxs əməli törətdiyini etiraf edər, lakin həmin əmələ görə onu cinayət cəzasından azad edə biləcək səbəblər göstərsə – yuxarıda ayrı-ayrı cinayət cəzaları ilə bağlı hansı hallarda cinayət cəzasından azad edilmənin mümkün olduğu barədə müəyyən edildiyi kimi – hakim əməli törədən şəxsdən irəli sürdüyü həmin bəraətverici əsasları kifayət qədər sübuta yetirə bilib-bilməyəcəyini soruşmalıdır. Əgər o, həmin əsasları sübuta yetirməyə hazır olduğunu bildirərsə, əmələ görə hansı halları özünün bəraətverici əsası kimi sübuta yetirmək istədiyini hüquqşünaslar vasitəsilə və ya hakimin iştirakı ilə məhkəmə katibinə yazılı şəkildə tərtib etdirməlidir. Bundan sonra əgər hakim hüquqşünasların məsləhətinin köməyi ilə, sübutlar haqqında maddənin əsasında belə qənaətə gəlsə ki, qeyd olunan hallar, sübuta yetirildiyi halda, istinad olunan və etiraf edilmiş əmələ görə şəxsi cinayət cəzasından azad edilər, əməli törədən şəxs öz xahişi ilə həmin sübutları təqdim etməyə buraxılmalıdır. Eyni zamanda iddiaçıya da bunun əksini təsdiq edən və iş üçün əhəmiyyətli olan sübutları təqdim etmək imkanı verilməlidir. Bunun üçün müvafiq hakimiyyət orqanı tərəfindən şahid ifadələrini alan şəxslər və zəruri olan digər şəxslər təyin edilməli, sübutların toplanması və araşdırılması isə yuxarıda altmış ikinci maddədə, “Əgər təqsirləndirilən şəxs...” sözləri ilə başlayan müddəada və ondan sonrakı bəzi maddələrdə sübutların forması və qaydası barədə müəyyən edilmiş prosedura uyğun həyata keçirilməlidir. Bununla yanaşı, aşağıda gələn və konkret işə aid olan digər maddələr də nəzərə

alınmalı və onlara uyğun hərəkət edilməlidir. Şübhə yarandıqda isə aşağıda göstərilən qaydada məsləhət alınmalıdır.

Təqsirkar şəxsin təqdim etdiyi sübutlar əsaslı olmadıqda

CLII. Əgər hakim bilikli şəxslərin məsləhətini aldıqdan sonra yuxarıda göstərilən sübut maddələrini belə qiymətləndirərsə ki, təklif edilən sübutlar təqdim edilib sübuta yetirilsə belə, onlar təqsirkar şəxsə bəraət verilməsinə əsas verməyəcəkdir, həmin sübutların təqdim edilməsinə yol verilməməli, əksinə, onlar rədd edilməlidir. Hakim və məhkəmə, bundan sonra, işi əməli etiraf etmiş və aşkar şəkildə törətmiş şəxs barəsində tələb olunan qaydada davam etdirməlidirlər.

Yuxarıda göstərilən sübutetmə icraatı zamanı [saxlanma və qidalanma] xərclərinin kimin üzərinə düşməsi haqqında

CLIII. Əgər hər hansı şəxs başqasını həyatından məhrum etdiyinə görə həbs edilmiş və həmin adam öldürmə əməlini etiraf etmişdirsə, lakin yuxarıda göstərilən və onu bu əmələ görə tamamilə və ya qismən məsuliyyətdən azad edə biləcək bir və ya bir neçə əsası şahid ifadələri ilə sübuta yetirmək istəyirsə, təqsirləndirilən şəxsin qohumları ilk növbədə hakim və dörd Schöffən qarşısında, onların müəyyən etdiyi həcmdə, iddiaçının xeyrinə zəruri zəminlik, təminat və öhdəlik verməlidirlər. Bu təminat ona xidmət etməlidir ki, təqsirləndirilən şəxsin irəli sürdüyü bəraətverici əsaslar sübutetmə nəticəsində hüquqa uyğun olaraq təsdiqini tapmadığı halda, onun qohumları təqsirləndirilən şəxsin saxlanma və qidalanma xərclərini, habelə iddiaçının həmin əsassız bəraətverici iddianın araşdırılması nəticəsində çəkdiyi xərc və zərəri, həmin məhkəmənin müəyyən etdiyi həcmdə ödəsinlər. Bununla Biz iddiaçının həqiqətə uyğun olmayan və aldadıcı bəraətverici iddialar nəticəsində zərərə məruz qalmasının qarşısını almaq istəyirik. Bu halda sözügedən xərclərin və ödənişlərin həddini müəyyən edərkən Schöffənlər və qərar verən məhkəmə

iclasçıları hüquqşünaslardan və aşağıda göstərilən müvafiq yerlərdən məsləhət almalıdırlar.

**Yuxarıda göstərilən qaydadan istifadə etmək istəyən
şəxsin son dərəcə yoxsul olması haqqında**

CLIV. Əgər təqsirləndirilən şəxs o qədər yoxsuldursa ki, yuxarıda göstərilən zəminliyi, təminatı və öhdəliyi verə biləcək qohumları da yoxdursa və bununla yanaşı, ona isnad edilən həyatdan məhrum etmə əməli ilə bağlı əsaslı bəraətverici səbəbinin olub-olmaması şübhəli qalırsa, hakim işin hallarını imkan daxilində bütün diqqəti ilə araşdırmalı, bütün bunlar barədə hakimiyyət orqanına yazılı məlumat verməli və onun qərarını gözləməlidir. Belə araşdırma həmin halda vəzifə borcu üzrə aparılmalı olduğu halda, onun xərcləri məhkəmənin və ya həmin məhkəmənin aid olduğu hakimiyyət orqanının hesabına ödənilməlidir.

**Qətlə görə etibardan düşmüş elan edilmiş⁶³ şəxs həbs
edildikdən sonra öz təqsirsizliyini sübuta yetirmək
istədikdə**

CLV. Əgər hər hansı şəxs, bəzi yerlərdə mövcud olan adətə uyğun olaraq, əvvəllər qətlə görə etibardan düşmüş elan edilmiş və sonradan həbs edilmişdirsə, həbsdə olarkən yuxarıdakı maddələrdə bəraətverici əsaslar haqqında müəyyən edilmiş qaydada öz bəraətini sübuta yetirməyə hazır olduğunu bildirərsə, əvvəllər qətlə görə

⁶³ “Carolina”da “*mordt acht erkant*” ifadəsi işlədilir. “*Acht*” (rus dilində - опала) orta əsrlər Almaniyasında – məhkəmə və ya ali hakimiyyət tərəfindən şəxsin hüquq dünyasından kənar elan edilməsi idi; bunun nəticəsində həmin şəxs hüquqi müdafiədən məhrum edilirdi. İmperiya səviyyəsində şəxsin etibardan düşmüş elan edilməsi isə (*Reichsacht*; *имперская опала*) isə bu vəziyyəti bütün Müqəddəs Roma İmperiyasının ərazisinə şamil edirdi. Etibardan düşmə Fransada və Rusiyada XVIII – XIX əsrlərdə mövcud olan “mülki ölüm”ə (*лишение всех прав состояния*) oxşar bir institutdur.

etibardan düşmüş olmasına baxmayaraq, ona həmin sübutetmə icraatını həyata keçirməyə icazə verilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxs həbs edilməzdən əvvəl ona isnad edilən cinayət əməli üzrə öz bəraətini sübuta yetirmək istədikdə aparılan icraat haqqında

CLVI. Əgər hər hansı şəxs həbs edilməzdən əvvəl ona isnad edilən cinayət əməli üzrə öz bəraətini hüquqi qaydada sübuta yetirmək istəyərsə, bunu belə işlərdə hər bir yerin hüququna və mövcud adətinə uyğun olaraq səlahiyyətli cinayət məhkəməsi qarşısında etməlidir. Belə icraat zamanı hər iki tərəfə hüquqa uyğun qaydada bildiriş verilməli, hər iki tərəfin zəruri izahat və vəsatətlərinin, sənədlərinin və şahid ifadələrinin hüququn tələb etdiyi qaydada təqdim edilməsinə və araşdırılmasına imkan verilməli və bəzi yerlərdə mövcud olmuş yanlış təcrübədə olduğu kimi, bu imkan onların əlindən alınmamalıdır.

Həmin şəxs qanunsuz zorakılıqdan qorunmalıdır, lakin bu təminat bundan artıq hüquqi müdafiə yaratmamalıdır.

BUNDAN SONRA OĞURLUQ HAQQINDA BİR NEÇƏ MADDƏ GƏLİR

İlk növbədə, xırda gizli oğurluq haqqında

CLVII. Əgər hər hansı şəxs ilk dəfə dəyəri beş guldendən⁶⁴ az olan əmlakı oğurlayarsa və oğru öz sığınacağına çatanadək səsləyib çağırılmamış⁶⁵, görünməmiş və ya yaxalanmamışdırsa, habelə oğurluq etmək üçün heç bir yerə daxil olmamışdırsa, bu əməl gizli və yüngül oğurluq hesab olunur.

Belə oğurluq sonradan aşkar edilər və oğru oğurlanmış əmlak onun yanında olduğu və ya olmadığı halda tutulub gətirilərsə, oğrunun maddi imkanı olduğu təqdirdə, hakim onu zərər çəkmiş şəxsə oğurlanmış əmlakın ikiqat dəyərini ödəməyə məcbur etməlidir. Əgər oğrunun belə pul ödənişini etmək imkanı yoxdursa, o, müəyyən müddət həbsdə saxlanılmaqla cəzalandırılmalıdır. Əgər oğrunun bundan artıq ödəməyə və ya vəsait əldə etməyə imkanı yoxdursa, o, heç olmasa oğurlanmış əmlakı zərər çəkmiş şəxsə qaytarmalı, yaxud onun birqat dəyərini ödəməli və ya əvəzini verməlidir. Zərər çəkmiş şəxsin oğurlanmış əmlakın qaytarılması və ya onun birqat dəyərinin ödənilməsi barədə tələbi hakimiyyət orqanının pul cəriməsi tələbindən üstün tutulmalıdır; lakin bu üstünlük oğurlanmış əmlakın birqat dəyərindən artıq olan əlavə məbləğə şamil edilmir.

Oğru azad edilərkən, həbsdə olduğu müddətdə onun saxlanması və qidalanması üçün çəkilmiş xərcləri də ödəməlidir. Həmçinin maddi imkanı olduğu halda məhkəmə xidmətçilərinə onların əməyi və zəhməti üçün adət üzrə müəyyən edilmiş haqqı verməlidir. Bundan əlavə, o, ümumi sülhü qoruyacağına və onu

⁶⁴ Tərkibdə olan qiymətli metallara görə - bugünkü məzənnə ilə təxminən 1 800 ABŞ dolları təşkil edir.

⁶⁵ *He был окликнут.*

pozmaqdan çəkinəcəyinə təminat olaraq, ən düzgün formada əbədi andlı öhdəlik götürməlidir.⁶⁶

İlk dəfə açıq şəkildə törədilmiş və oğru səsləyib çağırılmış halda daha ağır oğurluq haqqında

CLVIII. Əgər oğru yuxarıda göstərilən, dəyəri beş quldendən az olan ilk oğurluq zamanı oğru öz sığınacağına çatanadək yaxalanarsa, yaxud səsləyib çağırılsa və ya təqib başlanarsa, lakin oğurluq məqsədilə heç bir yerə daxil olmamışdırsa, belə oğurluq açıq hesab edilir. Bu çağırılma və əməlin aşkara çıxması oğurluğu ağırlaşdırdığından, oğru rüsvayçılıq dirəyinə çıxarılmalı, çubuqlarla döyülməli və ölkədən qovulmalıdır. Lakin hər şeydən əvvəl, oğrunun maddi imkanı olduğu halda, oğurlanmış əmlak zərər çəkmiş şəxsə qaytarılmalı və ya onun dəyəri ödənilməlidir. Bundan əlavə, oğru ən düzgün formada əbədi andlı öhdəlik götürməlidir. Əgər oğru elə hörmətli və nüfuzlu bir şəxsdirsə ki, onun islah olunacağına ümid etmək mümkündür, hakim yalnız yüksək hakimiyyətin razılığı və icazəsi ilə onu mülki-hüquqi qaydada cəzalandıra bilər. Bu halda oğru zərər çəkmiş şəxsə oğurlanmış əmlakın dördqat dəyərini ödəməli, digər məsələlərdə isə əvvəlki maddədə gizli oğurluq barədə müəyyən edilmiş qaydalara tabe olmalıdır.

⁶⁶ Maddə oğurluq və ya talama (*diebstall*) üçün ümumi tərif vermir. Köstlin, Brunnenmeyer və Scheelin fikrincə, bu artıq anlayışın milli-hüquqi xarakterini göstərir, o, hakimlərə və Schöffənlərə izahat olmadan aydındır. Hippel, German hüquq üçün oğurluğun gizli talama kimi, açıq talamada – soyğunçuluqdan və ya quldurluqdan (*raub*) fərqləndirilməsini xüsusilə tipik hesab edir. Hippel oğurluğun növlərinin bölgüsünün əsas prinsiplərini və oğurluğa görə asmaq və qat-qat cərimələr kimi cəzaları tipik alman xüsusiyyətləri kimi tanıyır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 112.

**İlk dəfə zorla girmə və ya qıfıl, qapı və s. sındırma⁶⁷
yolu ilə törədilmiş daha ağır və təhlükəli oğurluq
haqqında**

CLIX. Əgər oğru yuxarıda göstərilən oğurluğu törətmək üçün gündüz və ya gecə hər hansı şəxsin yaşayış yerinə və ya əmlak saxlanılan yerə sındırma ilə və ya içəri girməklə daxil olarsa, yaxud ona müqavimət göstərəcək şəxsi yaralaya biləcəyi silahla oğurluq etməyə gedərsə, belə oğurluq – onun ilk və ya təkrar törədilməsindən, oğurlanmış əmlakın çox və ya az olmasından, habelə oğrunun həmin əmələ görə əvvəlcədən və ya sonradan aşkar edilməsindən və ya tutulmasından asılı olmayaraq – qəsdən törədilmiş xüsusilə təhlükəli oğurluq hesab olunur. Silahla törədilən oğurluq zamanı isə zorakılıq və xəsarət yetirilməsi təhlükəsi də mövcuddur. Buna görə belə halda kişi asılmaqla, qadın isə suda boğulmaqla cəzalandırılmalıdır; yaxud şəxslərin vəziyyəti və hakimin mülahizəsini nəzərə alınmaqla, başqa qaydada – gözlərin çıxarılması, bir əlin kəsilməsi və ya buna bənzər digər ağır bədən cəzasına məruz qala bilər.

**Dəyəri beş qulden və ya daha çox olan, lakin başqa
ağırlaşdırıcı hallar mövcud olmadıqda, ilk dəfə törədilmiş
oğurluq halında məsləhət alınmalı olduğu haqqında**

CLX. Əgər ilk dəfə törədilmiş oğurluq əhəmiyyətli olub beş qulden və ya daha çox dəyərə malikdirsə, yuxarıda qeyd olunan ağırlaşdırıcı hallar mövcud olmasa belə, oğurlanmış əmlakın böyük dəyəri nəzərə alınaraq həmin əməl daha az dəyərli oğurluqdan daha ağır cəzalandırılmalıdır. Belə hallarda oğurlanmış əmlakın dəyəri, habelə oğrunun əmələ görə aşkar edilib-edilməməsi və ya tutulub-tutulmaması nəzərə alınmalıdır. Bundan əlavə, oğurluğu törətmiş şəxsin ictimai mövqeyi və şəxsi vəziyyəti, həmçinin oğurluğun zərər

⁶⁷ *Einsteigen oder brechen; climbing or breaking in; вторжение или взлом.*

çəkmiş şəxs üçün nə dərəcədə ağır nəticələr doğurduğu qiymətləndirilməli və bütün bunlardan asılı olaraq bədənə və ya həyata yönələn cəza təyin edilməlidir. Belə qiymətləndirmə hüququ bilənlərin mühakiməsinə aid olduğundan, Biz istəyirik ki, bu cür hal hər dəfə meydana çıxdıqda hakim və məhkəmə iclasçıları işin qeyd edilən bütün hallarını açıqlamaqla hüquqşünaslardan məsləhət alsınlar və əldə edilmiş məsləhətə uyğun hökm çıxarsınlar. Əgər oğru belə oğurluğu törətmək üçün sındırma ilə və ya içəri girməklə bir yerə daxil olub və ya yuxarıda göstərilən qaydada silahla oğurluq etmişdirsə, o, yuxarıda müəyyən edildiyi kimi ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

Təkrar oğurluq haqqında

CLXI. Əgər hər hansı şəxs ikinci dəfə oğurluq törədərsə, lakin bu oğurluq yuxarıda göstəriləyi kimi sındırma ilə və ya içəri girməklə bir yerə daxil olma yolu ilə törədilməzsə və həmin hər iki oğurluq, həqiqətin müəyyən edilməsi haqqında yuxarıda açıq şəkildə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq, əsaslı araşdırma nəticəsində sübuta yetirilərsə, habelə bu iki oğurluğun dəyəri beş quldenə çatmazsa, birinci oğurluq ikinci oğurluğu ağırlaşdırır. Buna görə hakim öz mülahizəsinə əsasən həmin oğrunu rüsvayçılıq dərəcəsinə çıxara və ölkədən qova, yaxud onu cinayəti törətdiyi həmin dairə və ya yerdə ömürlük qalmaq öhdəliyini altına sala bilər. Bundan əlavə, oğru ən düzgün formada əbədi andlı öhdəlik götürməlidir. Bu halda, ilk oğurluq barədə yuxarıda göstəriləyi kimi, oğurluq zamanı o səsləyib çağırılmamışdırsa və ya əməl başında yaxalanmayıbsa, oğrunun xeyrinə nəzərə alın bilməz.

Əgər həmin iki oğurluğun dəyəri beş quldenə və ya daha çox olarsa, bütün hallar araşdırılmalı, aşağıda göstərilən qaydada hüquqşünasların məsləhəti alınmalı və əvvəlki maddədə müəyyən edilmiş qaydaya uyğun hərəkət edilməlidir.

Üçüncü dəfə oğurluq törətmə haqqında

CLXII. Əgər üçüncü dəfə oğurluq etmiş şəxs tutulsa və həmin üç oğurluq, həqiqətin müəyyən edilməsi barədə yuxarıda göstərilən qaydada, kifayət qədər əsaslı şəkildə sübuta yetirilsə, belə şəxs dəfələrlə ifşa olunmuş oğru hesab edilir və zorakılıq törədən şəxslə eyni tutulur. Buna görə o, ölüm cəzasına məhkum edilməlidir: kişi asılmaqla, qadın isə suda boğulmaqla, yaxud hər bir ölkənin adətinə uyğun olaraq başqa üsulla həyatdan məhrum edilməlidir.

Oğurluq zamanı bir neçə ağırlaşdırıcı halın müəyyən edilməsi haqqında

CLXIII. Əgər hər hansı oğurluq zamanı əvvəlki maddələrdə ayrı-ayrılıqda göstərilmiş bir neçə müxtəlif ağırlaşdırıcı hal müəyyən edilərsə, cəza həmin oğurluqda mövcud olan ən ağırlaşdırıcı hala əsasən müəyyən edilməlidir.

Azyaşlı oğrular haqqında

CLXIV. Əgər oğru – kişi və ya qadın – on dörd yaşına çatmamışdırsa⁶⁸, oğurluğa görə, xüsusi əsas olmadıqda, o, həyatdan məhrum edilməklə cəzalandırılmamalı, əksinə, yuxarıda göstərilmiş bədən cəzalarına müvafiq qaydada cəzalandırılmalı və bununla yanaşı əbədi andlı öhdəlik götürməlidir. Lakin oğrunun yaşı on dörd yaşa yaxın olarsa və oğurluq böyük məbləğdə olarsa, yaxud yuxarıda göstərilən ağırlaşdırıcı hallar həmin oğurluqda elə təhlükəli xarakter daşıyarsa ki, əməlin qərəzliliyi yaş çatışmazlığını əvəz edə biləcək dərəcədə olsun⁶⁹, hakim və məhkəmə iclasçıları belə gənc oğrunun

⁶⁸ German hüququna xas olan yaş həddi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 114.

⁶⁹ İtalyan təsiridir. Roma hüququnun tanınmış müddəasının dəqiq tərcüməsi: “Malitia supplet aetatem”. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 115.

əmlakına, bədəninə və ya həyatına yönələn hansı cəza ilə cəzalandırılmalı olduğu barədə məsləhət almalıdırlar.

Ən yaxın vərəsəsi olduğu əmlakı gizlicə götürən şəxs haqqında

CLXV. Əgər hər hansı şəxs etinasızlıq və ya düşüncəsizlik üzündən, gələcəkdə ən yaxın vərəsəsi olacağı əmlakdan gizlicə nə isə götürərsə, yaxud buna bənzər hal ər-arvad arasında baş verər və tərəflərdən biri digərini buna görə ittiham edərsə, hakim və məhkəmə iclasçıları işin bütün hallarını açıqlamaqla hüquqşünaslardan və bu Qanunnamənin sonunda göstərilən müvafiq yerlərdən məsləhət almalı, həmçinin belə hallarda ümumi hüququn nə tələb etdiyini müəyyən etməli və ona uyğun hərəkət etməlidirlər. Lakin belə hallarda hakimiyyət orqanı və ya hakim vəzifə borcu üzrə ittiham irəli sürməməli və cəza tətbiq etməməlidir.

Həqiqi ehtiyac zərurəti nəticəsində törədilmiş oğurluq haqqında⁷⁰

CLXVI. Əgər hər hansı şəxs özünün, arvadının və ya uşaqlarının çəkdiyi həqiqi aclıq zərurəti üzündən qida ehtiyatından nəşə oğurlamağa məcbur olarsa və həmin oğurluq əhəmiyyətli dərəcədə böyük olmayıb aşkar olmuşdursa, hakim və məhkəmə iclasçıları bu halda da, yuxarıda göstəriləndi kimi, məsləhət almalıdırlar. Əgər belə oğrulardan biri cəzasız olaraq azad edilərsə, iddiaçı onun barəsində bu səbəbdən verdiyi şikayətə görə həmin şəxs qarşısında heç bir məsuliyyət daşımamalıdır.

⁷⁰ Brunnenmeyerin qeyd etdiyi kimi, CLXV və CLXVI maddələri güclü italyan təsirini əks etdirir. Kanonik hüquqda belə bir müddəa mövcud idi: "Ehtiyac (yoxsulluq) qanunla hesablaşmır" (*Necessitas non habet legem*), lakin cinayət hüququnda bu müddəa yalnız ayrı-ayrı hallarda cəzanın yüngülləşdirilməsinə səbəb olmuşdur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 115.

Tarladakı məhsul və bəhrələrin götürülməsinin nə vaxt və hansı qaydada oğurluq hesab edilməli olduğu haqqında⁷¹

CLXVII. Əgər hər hansı şəxs gecə vaxtı başqasına məxsus meyvə, məhsul və ya tarlada yetişən digər nemətləri, onların adı nə olursa-olsun, gizli və təhlükəli şəkildə götürüb oradan apararsa və ya daşıyarsa, bu əməl də oğurluq hesab edilməli və yuxarıda göstərilən qaydada digər oğurluq halları kimi cəzalandırılmalıdır.⁷² Eyni qaydada, hər hansı şəxs gündüz vaxtı başqasına məxsus həmin məhsulları gizlicə götürüb aparmaqla ona böyük, nəzərəcərpacaq və təhlükəli zərər vurarsa, bu əməl də yuxarıda göstəriləni kimi oğurluq hesab edilməli və müvafiq qaydada cəzalandırılmalıdır.⁷³ Lakin hər hansı şəxs gündüz vaxtı yemək üçün meyvə və ya digər yeməli məhsul götürərsə və onu aparmaqla əmlak sahibinə böyük və təhlükəli zərər vurmazsa, həmin şəxs işin və şəxslərin vəziyyəti nəzərə alınmaqla mülki-hüquqi qaydada cəzalandırılmalıdır⁷⁴; bu cəza zərərin baş verdiyi yerdə mövcud olan adət və ya qanuna uyğun müəyyən edilməlidir.

Ağac oğurluğu və qadağan edilmiş qaydada ağac kəsmə haqqında

CLXVIII. Əgər hər hansı şəxs başqasına məxsus kəsilmiş ağacı gizlicə apararsa, bu əməl oğurluğa bərabər tutulmalı və işin hallarına

⁷¹ Maddə köhnə alman hüququnu təkrarlayır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 116.

⁷² Burada, qanunun şərhçilərinin qeyd etdiyi kimi, ilk növbədə silahın olması və zorakı müqavimət göstərmək niyyətini aşkar edən digər əlamətlər nəzərdə tutulur. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 116.

⁷³ Gündüz vaxtı meyvə oğurluğu halında ölüm cəzası adətən bədən cəzaları ilə əvəz edilirdi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 116.

⁷⁴ Vogel İsveçrə qvardiyasında tətbiq edilən qanunlar əsasında qeyd edir ki, bu qayda hərbi qulluqçuların yürüş zamanı talançılığı hallarına şamil edilmir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 116.

uyğun olaraq cəzalandırılmalıdır. Əgər hər hansı şəxs başqasına məxsus ağacı gizli və qadağan edilmiş qaydada kəsərsə, o, hər bir ölkənin və ya yerin adətinə uyğun olaraq cəzalandırılmalıdır.

Lakin kimsə başqasına məxsus ağacı qeyri-adi və ya qadağan olunmuş vaxtda, məsələn, gecə və ya bayram günlərində, təhlükəli və oğurluq xarakterli şəkildə kəsərsə, məsləhət alındıqdan sonra daha ağır cəzalandırılmalıdır.

Balıq oğurlayanların cəzalandırılması haqqında

CLXIX. Hər hansı şəxs gölcükdən və ya balığın saxlanıldığı digər qapalı su hövzələrindən balıq oğurlayarsa, o da oğurluq törətmiş şəxs kimi cəzalandırılmalıdır. Lakin hər hansı şəxs başqasına məxsus olan axar və qapalı olmayan sudan balıq tutarsa, balıq tutmanın üsulu və xüsusiyyətləri, şəxsin vəziyyəti və işin halları nəzərə alınmaqla, hüquqşünasların məsləhəti əsasında bədəninə və ya əmlakına yönələn cəzaya məruz qalmalıdır.

Etibar edilmiş və ya qirov qoyulmuş [əmlakla] ləyaqətsiz davranan şəxslərin cəzalandırılması haqqında

CLXX. Əgər hər hansı şəxs başqasına məxsus olub ona etibar əsasında saxlamaq və qorumaq üçün verilmiş əmlakla, həmin əmlakı ona etibar etmiş şəxsə zərər vurmaq məqsədilə qəsdən və qərəzli şəkildə ləyaqətsiz davranarsa, belə cinayət əməli oğurluqla eyni qaydada cəzalandırılmalıdır.

**Müqəddəs və ya təqdis edilmiş⁷⁵ əşyaların təqdis
edilmiş və ya təqdis edilməmiş yerlərdə oğurlanması
haqqında**

CLXXI. Təqdis edilmiş əşyaların təqdis edilmiş yerdə oğurlanması digər oğurluq hallarından daha ağır hesab olunur və üç şəkildə baş verə bilər: birincisi, hər hansı şəxs müqəddəs və ya təqdis edilmiş əşyanı təqdis edilmiş yerdən oğurladıqda; ikincisi, təqdis edilmiş əşyanı təqdis edilməmiş yerdən oğurladıqda; üçüncüsü isə təqdis edilməmiş əşyanı təqdis edilmiş yerdən oğurladıqda.

Yuxarıda göstərilən oğurluğun cəzalandırılması haqqında

CLXXII. Əgər hər hansı şəxs içərisində Müqəddəs Sakrament⁷⁶ olan Monstranz⁷⁷ oğurlayarsa, o, yandırılmaqla ölüm cəzasına məruz qalmalıdır. Əgər hər hansı şəxs başqa bir təqdis edilmiş qızıl və ya gümüş qabı, onun içərisində müqəddəs relikviya olub-olmamasından asılı olmayaraq, yaxud potiri və ya diskosu⁷⁸ oğurlayarsa, belə oğurluq təqdis edilmiş və ya edilməmiş yerdə törədilməsindən asılı olmayaraq, eləcə də hər hansı şəxs oğurluq etmək məqsədilə təqdis edilmiş kilsəyə, altar⁷⁹ və ya sakristiyaya⁸⁰ zorla daxil olarsa, yaxud onları oğurluq üçün istifadə edilən qərəzli alətlərlə açarsa, həmin oğrular işin hallarına və hüquq bilicilərinin məsləhətinə uyğun olaraq ölüm cəzasına məhkum edilməlidirlər.

⁷⁵ Təqdis etmə (*sanctification; освящение*) – maddi əşyalara müqəddəs statusunun verilməsi dini proseduru.

⁷⁶ (Rusca - *святые дары*). Xristian dini mərasimlərində istifadə olunan, çörək və çaxır formasında Məsihin şərti bədənini və qanı.

⁷⁷ Müqəddəs Sakramentin saxlanıldığı xüsusi qab (sandıqca).

⁷⁸ Xristian ayinləri zamanı istifadə olunan stəkan və qab.

⁷⁹ Adəq təqdim edilən və qurban kəsilən dini yer.

⁸⁰ Xristian kilsələrində liturgik geyimlərin, digər kilsə avadanlıqlarının, müqəddəs liturgik qabların, eləcə də kilsənin arxiv və qeydiyyat sənədlərinin saxlanıldığı xüsusi otaqdır.

CLXXIII.⁸¹ Əgər hər hansı şəxs müqəddəs ianələrin toplandığı ianə qutusunu sındırar və ya açarsa, yaxud hiylə ilə onun içərisindən nəsə oğurlayarsa və ya buna yönəlmiş başqa bir əməl törətməyə cəhd edərsə, hüquqşünasların məsləhətinə əsasən bədəninə və ya həyatına yönələn cəza ilə cəzalandırılmalıdır.

CLXXIV. Əgər hər hansı şəxs gündüz vaxtı kilsədən yuxarıda göstərilən mühüm müqəddəs əşyalar istisna olmaqla, daha az əhəmiyyətli təqdis edilmiş əşyaları, məsələn, mum, şamdan və ya altar örtüklərini oğurlayarsa və bu zaman oğru kilsəyə təhlükəli şəkildə sındırma ilə və ya içəri girməklə bir yerə daxil olmaz; yaxud hər hansı şəxs kilsəyə qorunmaq üçün gətirilmiş dünyəvi əmlakı oğurlayarsa, lakin kilsəyə və ya sakristiyaya zorla daxil olmaz və onları qərəzli şəkildə açmazsa, bu maddədə nəzərdə tutulan bütün belə oğurluq hallarında cəza, dünyəvi oğurluq barədə yuxarıda müəyyən edilmiş bütün hallar və fərqlər nəzərə alınmaqla təyin edilməlidir. Lakin belə kilsə soyğunçuluq və oğurluğu hallarında dünyəvi oğurluqla müqayisədə daha az mərhəmət göstərilməlidir.

CLXXV. Müqəddəs və ya təqdis edilmiş əşyalarla bağlı, yaxud təqdis edilmiş yerlərdə törədilmiş oğurluq hallarında şəxsin aclıq zərurəti, azyaşlılığı və əqli zəifliyi də nəzərə alınmalıdır. Bu hallardan hər hansı biri kifayət qədər əsaslı şəkildə müəyyən edilərsə, dünyəvi oğurluqla bağlı həmin hallar üçün yuxarıda müəyyən edilmiş qaydalar tətbiq olunmalıdır.

⁸¹ 1533-cü il nəşrdə bu maddə adsızdır. Lakin Voqelin nəşrində bu maddə “İanə oğurlayanların cəzalandırılması haqqında” adlanır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 116.

Aşağıda göstərilən əsaslara görə gələcəkdə pis əməl və cinayət törətməsi gözlənilən şəxslər barəsində cəza və ya təhlükəsizlik tədbirləri⁸² haqqında

CLXXVI. Əgər hər hansı şəxs andlı öhdəliyi⁸³ özbaşına və ya qəsdən pozarsa, lakin bu pozuntu elə bir əmələ aid olarsa ki, həmin əmələ görə onun həyatı ilə cəzalandırılması nəzərdə tutulmasın;

Yaxud şəxs əvvəllər törətdiyi cinayət əməlinə görə məhkum edildiyindən sonra başqasına sözlə və ya yazılı şəkildə buna bənzər pislik törədəcəyi ilə hədələyərsə, lakin başqa ağırlaşdırıcı hallar mövcud olmazsa və onun hərəkətləri aşağıda, yüz yetmiş səkkizinci maddədə cinayətə cəhd haqqında müəyyən edildiyi kimi ölüm cəzasına əsas verəcək həddə çatmazsa; habelə həmin və ya digər kifayət qədər əsaslardan belə nəticəyə gəlinərsə ki, həmin şəxsin insanlara zorakı və faktiki şəkildə zərər vurmaqdan və pisliliyə məruz qalmasından çəkinəcəyinə, hüquq və ədalət çərçivəsində qalacağına etibar etmək mümkün deyildir;

Əgər bütün bunlar kifayət qədər sübuta yetirilərsə və həmin şəxs gələcəkdə belə qanunsuz zərər və pisliliyin qarşısını almaq üçün lazımı zəminlik və ya təminat təqdim edə bilməzsə, həmin etibarsız və pis adam məhkəmə iclasçılarının qərarı ilə həbs edilməli və eyni məhkəmənin qərarına əsasən belə qanunsuz və zorakı hərəkətlərə yol verməyəcəyinə dair kifayət qədər zəminlik və təminat təqdim edəndək həbsdə saxlanılmalıdır.

Lakin belə tədbir düşüncəsiz və ya, yuxarıda göstəriləndiyi kimi, gələcəkdə pis əməl törədiləcəyinə dair ciddi əsaslandırılmış şübhə olmadan tətbiq edilməməli, hüquq bilicilərinin məsləhəti əsasında müəyyən edilməlidir.

⁸² Straff oder versorgung.

⁸³ İctimai qaydanı pozmaq andı nəzərdə tutulur.

Belə həbs edilmiş şəxs barəsində ittiham irəli sürülmüş və təqsiri sübuta yetirilmiş məhkəmənin yurisdiksiyasında saxlanılmalıdır. Əgər o, həbsdə saxlanması xərclərini öz əmlakı hesabına ödəmək imkanına malik deyilsə, iddiaçı onun saxlanması üçün məhkəmə qulluqçusuna hakim mülkiyyət etdiyi qaydada müvafiq nəzarət haqqını ödəməli və bununla bağlı lazımi təminat təqdim etməlidir. Əgər iddiaçının da həmin xərcləri ödəməyə imkanı yoxdursa, bu xərclər hakimiyyət orqanı tərəfindən ödənilməlidir.

Əgər həbs edilmiş şəxsin həmin və ya başqa məhkəmə dairəsində onun saxlanması və mühafizəsi xərclərini tamamilə və ya qismən ödəməyə kifayət edən əmlakı varsa, hakimiyyət orqanı həmin əmlakın bu məqsədlə istifadə edilməsinə mane olmamalıdır.⁸⁴

İştirakçıların, cinayətkarlara yardım edənlərin və köməkçilərin cəzalandırılması haqqında

CLXXVII. Əgər hər hansı şəxs cinayət törədən şəxsə hər hansı cinayət əməlinin həyata keçirilməsi üçün bilə-bilə və qərəzli şəkildə hər hansı növ kömək, yardım və ya dəstək göstərsə, bunun hansı adla adlandırılmasından asılı olmayaraq, həmin şəxs cinayət qaydasında cəzalandırılmalıdır. Lakin yuxarıda göstəriləndiyi kimi, bu cəzanın ağırlığı işdən işə fərqli ola bilər. Buna görə belə hallarda hakimlər iş üzrə baş vermiş halları və icraatın gedişini açıqlamaqla, həmin əməlin bədənə və ya həyata yönələn hansı cəza ilə cəzalandırılmalı olduğu barədə hüquqşünaslardan⁸⁵ məsləhət almalıdırlar.

⁸⁴ XIX əsrdə sosioloji məktəb tərəfindən irəli sürülmüş sosial müdafiə tədbirlərinin birbaşa mənbəyi kimi xüsusi maraq doğuran bu maddə italyan təsirini əks etdirir. Bamberg Qanunnaməsi müvafiq hallarda əbədi həbs cəzası təyin edirdi. 1515-ci il yepiskop fərmanı isə xərclərin qarşısını almaq və qaçış təhlükəsini aradan qaldırmaq üçün fakultativ olaraq gözlərin çıxarılmasını müəyyən edirdi. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 120-121.

⁸⁵ Hüquqşünaslar iştirakçılığın və köməkçiliyin üç əsas növünü fərqləndirirdilər:

Cinayət etməyə cəhdin cəzalandırılması haqqında

CLXXVIII. Əgər hər hansı şəxs cinayət əməlinin başa çatdırılmasına xidmət edə biləcək aşkar hərəkətlər etməklə onun törədilməsinə cəhd göstərərsə, lakin həmin cinayət əməlinin başa çatdırılması onun iradəsinə zidd olaraq başqa səbəb və ya vasitələrlə qarşısı alınsa, belə hərəkətlərdə özünü büruzə verən həmin pis niyyət cəzalandırılmalıdır. Cəzanın ağırlığı işin hallarından və xarakterindən asılı olaraq müxtəlif olmalı, bir halda digərindən daha ağır cəza tətbiq edilə bilər. Buna görə hakimlər belə cəzanın bədənə və ya həyata yönələn hansı formada tətbiq edilməli olduğu barədə, aşağıda göstərilən qaydada, məsləhət almalıdırlar.⁸⁶

Birincisi, əgər bu, cinayətin törədilməsinə qədər göstərilmişdirsə. Məsələn, əgər kimsə işin hallarını qabaqcadan bilərək qətl törədilməsi üçün silah, ev və ya nökr verir.

Bu zaman iştirakçılığın iki alt növü fərqləndirilirdi: yaxın və uzaq. Birinci halda cinayətkara kömək cinayət yerində göstərilir, beləliklə icraçı ilə bilavasitə əlaqə müəyyən edilir ki, bu da birgə məsuliyyəti yaradır.

Uzaq köməkçilik o zaman tanınır ki, cinayətkara kömək cinayətin törədilməsindən o qədər əvvəl göstərilmişdir ki, cinayətkar hələ peşman olub öz niyyətindən imtina edə bilirdi. Bu halda köməkçilər daha yüngül cəzalara məruz qala bilərdilər.

İkincisi, cinayətin törədilməsi anında köməyin göstərilməsi. Belə köməkçi həmtəqsirkar kimi tanınır. Məsələn, hücumə məruz qalan şəxsin müdafiə olunmasına mane olan və ya oğruya evə girməyə kömək edən şəxs. Belə köməkçilik göstərənlər əsas təqsirkar ilə eyni cəzaya məruz qalırlar.

Üçüncüsü, cinayətdən sonra köməyin göstərilməsi. Məsələn, cinayətkara sığınacaq verilməsi, onun axtarışına mane olunması, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əşyaların gizlədilməsi və ya satılması.

Bu zaman həmçinin cinayətkara şəfqət və ya rəhmdən ötəri kömək göstərildikdə gizlətmə ilə gizli şərikçilik arasında sərt fərq qoyulurdu. Sonuncunun əlaməti kimi, xüsusilə, cinayətdə maraqlı olmaq və ya ondan mənfəət əldə etmək və s. tanınırdı. Birinci halda məhkəmənin mülahizəsinə görə daha yüngül cəza təyin edilirdi, ikinci halda isə əsas təqsirkar ilə eyni cəza təyin edilirdi. // Карolina: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 121.

⁸⁶ Bu maddə German hüququnda cəzalandırılan cinayət etməyə cəhdin ümumi tərifi vermək üçün ilk addıma göstərir. “Cinayət etməyə cəhd” anlayışı italyan hüquqşünasları tərəfindən ətraflı işlənmişdir. Almaniyada bu, XIV–XV əsrlərdə

Azyaşlılıq və ya digər səbəblərdən əqli qabiliyyətə malik olmayan cinayətkarlar haqqında

CLXXIX. Əgər hər hansı cinayət əməli azyaşlılıq və ya digər qüsurlar və ya çatışmazlıq səbəbindən əqli qabiliyyətə malik olmadığı məlum olan şəxs tərəfindən törədilsə, iş bütün halları ilə birlikdə bu Qanunnamənin sonunda göstərilən müvafiq yerlərə və bilikli şəxslərə təqdim edilməli, onların və digər bilikli şəxslərin məsləhətinə əsasən həmin şəxs barəsində necə hərəkət edilməli və onun cəzalandırılıb-cəzalandırılmamalı olduğu müəyyən edilməlidir.

Həbs edilmiş şəxsin qaçmasına kömək etmiş mühafizəçinin cəzalandırılması haqqında

CLXXX. Əgər cinayət həbsxanasının mühafizəçisi cinayət cəzasına məruz qalaraq həbs edilmiş şəxsin həbsdən çıxmasına və ya qaçmasına kömək edərsə, həmin mühafizəçi azad etdiyi cinayət törədən şəxsin əvəzinə onun üçün nəzərdə tutulmuş eyni cinayət cəzasına məruz qalır. Əgər həbs edilmiş şəxs mühafizəçinin səhlənkarlığı nəticəsində həbsdən qaçarsa, həmin səhlənkarlıq işin hallarına uyğun olaraq və aşağıda göstərilən yerlərdən alınmış məsləhət əsasında cəzalandırılmalıdır.

Ümumiyyətlə protokolların aparılması haqqında.

Növbəti və sonrakı bir neçə maddədə məhkəmə katiblərinin cinayət-məhkəmə icraatını tam və düzgün şəkildə necə qeydə almalı olduqları göstərilir

CLXXXI. Hər bir məhkəmə katibi cinayət işlərində öz andı və vəzifə borcu əsasında cinayət xarakterli iddia və ona qarşı verilən

şəhər hüququnda meydana çıxır. Bamberg və Nürnberq hüququnda zorlamaya cəhdin cəzası haqqında yalnız ayrı-ayrı müddəalar (1411 və 1453-cü illər) vardır. “Carolina”nın verdiyi tərifin bütün əsas elementləri italyan hüquqşünaslarının baxışlarını əks etdirir. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 121.

etirazla bağlı həyata keçirilən bütün prosessual hərəkətləri tam dəqiqliklə, aydın, ayrı-ayrılıqda və ardıcıl qaydada yazılı şəkildə qeydə almalıdır. İddiaçının şikayəti təqsirləndirilən şəxs barəsində zəminlik verilməzdən əvvəl yazıya alınmalıdır. Əgər iddiaçı zəmin təqdim edə bilmədiyinə görə təqsirləndirilən şəxslə birlikdə həbs edilsə, onun şikayəti istənilən halda təqsirləndirilən şəxsə işgəncə ilə dindirilmə və ya digər cinayət-məhkəmə tədbiri tətbiq edilməzdən əvvəl yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

Bütün bunlar hakim və ya onu əvəz edən şəxsin, habelə məhkəmənin ən azı iki üzvünün iştirakı ilə həyata keçirilməli və həmin qeydlər bu məhkəmənin katibi tərəfindən düzgün və aydın şəkildə aparılmalıdır.

Bundan sonra iddiaçının bu Qanunnaməyə uyğun olaraq öz iddiası ilə əlaqədar zəminlik verib-vermədiyi və vermişdirsə, bunu hansı qaydada etdiyi; zəmin təqdim edə bilmədikdə isə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi məqsədilə özünün həbs edilməsinə razı olub-olmadığı və bunun hansı qaydada həyata keçirildiyi də yazılı şəkildə göstərilməlidir.

CLXXXII. İddiaçının şikayətindən sonra təqsirləndirilən şəxsin həmin şikayət üzrə ilk dəfə işgəncə tətbiq edilmədən dindirildiyi zaman verdiyi cavab da yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır. Məhkəmə katibi yuxarıda və aşağıda göstərilən hər bir prosessual hərəkətin baş verdiyi ili, günü və saati, həmçinin hər dəfə həmin hərəkətdə kimlərin iştirak etdiyini göstərməlidir. Katib isə bütün bunları şəxsən eşitdiyini və yazdığını təsdiq etmək üçün qeydi öz adı və soyadı ilə imzalamalıdır.

CLXXXIII. Əgər təqsirləndirilən şəxs verdiyi cavabda ittihamı qəbul etməsə və iddiaçı ona isnad edilən cinayət əməli ilə bağlı, yuxarıda belə sübutlar haqqında müəyyən edilmiş qaydada, etibarlı sübut təqdim etmək istəyirsə, iddiaçının həmin sübut və ya şübhə ilə əlaqədar məhkəməyə və ya bu məqsədlə təyin edilmiş Schöffənlərə

təqdim etdiyi bütün məlumatlar, habelə təqdim olunmuş həmin sübut əsasında bu Qanunnaməyə uyğun olaraq nələrin sübuta yetirildiyi tam dəqiqliklə, yuxarıda göstərilən qaydada yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

CLXXXIV. Əgər bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinə uyğun olaraq cinayət əməli barədə etibarlı sübut və şübhə sübuta yetirilmiş və qəbul edilmiş hesab edilərsə və bunun nəticəsində həbs edilmiş şəxs əvvəlcə işgəncə tətbiq edilmədən, lakin işgəncə ilə hədələnərək dindirilərsə və öz təqsirsizliyini əsaslandırmağa çağırılsa, ona nələrin soruşulduğu, hansı xəbərdarlıq və nəsihətlərin edildiyi, onun sonda nə cavab verdiyi, habelə bundan sonra bu Qanunnaməyə uyğun olaraq nələrin araşdırıldığı və müəyyən edildiyi də yuxarıda göstərilən qaydada yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

CLXXXV. Əgər bundan sonra işgəncə ilə dindirilməyə başlanarsa, təqsirləndirilən şəxsin bu dindirmə nəticəsində etiraf etdiyi bütün hallar, həmçinin etiraf etdiyi cinayət əməlinin həqiqətin müəyyən edilməsinə xidmət edən və bunun üçün əhəmiyyət daşıyan təfərrüatları, eləcə də bundan sonra həqiqətin müəyyən edilməsi məqsədilə bu Qanunnaməyə uyğun olaraq görülmən bütün tədbirlər və müəyyən edilən bütün hallar məhkəmə katibi tərəfindən ayrı-ayrılıqda, düzgün, aydın və ardıcıl qaydada yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

CLXXXVI. Əgər təqsirləndirilən şəxs ittihamı qəbul etməməyə davam edərsə və iddiaçı bu Qanunnaməyə uyğun olaraq cinayətin əsas faktını şahid ifadələri ilə sübuta yetirmək istəyərsə, həmin sübutetmə icraatının bu məhkəmədə aparılması mümkün olduğu həddə məhkəmə katibi bütün bunları yuxarıda göstərilən qaydada diqqətlə yazılı şəkildə qeydə almalıdır. Əgər bunun üçün yuxarıda göstərilən hakimiyyət orqanı komissarlar təyin edərsə, həmin komissarlar da

onların qarşısında həyata keçirilən bütün icraatın tam və lazımı qaydada yazılı şəkildə qeydə alınmasını təmin etməlidirlər.

CLXXXVII. Əgər təqsirləndirilən şəxs cinayət əməlini etiraf etsə, lakin eyni zamanda həmin əmələ görə onun məsuliyyətdən azad edilməsinə əsas verə biləcək hallar göstərsə, həmin hallar, habelə bununla bağlı bütün sənədlər, şahid ifadələri, sübutetmə materialları, araşdırma və onun nəticələri, eləcə də bu cinayət məhkəməsində baxılması nəzərdə tutulan digər bütün məsələlər yuxarıda göstərilən qaydada yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır.

CLXXXVIII. Əgər ittiham xüsusi iddiaçı tərəfindən deyil, vəzifə borcu üzrə irəli sürülsə, ittihamın hakimə hansı qaydada çatdığı, təqsirləndirilən şəxsin buna nə cavab verdiyi və bundan sonra bu Qanunnaməyə uyğun olaraq icraatın bütün mərhələlərində hansı hərəkətlərin həyata keçirildiyi, xüsusi iddiaçı tərəfindən irəli sürülmüş ittiham halları üçün yuxarıda müəyyən edildiyi kimi, tam şəkildə yazılı qeydə alınmalıdır.

CLXXXIX. Yuxarıda göstərilən bütün prosessual hərəkətlərin qeydi – istər vəzifə borcu üzrə, istərsə də iddiaçının müraciəti əsasında həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq – hər bir cinayət məhkəməsinin katibi tərəfindən yuxarıda göstərilən qaydada son dərəcə diqqətlə, aydın, ayrı-ayrılıqda, ardıcıl və savadlı aparılmalıdır. Hər bir prosessual hərəkət üzrə onun baş verdiyi il, gün və saat, habelə həmin hərəkətdə iştirak edən şəxslər göstərilməlidir. Katib bütün bunları şəxsən eşitdiyini və yazılı şəkildə qeydə aldığını öz imzası ilə təsdiq etməlidir. Bu cür qaydalara uyğun və əsaslı şəkildə tərtib edilmiş yazılı materiallar əsasında möhkəm və etibarlı hökm çıxarmaq, yaxud zərurət yarandıqda çıxarılacaq hökm barədə lazımı məsləhət almaq mümkün olmalıdır. Buna görə hər bir məhkəmə katibi öz andı və vəzifə borcu əsasında bütün bu məsələlərdə mümkün olan ən yüksək diqqət və səy göstərməli, icraat zamanı məlum olanları məxfi saxlamalıdır. Hər məhkəmə gününün sonunda isə məhkəmə

kitabı və ya iş materialları bağlanmalı və etibarlı şəkildə mühafizə edilməlidir.

Məhkəmə katibinin yekun ölüm hökmünü hansı qaydada tərtib etməsi haqqında göstəriş və qayda

CXC. Əgər bu Bizim və Müqəddəs İmperianın qaydalarına uyğun olaraq hər hansı cinayət əməli həqiqi şəkildə müəyyən edilər və sübuta yetirilərsə və nəticədə, yuxarıda göstərilən qaydada, həmin əmələ görə yekun ölüm hökmünün çıxarılması qərara alınarsa, məhkəmə katibi hökmü yazılı şəkildə tərtib etməli və onu təxminən aşağıda göstərilən məzmununda formalaşdırmalıdır. Bu, həmin hökmün hakimlərin göstərişi ilə yekun məhkəmə iclası günündə açıq şəkildə oxunması üçün edilir; belə yekun hökmlərin elan olunması qaydası barədə yuxarıda doxsan dördüncü maddədə müəyyən edilmişdir.

CXCI. Növbəti maddədə B. hərfinin göstərildiyi yerdə məhkəmə katibi hökmün tərtibi və yazılı rəsmiləşdirilməsi zamanı cinayət törədən şəxsin adını, C. hərfinin göstərildiyi yerdə isə cinayət əməlini qısa şəkildə qeyd etməlidir.

Hər bir ölüm hökmünün və ya ömürlük həbs hökmünün giriş hissəsi

CXCII. İttiham iddiası, təqsirləndirilən şəxsin cavabı və məhkəməyə təqdim edilmiş bütün materiallar, habelə İmperator V Karlın və Müqəddəs İmperianın Qanunnaməsinə uyğun olaraq aparılmış zəruri həqiqətin araşdırılması və müəyyən edilməsi əsasında, bu məhkəmənin qərar verən üzvləri və Schöffənləri tərəfindən yekun olaraq hüquqa uyğun belə qərara alınır ki, hazırda bu məhkəmə qarşısında duran B., C. cinayət əməlini törədib və s.

HƏR BİR HÖKMÜN AŞAĞIDAKI YEKUN HİSSƏLƏRİNƏ DİQQƏT YETİRİLMƏLİDİR

Yandırılmağa

§. Odlə həyatından məhrum edilməklə ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

Qılıncla ölümə

§. Qılıncla həyatından məhrum edilməklə ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

Şaqqalamaya

§. Bütün bədəni dörd hissəyə kəsilib parçalanmaqla ölüm cəzasına məhkum edilməli, həmin dörd hissə isə dörd ümumi yolun üzərində açıq şəkildə asılmalı və ya dirəklərə keçirilməlidir.

Təkərləməyə

§. Bədən üzvləri təkərlə əzilməklə ölüm cəzasına məhkum edilməli və bundan sonra açıq şəkildə həmin təkərin üzərində saxlanılmalıdır.

Dar ağacında edama

§. Dar ağacında kəndir və ya zəncirlə həyatından məhrum edilməklə ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

Suda boğulmaqla ölüm cəzasına

§. Su ilə həyatından məhrum edilməklə ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

Diri-diri basdırılmaya

§. Diri-diri basdırılmalı və dirəklədeşilməlidir.⁸⁷

Edam yerinə sürümə haqqında

CXCIII. Əgər yuxarıda göstərilən yekun ölüm hökmündə cinayət törədən şəxsin edam yerinə sürüklənməsi qərara alınarsa, yuxarıda göstərilmiş hökmün digər hissələrinə aşağıdakı sözlər də əlavə edilməlidir: “Əlavə olaraq, edam yerinə ağılsız heyvanlar vasitəsilə sürülməlidir.”

Bərk közərdilmiş qısqacla əzab vermə haqqında

CXCIV. Əgər məhkum edilmiş şəxsin ölüm cəzası icra edilməzdən əvvəl bərk közərdilmiş qısqacla əzab verilməsi qərara alınarsa, hökmə aşağıdakı sözlər də daxil edilməlidir: “Əlavə olaraq, yekun edamdan əvvəl açıq şəkildə araba ilə edam yerinə aparılmalı və N.⁸⁸ ona bərk közərdilmiş qısqacla əzab verməlidir.”

Təhlükəli şəxsin həbsdə saxlanılması haqqında hökmün tərtibi

CXCV. Gələcəkdə cinayət xarakterli zərər törədiləcəyinə dair pis niyyəti göstərən kifayət qədər sübutların həqiqətin araşdırılması nəticəsində müəyyən edilməsi əsasında hüquqa uyğun olaraq belə qərara alınır ki, hazırda məhkəmə qarşısında duran B., ölkənin və insanların ondan qorunmasını təmin edəcək kifayət qədər və lazımı zəminlik və təminat təqdim edənədək həbsdə saxlanılmalıdır.

⁸⁷ Suda boğulmağı və diri-diri basdırılmağı “Carolina” yalnız qadınlara münasibətdə nəzərdə tuturdu. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 127.

⁸⁸ Cəllad mənasını daşıyan “*Nachrichter*” sözünün baş hərfidir.

**Yuxarıda göstərilədiyi kimi, ölüm cəzası və
ya həbsdə saxlanılma ilə nəticələnməyən
bədən cəzaları haqqında**

CXCVI. Əgər hər hansı şəxs bu Qanunnaməyə uyğun olaraq həyata keçirilmiş şübhəsiz və yekun sübutetmə nəticəsində, həyatda qalması şərtilə, bədənində və ya bədən üzvlərinə yönələn cinayət cəzasına məhkum edilməldirsə, hakim belə hökmü yalnız öz hakimiyyət orqanının və hüquq bilicilərinin məlumatlı məsləhəti və ya göstərişi ilə, habelə bu məqsəd üçün ən münasib hesab etdiyi ən azı dörd qərar verən üzv və ya Schöffeni cəlb etməklə çıxarmalıdır; həmin şəxslər də bu məsələdə hakimə tabe olmalıdırlar. Hakim bu hökmü öz vəzifə borcu üzrə məhkəmə katibinə açıq şəkildə elan etdirməlidir. Hakim, həmçinin yuxarıda göstərilən hallarda cəlladın hökmü icra etməsini təmin etməlidir. Həmin hökmlər aşağıda göstərilən qaydada məhkəmə katibi tərəfindən yazılı şəkildə tərtib edilməlidir.

§. Aşağıda göstərilən hökmlər tərtib edilərkən B. hərfinin olduğu yerdə məhkəmə katibi təqsirləndirilən şəxsin adını, C. hərfinin olduğu yerdə isə cinayət əməlinin mahiyyətini mümkün qədər qısa şəkildə göstərməlidir.

**Yuxarıda göstərilən, ölümlə nəticələnməyən
cinayət xarakterli bədən cəzaları haqqında
hökümün giriş hissəsi**

CXCVII. İmperator V Karlın və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinə uyğun olaraq aparılmış diqqətli və həqiqətin müəyyən edilməsinə yönəlmiş araşdırma əsasında hüquqa uyğun olaraq belə qərara alınır ki, hazırda hakimin qarşısında duran B., C. cinayət xarakterli və şərəfsiz əməli törətmişdir.

[BƏDƏN CƏZALARINA DAİR] HƏR BİR HÖKMÜN AŞAĞIDAKI YEKUN HİSSƏLƏRİNƏ DİQQƏT YETİRİLMƏLİDİR

Dilin kəsilməsi

CXCVIII. Açıq şəkildə rüsvayçılıq dirəyinə qoyulmalı və ya dəmir xalta ilə bağlanmalı, dili kəsilməli və bundan əlavə, hakimiyyət orqanının açıq şəkildə geri qayıtmağa icazə verməsinədək ölkədən sürgün edilməlidir.

Barmaqların kəsilməsi

§. Açıq şəkildə rüsvayçılıq dirəyinə qoyulmalı, bundan sonra cinayət əməlini və günahı⁸⁹ törədərkən istifadə etdiyi sağ əlinin iki barmağı kəsilməli və daha sonra hakimiyyət orqanının açıq şəkildə geri qayıtmağa icazə verməsinədək ölkədən sürgün edilməlidir.

Qulaqların kəsilməsi

§. Açıq şəkildə rüsvayçılıq dirəyinə qoyulmalı, hər iki qulağı kəsilməli və hakimiyyət orqanının açıq şəkildə geri qayıtmağa icazə verməsinədək ölkədən sürgün edilməlidir.

Çubuqlarla döyülmə

§. Açıq şəkildə rüsvayçılıq dirəyinə qoyulmalı, bundan sonra çubuqlarla döyülməli və hakimiyyət orqanının açıq şəkildə geri qayıtmağa icazə verməsinədək ölkədən sürgün edilməlidir.

§. Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, cinayət törədən şəxs ona təyin edilmiş qanuni cəzası ilə yanaşı, başqasına məxsus əmlakı geri qaytarmağa və ya öz əmlakından müəyyən bir şeyi başqasına verməyə də məhkum edilə bilər. Belə hallar yuxarıda bir sıra cəzalarla əlaqədar artıq nəzərdə tutulmuşdur; o cümlədən yalan and içmə haqqında yüz

⁸⁹ CVII maddəsinə bax.

yeddinci maddədə, evli kişinin subay qadınla əxlaqsız münasibətdə olması haqqında yüz iyirminci maddədə və ikili nikahın qərəzli şəkildə qurulması haqqında yüz iyirmi birinci maddədə.

Eyni qayda yuxarıda göstərilən bəzi oğurluq hallarında, habelə ayrıca adları çəkilməmiş digər hallarda belə bir əmlakın qaytarılması və ya verilməsinin hüquqa uyğun olduğu müəyyən edildikdə tətbiq olunur. Belə halda əmlakın necə qaytarılacağı və ya veriləcəyi hökmə aydın və dəqiq sözlərlə əlavə edilməli, yazılı şəkildə rəsmiləşdirilməli və hökm elan edilərkən açıqlanmalıdır.

Təqsirləndirilən şəxsin azad edilməsi haqqında hökmün forması

CXCIX. Əgər bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın qaydalarına uyğun olaraq cinayət cəzası tətbiq edilməsi məqsədilə həbs edilmiş və təqsirləndirilmiş şəxsin hökm və hüquq əsasında azad edilməsi qərara alınarsa, həmin hökm təxminən aşağıdakı formada yazılı şəkildə tərtib edilməli və hakimin göstərişi ilə yekun məhkəmə iclası günündə, yuxarıda doxsan doqquzuncu maddədə nəzərdə tutulduğu qaydada, açıq şəkildə oxunaraq elan edilməlidir.

CC. Növbəti maddədə göstərilən hökmün giriş hissəsi tərtib edilərkən məhkəmə katibi A. hərfinin yerində iddiaçının adını, B. hərfinin yerində təqsirləndirilən şəxsin adını, C. hərfinin yerində isə ona isnad edilən cinayət əməlini göstərməlidir.

CCI.⁹⁰ A. tərəfindən hazırda bu məhkəmə qarşısında duran B.-yə qarşı C. cinayət əməli ilə əlaqədar irəli sürülmüş iddia, təqsirləndirilən şəxsin cavabı, məhkəməyə təqdim edilmiş bütün zəruri materiallar, habelə İmperator V Karlin və İmperiyanın Qanunnaməsinə uyğun olaraq aparılmış əsaslı və diqqətli araşdırma və həqiqətin müəyyən edilməsi əsasında, adı çəkilən təqsirləndirilən şəxs

⁹⁰ Vogelın mətnində bu maddə “Bərəət hökmünün formulu” kimi adlanır. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 130.

yekun hökm və hüquqla bütün cinayət cəzalarından azad edilir. Lakin iddiaçının öz iddiasını qaldırmaq üçün hüquqa uyğun əsası olmuşdursa, hakim əsaslı və dürüst hüquqi səbəblərə görə məhkəmə xərclərinin və zərərin qarşılıqlı qaydada əvəzləşdirilməsi və bölüşdürülməsi barədə qərar qəbul edə bilər.

Tərəflər bundan əlavə bir-birlərinə qarşı zərərin və ya digər xərclərin ödənilməsi ilə bağlı tələblər irəli sürmək istəyirlərsə, bu tələbləri yuxarıda göstərilən Qanunnaməyə uyğun olaraq eyni məhkəmədə yekun mülki-hüquqi icraat qaydasında həll etdirməlidirlər. Əgər ittiham vəzifə borcu üzrə irəli sürülmüşdürsə, həmin mülki xarakterli məsələ vəzifə borcu üzrə ittihamı irəli sürmüş şəxslərin ən yaxın səlahiyyətli hakimiyyət orqanı qarşısında həll edilməlidir.

CCII. Hər bir məhkəmə icraatı və hökm – onların yazılı şəkildə qeydə alınması barədə yuxarıda müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq – məhkəmə icraatı başa çatdıqdan sonra tam şəkildə məhkəmədə saxlanılmalı və məhkəmə tərəfindən ayrıca saxlanma yerində mühafizə edilməlidir ki, gələcəkdə, buna ehtiyac yarandıqda, həmin məhkəmə işini orada tapmaq mümkün olsun.

CCIII. Əgər hər hansı məhkəmə katibi yuxarıdakı göstərişlərdən bütöv bir məhkəmə icraatını və ya hökmü hansı qaydada tərtib etməli olduğunu kifayət qədər anlaya bilməzsə, o, ilk növbədə öz rəisindən izah istəməlidir. Əgər həmin rəis də bu barədə kifayət qədər anlaya bilməzsə, onlar digər bilikli şəxslərdən məsləhət almalıdırlar.

Cinayət məhkəmələrində məhkəmə xərcləri haqqında

CCIV. Hər bir cinayət-mühakimə hakimiyyət orqanı həmin məhkəmənin xərcləri və saxlanma-qidalanma məsrəfləri barədə münasib və bərabər qayda müəyyən etməlidir ki, bunun nəticəsində heç kəs həddindən artıq yük altına düşməsin, cinayət törətmiş şəxs layiq olduğu cəzaya daha asan şəkildə çatdırılsın və əsassız dərəcədə

yüksək xərclərdən çəkinilməsi hüququn və ədalətin həyata keçirilməsinə mane olmasın.

Xüsusilə, iddiaçı təqsirləndirilən şəxsin saxlanması və qidalanması, habelə ona nəzarət edilməsinə görə qarovul pulunu bir gün və bir gecə üçün yeddi kreytserdən artıq ödəməyə borclu olmamalıdır. Əgər müəyyən yerdə belə hallarda bundan daha az məbləğin alınması adət olmuşdursa, həmin qayda saxlanılmalıdır. Məhkəmənin təşkil edilməsi ilə əlaqədar qalan məhkəmə və digər xərclər – Schöffənlərin və ya qərar verən üzvlərin xərc pulları, məhkəmə katiblərinin, məhkəmə xidmətçilərinin, qapıçıların, cəlladın və onun köməkçisinin xərcləri – iddiaçıya zərər vurulmadan, məhkəmə və ya həmin məhkəmənin hakimiyyət orqanı tərəfindən ödənilməlidir.

Hakimlərin cinayətkarların cəzalandırılmasına görə ayrıca ödəniş almaması haqqında

CCV. Bizə məlum olmuşdur ki, bəzi yerlərdə belə bir sui-istifadə mövcuddur: hakimlər cinayət cəzasına məruz qalan hər bir cinayət törədən şəxslə əlaqədar iddiaçıdan ayrıca ödəniş tələb edir və alırlar. Bu isə hakimin vəzifəsinə və ləyaqətinə, habelə hüquqa və bütün ədalət prinsiplərinə tamamilə ziddir. Çünki hakim hər bir belə işə görə ayrıca ödəniş alarsa, bu baxımdan hər gördüyü işə görə ödəniş alan cəlladla müqayisə edilə bilər. Buna görə Biz əmr edirik ki, bundan sonra belə hakimlərin heç biri iddiaçılardan bu cür ödəniş nə tələb etsin, nə də alsın.

Qaçmış cinayətkarın əmlakı ilə necə rəftar edilməli olduğu haqqında

CCVI. Əgər cinayətkar qaçarsa, hakim həmin qaçmış şəxsin iki və ya üç qohumunu⁹¹ çağırmalı və onların, habelə işdə marağı olmayan iki məhkəmə şəffəninin iştirakı ilə, məhkəmənin and içmiş katibinə həmin məhkəmənin yurisdiksiyası daxilində yerləşən bütün əmlakını və malikanəni dəqiq şəkildə siyahıya aldırmaqlı və yazılı qeydə aldırmaqlıdır. Həmin əmlakdan heç bir şeyin qaçmış şəxsə verilməsinə yol verilməməlidir.

Saxlanılması mümkün olmayan və xarab ola bilən əmlak hakim tərəfindən məhkəmənin iki üzvü və yuxarıda göstərilən yaxınların iştirakı ilə satılmalıdır. Satışdan əldə edilən məbləğ də siyahıya alınmalı və həmin pul əmlak siyahısı ilə birlikdə məhkəmənin saxlanmasına verilməlidir ki, qaçmış şəxsin arvadının və uşaqlarının, yaxud digər ən yaxın vərəsələrinin mənafeyi üçün toxunulmaz şəkildə qorunub saxlanılsın. Əgər qaçmış şəxsin yaxınları həmin siyahıya alınmış əmlakı məhkəməyə təhvil verilməzdən əvvəl və ya bundan sonra öz ixtiyarlarına götürmək istəyərlərsə, onlar həmin əmlakı qoruyub saxlamaq və qaçmış şəxs barışığa gəlmədiyi və ya onun işi həll olunmadığı müddətdə əmlakdan ona heç bir şey verməmək barədə lazımi təminat və öhdəlik təqdim etdikdə buna icazə verilməlidir.

Həmin əmlakı öz ixtiyarlarına götürmüş şəxslər qaçmış şəxsin arvadına və uşaqlarına, əgər onlar varsa, həmin əmlak hesabına zəruri yaşayış və qidalanma vasitələri verməlidirlər. Bütün bunlar hakimin və yuxarıda göstərilən hakimiyyət orqanının məlumatı və məsləhəti ilə həyata keçirilməlidir. Hakim və hakimiyyət orqanı isə qaçmış şəxsin əmlakından öz mənafeləri üçün heç bir şey götürməməlidirlər.

⁹¹ Müasir alman dilində “dost” mənası olan “*freund*” sözü “Carolina”nın yazıldığı zamanda “qohum” mənasını daşıyırdı. // Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 132.

Məhkəməyə daxil olmuş oğurluq və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlak haqqında

CCVII. Əgər oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə ələ keçirilmiş əmlak məhkəməyə gətirilərsə, lakin cinayət törədən şəxs həmin əmlakla birlikdə yaxalanmayıb həbs edilməsə, cinayət işinə baxan hakim həmin əmlakı özünə götürməli və etibarlı şəkildə mühafizə etməlidir. Əgər hər hansı şəxs həmin əmlakı tələb edər və onun özündən oğurlandığını və ya quldurluq yolu ilə alındığını şübhə doğurmayacaq dərəcədə göstərsə, əmlak ona qaytarılmalıdır, buna baxmayaraq ki, bəzi yerlərdə başqa cür davranılması adəti var, çünki belə qayda adət deyil, sui-istifadədir. Bu barədə mübahisə yaranarsa, hakim iddiaçının hüququnun lazımı qaydada və yubanmadan müdafiə edilməsini təmin etməlidir. Əgər həmin yerdə eyni hakimiyyət orqanı həm cinayət, həm də mülki məhkəmə yurisdiksiyasına malikdirsə və cinayət məhkəməsinin Schöffənləri toplamaq çətin və məsrəfli olarsa, cinayət hakimi xərcləri azaltmaq məqsədilə işi həmin hakimiyyət orqanına tabe olan mülki məhkəməyə göndərməlidir.

Belə tələb irəli sürmək istəyən iddiaçı əvvəlcə həmin məhkəmə qarşısında zəminlə təminat verməli və ya ən azı and içməlidir ki, qarşı tərəfə ziyan vurduğu halda zərəri məhkəmənin müəyyən etdiyi həcmdə ödəyəcəkdir. Mübahisəli əmlakı məhkəmədə müdafiə etmək istəyən cavabdeh də eyni öhdəliyi götürməlidir.

Əgər iddiaçı əmlakın ona məxsus olduğunu və həmin əmlakın ondan oğurluq və ya quldurluq yolu ilə alındığını sübuta yetirərsə, əmlak hüquq əsasında ona məxsus hesab edilməli və geri qaytarılmalıdır. Əgər cavabdeh mübahisəli əmlak üzərində hüququnu müdafiə etməyə başlamış və yuxarıda göstərilən qaydada xərclər və zərər barədə öhdəlik götürmüşdürsə, lakin sonra həmin əmlakı qanunsuz mənşəyindən xəbərsiz olaraq əldə etdiyini andla təsdiq edə bilməzsə, yaxud onun bu mənşədən xəbərdar olduğu sübuta yetirilərsə, məhkəmənin müəyyən etdiyi həcmdə zəruri saxlanma və

qidalanma xərclərini, habelə münasib məhkəmə xərcləri və zərəri ödəməlidir. Əgər cavabdeh əmlakı əldə edərkən onun qanunsuz mənşəyindən xəbərsiz olmuşdursa, hər bir tərəf öz məhkəmə xərclərini özü ödəməlidir. Mübahisəli əmlak iddiaçıya qaytarıldıqda, əgər bu əmlak mal-qara olmuş və onun saxlanmasına münasib qidalanma xərcləri çəkilməşdirsə, iddiaçı həmin xərcləri məhkəmənin müəyyən etdiyi həcmdə ödəməlidir. Yuxarıda göstərilən öhdəliyi götürmüş cavabdeh ümumiyyətlə yoxdursa, əmlakı yekunda alan iddiaçı da, belə xərclər çəkilməşdirsə, münasib saxlanma və qidalanma xərclərini ödəməlidir.

CCVIII. Əgər iddiaçı yuxarıda göstərilən halda mübahisəli əmlak üzərində mülkiyyət hüququnu kifayət qədər sübuta yetirər, lakin həmin əmlakın ondan oğurluq və ya quldurluq yolu ilə alındığını sübut edə bilməzsə, digər tərəfdən isə cavabdeh həmin mübahisəli əmlakın iddiaçıdan hüquqa uyğun əsasla əldə edilərək ona keçdiyini məhkəmə qarşısında kifayət qədər sübuta yetirə bilməzsə, iddiaçının həmin əmlakın ondan oğurlandığı və ya quldurluq yolu ilə alındığı barədə andına inanılmalı və əmlak yuxarıda göstərilən qaydada ona verilməlidir.

CCIX. Oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə ələ keçirilmiş belə əmlaka münasibətdə müddətin keçməsinə istinad vasitəsilə müdafiə həyata keçirilə bilməz. Lakin iddiaçı yuxarıda göstərilən qaydada üzərinə düşən zəruri sübutetməni tam həyata keçirə bilməzsə, cavabdehin sübutları isə əsaslı hesab edilməsə, mübahisəli əmlak iddiaçıya qaytarılmalıdır; bununla yanaşı, sübutunu tam təmin edə bilməyən iddiaçı qərar verən şəxslərin müəyyən etdiyi həcmdə xərcləri və zərəri ödəməlidir.

CCX. Əgər yuxarıda göstərilən hallarda mübahisəli əmlak onun saxlanması və qidalanması ilə bağlı xərclər və ya başqa səbəblər üzündən yekun qərar qəbul ediləndək məhkəmədə əhəmiyyətli zərər baş vermədən saxlanıla bilməzsə, məhkəmənin bütövlükdə və ya

hakimin iki Schöffenlə birlikdə verdiyi qiymətləndirməyə əsasən, tərəflərdən hansı əmlakı şahid ifadələrinin dinlənilməsi üçün müəyyən edilmiş məhkəmə iclası günündə yenidən məhkəməyə təqdim edəcəyi barədə kifayət qədər zəminlik, təminat və ya digər təminat vasitəsi təqdim edərsə, əmlak müvəqqəti olaraq həmin tərəfə verilə bilər.

Bu təminatla həmin tərəf işi uduzduğu halda istər əsas əmlak, istərsə də zərər barədə məhkəmə qərarına etiraz etmədən əməl etməyi, habelə məhkəmə qərarının tam icrasınadək əmlak məhv olarsa və ya dəyərdən düşərsə, həmin itkini və ya pisləşməni məhkəmənin qərarına uyğun olaraq ödəməyi öz üzərinə götürməlidir. Əmlak xərclərin və zərərin azaldılması məqsədilə bu şərtlərlə ona verilir.

Əgər hər iki tərəf belə təminat verməyə hazırdırsa, üstünlük cavabdehə verilməlidir. Bu icraatla bağlı şübhə yaranarsa, bu Qanunnamənin sonunda göstərilən yerlərdə məsləhət alınmalıdır.

CCXI. Əgər yuxarıda göstərilən oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlakla əlaqədar pis şeyiə və şübhə altında olan şəxs həmin əmlakla bağlı yaxalanarsa və iddiaçı həmin şəxsə qarşı cinayət təqibi aparılmasını tələb edərsə, yaxud hakim belə şübhəli şəxslərə qarşı vəzifə borcu üzrə cinayət icraatına başlamaq istəyərsə, həmin şəxslər barəsində cinayət icraatı bu Qanunnamədə belə cinayət işləri üçün əvvəllər müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparılmalıdır.

CCXII. Oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlakla əlaqədar bir şəxsin işgəncə ilə dindirilməsinə kifayət edən sübutların hansı hallarda və hansı qaydada mövcud olduğu otuz səkkizinci maddədə, “Əgər müəyyən edilərsə...” sözləri ilə başlayan müddəada, habelə bundan dərhal sonrakı maddədə göstərilmişdir.

CCXIII. Əgər yuxarıda göstərilən cinayət icraatı və ya işgəncə ilə dindirilmə nəticəsində məhkəmənin yurisdiksiyası daxilində oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş daşınar əmlak aşkar edilərsə, həmin əmlakı belə şəkildə itirmiş və yuxarıda göstərilən qaydada onun özünə məxsus olduğunu sübuta yetirmiş şəxsə yenidən

əlavə öhdəlik qoyulmadan qaytarılmalıdır. Yalnız əmlak yemlənməsi zəruri olan mal-qara olduqda və onun saxlanması münasib və zəruri qidalanma xərcləri çəkilməmişdirsə, həmin xərclər – artıq məbləğ tələb edilmədən – ödənilməlidir.

Əgər hər hansı şəxs xərcləri və zərəri azaltmaq məqsədilə həmin əmlakın qanunsuz mənşəyi və kimə məxsus olduğu qəti şəkildə müəyyən edilməzdən əvvəl onu təminat qarşılığında özünə götürmək və müəyyən edilmiş məhkəmə günündə geri təqdim etmək istəyirsə, bu halda oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlakın mülki-hüquqi qaydada həbs edilməsi və tələb edilməsi barədə yuxarıda müəyyən edilmiş prosedur tətbiq olunmalıdır.

CCXIV. Əgər zərər çəkmiş şəxs şübhəsiz şəkildə ona məxsus olan və oğurluq və ya quldurluq yolu ilə əlindən alınmış əmlakını cinayət törədən şəxsdən xoşluqla və məcburiyyət tətbiq edilmədən geri əldə edərsə, öz əmlakını yuxarıda göstərilən qaydada geri aldığına görə heç kəs qarşısında heç bir öhdəlik daşımır. O, bu və buna bənzər hallarda öz iradəsinə zidd olaraq iddia qaldırmağa məcbur edilə bilməz. Lakin zərər çəkmiş şəxs cinayət xarakterli iddia qaldırmaq istəməsə belə, hakimiyyət orqanı cinayət törədən şəxsi vəzifə borcu üzrə məsuliyyətə cəlb etməli və şəxsin vəziyyətini və törədilmiş əməlin hallarını nəzərə alaraq cəzalandırmalıdır.

**Sənətkarlar cinayət məhkəmələrinə lazım olan
dar ağaclarının hansı qaydada qurulmalı və
təmir etməli olduğu haqqında**

CCXV. Bir çox yerlərdə cinayət məhkəmələrində belə bir adət mövcuddur ki, yeni dar ağacı qurularkən və ya köhnəsi təmir edilərkən həmin cinayət məhkəməsinin yurisdiksiyası daxilində yaşayan bütün dülgərlər bu işdə iştirak etməli olurlar. Bu isə böyük və yolverilməz xərclərə səbəb olur və bəzən həmin xərclər cinayət törədən şəxsə qarşı

cinayət xarakterli iddia qaldırmış şəxsin üzərinə düşür ki, bu da ədalətsizliyi daha da artırır.

Bunun qarşısını almaq üçün Biz müəyyən edirik ki, bundan sonra səlahiyyətli cinayət məhkəməsi hakimiyyət orqanı yeni dar ağacının qurulmasını nəzərdə tutduqda, həmin hakimiyyət orqanı və ya onun nümayəndələri muzzla dülgərlik sənəti ilə məşğul olan və həmin cinayət məhkəməsinin yurisdiksiyası daxilində yaşayan bütün dülgərləri, cinayət məhkəməsinin adətən keçirildiyi şəhərə, bazar yerinə və ya kəndə müəyyən edilmiş bir gündə gəlmək üçün həmin məhkəmənin məhkəmə qulluqçusu və ya digər vəzifəli qulluqçu vasitəsilə çağırmalı və bu çağırış barədə onlara ən azı on dörd gün əvvəl xəbər verməlidirlər. Çağırış zamanı öz yaşayış yerində olan və ya evindən üç milədek məsafədə işləyən dülgərlər müəyyən edilmiş vaxtda və yerdə gəlməlidirlər. Heç kəs, mübahisə yarandığı halda andla təsdiq etməli olduğu xəstəlik və ya digər fiziki üzrlü səbəb olmadan, gəlməkdən imtina edə bilməz; gəlməməyə görə on qulden cərimə nəzərdə tutulur.

Cinayət hakimi həmin dülgərlərdən görülmək iş üçün zəruri hesab etdiyi sayda şəxsin müəyyən edilməsinə qərar verməli, sonra isə bu sayda dülgər hakimin müəyyən etdiyi püşkatma yolu ilə seçilməlidir. Seçilmiş dülgərlər yuxarıda göstərilən cərimə hədəsi altında işi yerinə yetirməyə borcludurlar. Onlara adi gündəlik əməkhaqqı ödənilməli və həmin haqq iddiaçıya hər hansı xərc yükü qoyulmadan, məhkəmənin sahibi (senyoru) və ya həmin məhkəməyə cavabdeh hakimiyyət tərəfindən verilməlidir.

Bu işi gördüklərinə görə heç kəs həmin dülgərləri təhqir etməməli, alçaltmamalı və ya nüfuzdan salmamalıdır. Kim onları buna görə təhqir, aşağılama və ya nüfuzdan salmağa məruz qoyarsa, hər belə hal üçün bir qızıl marka⁹² məbləğində cərimə ödəməlidir.

⁹² Tərkibində olan qiymətli metalın dəyərinə görə, bugünkü məzənnə ilə təxminən 30 000 ABŞ dolları təşkil edir.

Cərimənin yarısı hüquq pozuntusunu törədən şəxsin yaşadığı ərazi üzrə cinayət məhkəməsinin hakimiyyət orqanına, digər yarısı isə təhqir olunmuş şəxsə çatmalıdır. Həmin hakimiyyət orqanı təhqir olunmuş şəxsin hüququnun müdafiəsini də təmin etməlidir. Belə təhqirə məruz qalmış şəxsin şərəfi, təmiz adı və peşə nüfuzu hüquqi müdafiədən həm əvvəl, həm də sonra tam toxunulmaz hesab edilməli və baş vermiş təhqir onun bunlardan heç birinə zərər vurmuş sayılmamalıdır.

CCXVI. Əgər belə hüquq pozuntusunu törətmiş şəxs müəyyən edilmiş pul cəriməsini ödəmək imkanına malik deyilsə, o, təhqir etdiyi şəxsə lazımi şəkildə üzr bildirənədək və onun şərəfini alçaltmaq niyyətində olmadığını bəyan edənədək, habelə gələcəkdə belə təhqirlərdən çəkinməyi öhdəsinə götürənədək həbsdə saxlanılmaqla cəzalandırılmalıdır. Heç kəs belə hüquq pozuntusunu törətmiş şəxsi bu məsələdə qorumamalı və ya himayə etməməlidir; əks halda, həmin şəxs də yuxarıda göstərilən bir qızıl marka məbləğində cəriməyə məruz qalmalıdır.

CCXVII. Əgər dar ağacının və ya başın kəsilməsi üçün nəzərdə tutulmuş edam yerinin hörgü ilə tikilməsi tələb olunarsa, bunun üçün zəruri olan və həmin cinayət məhkəməsinin yurisdiksiyası daxilində yaşayan bənnalar barəsində də yuxarıda dülgərlər üçün müəyyən edilmiş qaydalar eynilə tətbiq edilməlidir.

Bəzi yerlərdə və ərazilərdə tətbiq olunan sui-istifadələr və pis, ağılsız adətlər haqqında

CCXVIII. Bəzi yerlərdə belə bir adət və təcrübə mövcuddur ki, cinayət törədən şəxs oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə ələ keçirilmiş əmlakla birlikdə yaxalanıb həbs edildikdə, həmin oğurlanmış və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlak onu itirmiş şəxsə qaytarılır, əksinə, yerli hakimiyyət orqanının xeyrinə müsadirə olunur. Eyni şəkildə, bir çox yerlərdə belə bir pis adət də mövcuddur ki, gəmiçi öz

gəməsi ilə hərəkət edərkən yolunu azıb gəmi qəzasına uğradıqda, özü, gəməsi və əmlakı həmin yerin hakimiyyət orqanının xeyrinə müsadirə edilmiş hesab olunur.

Habelə arabaçı arabasını aşıraraq bunun nəticəsində bilmədən bir şəxsin ölümünə səbəb olduqda, onun da arabası, atları və əmlakı ilə birlikdə hakimiyyət orqanının xeyrinə müsadirəyə məruz qalması adət edilmişdir.

Bir çox cinayət məhkəmələrində bunlara bənzər müxtəlif sui-istifadələrə də rast gəlinir. Belə ki, həbsxanalar həbs edilmiş şəxslərin mühafizəsi və saxlanması üçün deyil, daha çox onların əzablandırılması üçün qurulur. Həmçinin hakimiyyət orqanları bəzən əvvəllər barələrində ittihamedici məlumat olmayan, pis ada malik olmayan və barələrində digər kifayət qədər sübutlar mövcud olmayan hörmətli şəxsləri asanlıqla tutub həbsə salır, belə tutulma zamanı tələsik və düşünülməmiş hərəkət etməklə həmin şəxslərin şərəfinə zərər vururlar. Bundan başqa, bəzi yerlərdə hökm hakim və ya Schöffənlər tərəfindən deyil, cəllad tərəfindən elan edilir və açıqlanır.

Habelə bəzi yerlərdə belə bir yolverilməz adət vardır ki, Əlahəzrətimizin təhqir edilməsi halları olmayanda, yaxud cinayət törədən şəxsin bədəni və əmlakı birlikdə müsadirə olunmalı olmadığı digər hallarda, həmin şəxs ölüm cəzasına məhkum edildikdə belə, onun əmlakı hakimə və ya senyora verilir, arvadı və uşaqları isə dilənçiliyə məhkum edilir.

Biz iradə edirik ki, hər bir hakimiyyət orqanı bu və buna bənzər adətləri aradan qaldırsın və onların bundan sonra nə tətbiq edilməsinə, nə istifadə olunmasına, nə də saxlanılmasına yol versin. Biz imperator hakimiyyətimizə əsaslanaraq həmin adətləri bununla ləğv edir, etibarsız sayır və aradan qaldırırıq; onlar gələcəkdə yenidən tətbiq edilməməlidir.⁹³

⁹³ Bu maddə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, giriş qanununda göstərilmiş, “Carolina”nın qədim adətlərin qüvvəsini ləğv etmədiyi barədəki “*Clausula*

Məsləhətin kimdən və hansı yerlərdə alınmalı olduğuna dair izah

CCXIX. Bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsində bundan əvvəl dəfələrlə məsləhət alınması barədə müddəalar nəzərdə tutulmuşdur. Buna görə cinayət məhkəmələri cinayət icraatı, məhkəmə təcrübəsi və hökmlərin çıxarılması zamanı şübhə ilə qarşılaşdıqları hallarda, qədimdən formalaşmış qaydaya əsasən indiyədək məsləhət və izah aldıkları yuxarı məhkəmələrdən məsləhət almağa borcludurlar. Yuxarı məhkəməsi olmayan cinayət məhkəmələrində isə icraat cinayət işi üzrə iddiaçının tələbi ilə başlanmışdırsa, belə şübhəli hallarda cinayət mühakiməsini bilavasitə həyata keçirmək, eləcə də şəxsi etibardan düşmüş elan etmək səlahiyyətinə malik olan hakimiyyətindən məsləhət alınmalıdır.

Əgər hakimiyyət orqanı cinayət törədən şəxsə qarşı ittihamı və cinayət icraatını vəzifə borcu üzrə özü həyata keçirirsə, hakimlər şübhə yarandığı hallarda ən yaxın universitetlərdən⁹⁴, şəhərlərdən, icmalardan və ya digər hüquqşünaslardan, zəruri izahın ən az xərc hesabına əldə edilə biləcəyi yerdə məsləhət almağa borcludurlar.

Xüsusilə nəzərə alınmalıdır ki, bütün şübhəli hallarda yalnız hakimlər və Schöffənlər deyil, həm də həmin hakimiyyət orqanı daxilində cinayət cəzaları ilə bağlı məsləhət vermək və tədbir görmək vəzifəsi daşıyan şəxslər tərəflərin hesabına olmadan hüquq bilicilərinin məsləhətindən istifadə etməlidirlər. Lakin cinayət işi üzrə iddiaçı konkret cinayət prosesində və məhkəmə icraatında hüquqşünaslardan məsləhət alınması üçün hakimə müraciət edərsə,

Salvatoria” adlanan qeydin təsirini məhdudlaşdırır. Bununla da Güterbockun dəstəklədiyi, yerli torpaq hüququna münasibətdə “Carolina”nın yalnız subsidiar əhəmiyyət daşıdığı və məcburi imperiya qanunu olmadığı barədəki fikir təkzib edilir.

// Каролина: Уголовно-судебное уложение Карла V. С. 139.

⁹⁴ *Hohen schulen*.

belə məsləhətin alınması bunu tələb edən tərəfin hesabına həyata keçirilməlidir.

Əgər həbs edilmiş şəxsin himayədarı, qohumları və ya nümayəndəsi onun mənafeyi naminə hakimdən eyni qaydada hüquqi məsləhət alınmasını xahiş edərsə, hakim bu müraciəti təmin etməli, xərclər isə həbs edilmiş şəxsin qohumları və ya nümayəndəsi tərəfindən ödənilməlidir. Əgər həmin şəxsin qohumları yoxsulluq səbəbindən bu xərcləri ödəmək imkanına malik deyillərsə, hakim məsləhətin hakimiyyət orqanının hesabına alınmasını təmin etməyə borcludur.

Bu, yalnız o halda tətbiq edilir ki, hakim məsləhət alınması barədə müraciətin işi qəsdən uzatmaq və əlavə xərclər yaratmaq məqsədilə edildiyini müəyyən etməsin. Həbs edilmiş şəxsin yuxarıda göstərilən yaxınları və nümayəndələri də müraciətin belə qərəzli məqsəd daşmadığını andla təsdiq etməlidirlər. Bütün bunlarla yanaşı, heç kəsə ədalətsizlik edilməməsi üçün mümkün olan heç bir səy əsirgənməməlidir. Belə mühüm işlər böyük diqqət və səy tələb etdiyindən, bu cür məsələlərdə bilməli olduqları şeyi bilməmələri hakimlər, Schöffənlər və onların hakimiyyət orqanları üçün üzrlü səbəb hesab edilmir; bununla onlar bir daha xəbərdar edirlər.

§. Cinayət-Məhkəmə Qanunnaməsinin sonu.

“CAROLINA”NIN REYESTRİ

Aşağıda bu kitabın reyestri verilir ki, istinad edilən mövzuları göstərmək və tapmaq daha rahat olsun; axtarış üçün əsas götürülməli olan bütün rəqəmlər, necə ki, bu barədə düşünmək olar, səhifə nömrələrinə deyil, maddələrə aiddir.

Hakimlər, məhkəmə iclasçıları və məhkəmə vəzifəli şəxsləri haqqında	I
Mülklərində məhkəmə hüququna malik olanlar haqqında	II
Cinayət işlərində hakimin andı	III
Schöffənlərin, yaxud məhkəmə iclasçılarının andı	IV
Katibin andı	V
Hakimiyyət orqanları tərəfindən vəzifə borcu üzrə ifşa olunmuş cinayətkarın həbs edilməsi	VI
İddiaçı ədalət tələb etdikdə barəsində ittiham irəli sürülmüş cinayətkarın həbs edilməsi haqqında	XI
İddiaçının zəminlik təqdim edəndə həbsdə saxlanılması haqqında	XII
Təqsirləndirilən şəxs əməli etiraf etdiyi, lakin həmin əmələ dair vicdanlı bəraətverici hallara istinad etdiyi halda iddiaçının zəminliyi haqqında	XIII
Zəminlik təqdim edə bilməyən iddiaçının qarşılıqlı qaydada həbsdə saxlanılması haqqında	XIV
İddiaçı cinayətə dair sübut və şübhələri sübuta yetirdikdə və ya cinayətin törədilməsi başqa əsaslarla mübahisəsiz olduqda digər zəminlik haqqında	XV
Aşkar cinayətlər haqqında	XVI
Təqsirləndirilən şəxs həbs edildikdən sonra iddiaçının getməməli və məhkəmə çağırışlarının göndərilməsi üçün əvvəlcədən yer göstərməli olduğu haqqında	XVII
Cinayətə dair əsaslı sübutların müəyyən edilə biləcəyi hallar haqqında	XVIII

“Sübut” sözünün mənası haqqında	XIX
Əsaslı sübutlar olmadan heç kəs işgəncə ilə dindirilə bilməz	XX
Cadugərlik yolu ilə həqiqəti söyləməyə cəsarət edən şəxslərdən əldə edilmiş sübutlar haqqında	XXI
Cinayətə dair sübutlar əsasında yalnız işgəncə ilə dindirmənin tətbiq edilə bilməsi, lakin cinayət cəzasının təyin edilə bilməməsi haqqında	XXII
Cinayətə dair kifayət qədər sübutların hansı qaydada sübuta yetirilməsi haqqında	XXIII
Aşağıda göstərilən sübutlar siyahısında nəzərdə tutulmayan və təsvir edilməyən halların nümunə kimi götürülməsi haqqında	XXIV
Bütün cinayətlərə aid olan ümumi şübhələr və sübutlar haqqında	XXV
Səkkizincisi	XXVI
Yuxarıda göstərilən şübhə hallarının və ya bəndlərinin birlikdə və ya ayrı-ayrılıqda işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edən sübut təşkil etdiyi hallar haqqında qayda	XXVII
Yuxarıda göstərilən hallar barədə başqa bir qayda	XXVIII
Hər biri ayrılıqda işgəncə ilə dindirmə üçün kifayət edən ümumi sübutlar	XXIX

AYRI-AYRI CİNAYƏT NÖVLƏRİNƏ AİD SÜBUTLAR HAQQINDA: HƏR BİR MADDƏDƏ HƏMİN CİNAYƏT ÜZRƏ İŞGƏNCƏ ALTINDA DİNDİRMƏNİN TƏTBİQİ ÜÇÜN KİFAYƏT EDƏN MÖTƏBƏR SÜBUTLAR GÖSTƏRİLİR

Gizli şəkildə törədilmiş qətlə dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XXXIII
Çoxsaylı şəxslərin iştirak etdiyi dava və ya qarşıdurma zamanı açıq şəkildə törədilmiş və heç kəsin etiraf etmədiyi qətlə dair kifayət qədər sübut haqqında	XXXIV
Uşağını gizli şəkildə doğub öldürməkdə şübhəli bilinən anaya qarşı kifayət edən sübutlar haqqında	XXXV

Gizli zəhərləməyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XXXVII
Quldurluqda şübhəli bilinən şəxslərə qarşı kifayət qədər sübutlar haqqında	XXXVIII
Quldurlara və ya oğrulara kömək edən şəxslərə qarşı kifayət qədər şübhələr haqqında	XL
Gizli şəkildə törədilmiş yandırmaya dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XLI
Xəyanətə dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XLII
Oğurluqda şübhəyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XLIII
Cadugərliyə dair kifayət qədər sübutlar haqqında	XLIV
İşgəncə ilə dindirilmə haqqında	XLV
İşgəncə ilə dindirilmədən əvvəl təqsirsizliyin sübuta yetirilməsinə dair göstəriş və bununla bağlı sonrakı icraat	XLVII

İŞGƏNCƏ İLƏ DİNDİRMƏ ZAMANI CİNAYƏTİ ETİRAF EDƏN ŞƏXSLƏRİN SONRADAN İŞGƏNCƏ VƏ MƏCBURİYYƏT TƏTBİQ EDİLMƏDƏN DİGƏR HALLAR BARƏDƏ DİNDİRİLMƏ QAYDASI HAQQINDA

Birincisi, qətl haqqında	XLVIII
Dindirilən şəxs xəyanəti etiraf etdikdə	XLIX
Zəhərləmənin etiraf edilməsi haqqında	L
Dindirilən şəxs yandırmanı etiraf etdikdə	LI
Dindirilən şəxs cadugərliyi etiraf etdikdə	LII
İşgəncə ilə dindirmə zamanı edilmiş etirafı ilə bağlı yuxarıda göstərilməyən ümumi suallar haqqında	LIII
Etiraf edilmiş təqsirləndirici halların əlavə yoxlanılması və araşdırılması haqqında	LIV
Cinayətkarın göstərdiyi cinayət hallarının aparılmış araşdırma nəticəsində həqiqətə uyğun olmadığının müəyyən edilməsi haqqında	LV

Həbs edilmiş şəxsə cinayət əməlinin hallarının əvvəlcədən bildirilməməsi, əksinə, onların hamısını özünün söyləməsinə imkan verilməsi haqqında	LVI
Təqsirləndirilən şəxs əvvəllər etiraf etdiyi cinayət əməlini yenidən inkar etdikdə	LVII
İşgəncə ilə dindirmə zamanı həddin gözlənilməsi haqqında	LVIII
İşgəncə ilə dindirilməsi nəzərdə tutulan şəxsin təhlükəli yaraları olduqda	LIX
İşgəncə ilə dindirmənin yekunu: işgəncə ilə dindirmə zamanı edilmiş etirafa nə vaxt qəti olaraq etibar edilməli olduğu haqqında	LX
Həbs edilmiş şəxs kifayət qədər şübhə əsasında işgəncə ilə dindirildikdə, lakin təqsirli hesab edilmədikdə və ya təqsiri sübuta yetirilmədikdə	LXI
Cinayətin sübuta yetirilməsi haqqında	LXII
Naməlum şahidlər haqqında	LXIII
Ələ alınmış şahidlər haqqında	LXIV
Şahidlərin ifadəni hansı qaydada verməli olduqları haqqında	LXV
Tələblərə cavab verən şahidlər haqqında	LXVI
Kifayət qədər şahid ifadəsi ilə sübutetmə haqqında	LXVII
Yalançı şahidlər haqqında	LXVIII
Cinayət əməli sübuta yetirildikdən sonra təqsirləndirilən şəxs onu	LXIX
Şahidlərin təqdim edilməsi və dindirilməsi haqqında	LXX
Məhkəmədə şahid ifadələrini alan şəxslər haqqında	LXXI
Məhkəmədən kənar şahid ifadələrini alan şəxslər haqqında	LXXII
Şahid ifadələrinin elan edilməsi haqqında	LXXIII
Təqsirləndirilən şəxsin öz müdafiəsi üçün təqdim etdiyi şahid ifadələri və sübutlar haqqında	LXXIV
Şahidlərin xərcləri haqqında	LXXV
Şahidlər məhkəməyə təhlükəsiz müşayiət edilməməlidirlər	LXXVI

Ədalət mühakiməsinin yubadılmadan həyata keçirilməsi haqqında	LXXVII
Yekun məhkəmə iclası gününün təyin edilməsi haqqında	LXXVIII
Təqsirləndirilən şəxsə yekun məhkəmə iclası günü barədə məlumat verilməsi haqqında	LXXIX
Məhkəmə iclasının elan edilməsi haqqında	LXXX
Yekun məhkəmə iclasından əvvəl məhkəmə iclasçılarının müşavirəsi haqqında	LXXXI
İclas və yekun məhkəmə barədə təntənəli zəng çalınma haqqında	LXXXII
Bu Bizim və Müqəddəs İmperiyanın Qanunnaməsinin məhkəmədə hazır saxlanılması və tərəflər üçün zəruri olan müddəaların onlardan gizlədilməməsi haqqında	LXXXIII
Məhkəmənin lazımi tərkibdə olması barədə hakimin sualı haqqında	LXXXIV
Təqsirləndirilən şəxsin açıq şəkildə gündədə, dəmir xaltada və ya rüsvayçılıq dirəyində qoyulması haqqında	LXXXV
Təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə qarşısına gətirilməsi haqqında	LXXXVI
Təqsirləndirilən şəxsin təntənəli elan edilməsi haqqında	LXXXVII
Nümayəndələr haqqında	LXXXVIII
Vəzifə borcu üzrə və ya başqa əsasla ittiham irəli sürən nümayəndənin müraciəti	LXXXIX
Təqsirləndirilən şəxsin öz nümayəndəsi vasitəsilə nəyi və hansı qaydada xahiş edə bilməsi haqqında	XC
Əvvəllər etiraf edilmiş cinayət əməlinin inkar edilməsi haqqında	XCI
Hər iki tərəfin bütün təqdimatlarından və iş üzrə yekun müzakirədən sonra hakim, schöffənlər və məhkəmə iclasçılarının hökmü hansı qaydada tərtib etmələri və hakimin sonradan schöffənlərə və ya məhkəmə iclasçılarna hansı qaydada sual verməli olduğu haqqında	XCII

Schöffenlər və məhkəmə iclasçıları buna dərhal aşağıdakı qaydada cavab verməlidirlər	XCIII
Hakimin hökmü hansı qaydada elan etməli olduğu haqqında	XCIV
Hakimin öz hakimlik əsasını nə vaxt sındırmalı olduğu haqqında	XCVI
Cəlladın toxunulmazlığının elan edilməsi haqqında	XCVII
Hökmün icrasından sonra verilən sual və cavab haqqında	XCVIII
Təqsirləndirilən şəxs hökm və hüquq əsasında təqsirsiz hesab edildikdə	XCIX
Məhkəmədə istifadə olunan lazımsız və zərərli suallar haqqında	C
Ölüm cəzası və ya ömürlük həbs nəzərdə tutulmayan, bədənə və ya bədən üzvlərinə tətbiq edilən və vəzifə borcu üzrə təyin olunan cəzalar haqqında	CI
Məhkum edildikdən sonra dini etiraf və nəsihət haqqında	CII
Ruhanilər etirafı qəbul edənlərin cinayət əməlini etiraf etmiş şəxsi həqiqəti inkar etməyə sövq etməmələri haqqında	CIII

CİNAYƏT ƏMƏLLƏRİNİN HANSI QAYDADA CƏZALANDIRILMASI HAQQINDA MÜQƏDDİMƏ

Qanunda ayrıca nəzərdə tutulmamış cinayət halları və cəzalar haqqında	CV
Kafirliyin və Tanrıya ehtiramsızlığın hansı qaydada cəzalandırılmalı olduğu haqqında	CVI
Hakim və məhkəmə qarşısında müəyyən edilmiş qaydada and içərkən yalan and içən şəxslərin cəzalandırılması haqqında	CVII
Andlı öhdəliyi pozan şəxslərin cəzalandırılması haqqında	CVIII
Cadugərliyin cəzalandırılması haqqında	CIX

Qanunsuz yazılı cinayət xarakterli alçaltmanın cəzalandırılması haqqında	CX
Sikkə saxtalaşdıranların və buna imtiyazı olmadan sikkə kəsənlərin cəzalandırılması haqqında	CXI
Saxta möhürlər, məktublar, sənədlər, urbar, renta və ödəniş kitabları və ya reyestrlər hazırlayanların cəzalandırılması haqqında	CXII
Ölçüləri, tərəziləri, çəkilişi və ticarət mallarını saxtalaşdıranların cəzalandırılması haqqında	CXIII
Sərhəd nişanlarını, mərzləri, işarələri və ya sərhəd daşlarını saxta və hiyləli şəkildə yerindən dəyişdirənlərin cəzalandırılması haqqında	CXIV
Etibar edən tərəfin mənafeyinə qəsdən və hiylə ilə zərər vuraraq qarşı tərəfin xeyrinə hərəkət edən nümayəndələrin cəzalandırılması haqqında	CXV
Təbiətə zidd əxlaqsızlığın cəzalandırılması haqqında	CXVI
Yaxın qan və nikah qohumları arasında əxlaqsızlığın cəzalandırılması haqqında	CXVII
Ərli qadınları və ya qızları qaçıranların cəzalandırılması haqqında	CXVIII
Zorlamanın cəzalandırılması haqqında	CXIX
Zinanın cəzalandırılması haqqında	CXX
İkili nikah bağlama cinayətinin cəzalandırılması haqqında	CXXI
Qazanc məqsədilə arvadlarını və ya uşaqlarını əxlaqsız əməllər üçün satanların cəzalandırılması haqqında	CXXII
Zinada vasitəçilik və köməkçiliyin cəzalandırılması haqqında	CXXIII
Xəyanətin cəzalandırılması haqqında	CXXIV
Qəsdən yangın törədənlərin cəzalandırılması haqqında	CXXV
Quldurların cəzalandırılması haqqında	CXXVI
Xalq arasında üsyan qaldıranların cəzalandırılması haqqında	CXXVII
Zərərli avara şəxslərin cəzalandırılması haqqında	CXXVIII

İnsanlarla düşmənçilik aparanların cəzalandırılması
haqqında CXXXIX

**BUNDAN SONRA DİGƏR QƏRƏZLİ ADAM ÖLDÜRMƏ
HALLARI VƏ ONLARI TÖRƏDƏN ŞƏXSLƏRİN
CƏZALARI HAQQINDA MÜDDƏALAR GƏLİR**

İlk növbədə, zəhər və ya zəhərli maddə ilə gizlicə
zəhərləyənlərin cəzalandırılması haqqında CXXX

Öz uşaqlarını öldürən qadınların cəzalandırılması
haqqında CXXXI

Uşaqlarından qurtulmaq üçün onları təhlükəli
vəziyyətdə qoyan qadınların, uşaqlar tapılıb sağ
saxlanıldıqda, cəzalandırılması haqqında CXXXII

Hamilə qadının bətnindəki dölün öldürülməsinin
cəzalandırılması haqqında CXXXIII

Dərman vasitələri ilə ölümə səbəb olan həkimin
cəzalandırılması haqqında CXXXIV

Özünü öldürmənin cəzalandırılması haqqında CXXXV

Təhlükəli heyvan saxlayan şəxsin həmin heyvanın
kimisə öldürdüyü halda cəzalandırılması haqqında CXXXVI

Yetərli bəraətverici əsas göstərə bilməyən qəsdən
adam öldürənlərin və ölümcül zərbə vuranların
cəzalandırılması haqqında CXXXVII

Cəzadan azad etməyə əsas verən hallarda baş vermiş,
mübahisəsiz ölümcül zərbələr haqqında CXXXVIII

İlk növbədə, məsuliyyətdən azad edən hüquqa uyğun
zəruri müdafiə haqqında CXXXIX

Hüquqa uyğun zəruri müdafiənin nə olduğu haqqında CXL

Zəruri müdafiənin sübuta yetirilməsi haqqında CXLI

Zəruri müdafiə ilə bağlı işlərdə sübut etmə yükünün nə
vaxt və hansı qaydada iddiaçının üzərinə keçməsi
haqqında CXLII

Heç kəsin görmədiyi həyatdan məhrum etmə halında
zəruri müdafiəyə istinad edilməsi haqqında CXLIII

Qadına qarşı zəruri müdafiəyə istinad etmə haqqında CXLIV

Hüquqa uyğun zəruri müdafiə zamanı əməli törədən şəxsin iradəsinə zidd olaraq təqsirsiz şəxsin həyatından məhrum edilməsi haqqında	CXLV
Zəruri müdafiədən kənar, təqsirkar şəxsin iradəsinə zidd həyatdan məhrum etmə haqqında	CXLVI
Şəxs döyüldükdən sonra öldükdə və ölümün aldığı yaralardan baş verib-vermədiyinə şübhə yarandıqda	CXLVII
Qətl, döyüş və qarşıdurmalarda qəsdən və ya qəsdətsiz olaraq kömək edən şəxslərin cəzalandırılması haqqında	CXLVIII
Həyatından məhrum edilmiş şəxsin dəfn edilməzdən əvvəl müayinə edilməsi haqqında	CXLIX
Bundan sonra düzgün qaydada hərəkət edildikdə məsuliyyətdən azad etməyə əsas verə bilən digər həyatdan məhrum etmə halları ümumi şəkildə göstərilir	CL
Etiraf edilmiş əmələ görə məsuliyyətdən azad edən dəlillərin hansı qaydada göstərməli olduğu haqqında	CLI
Təqsirkar şəxsin təqdim etdiyi sübutlar əsaslı olmadıqda	CLII
Yuxarıda göstərilən sübutetmə icraatı zamanı [saxlanma və qidalanma] xərclərinin kimin üzərinə düşməsi haqqında	CLIII
Yuxarıda göstərilən qaydadan istifadə etmək istəyən şəxsin son dərəcə yoxsul olması haqqında	CLIV
Qətlə görə etibardan düşmüş elan edilmiş şəxs həbs edildikdən sonra öz təqsirsizliyini sübuta yetirmək istədikdə	CLV
Təqsirləndirilən şəxs həbs edilməzdən əvvəl ona isnad edilən cinayət əməli üzrə öz bəraətini sübuta yetirmək istədikdə aparılan icraat haqqında	CLVI

BUNDAN SONRA OĞURLUQ HAQQINDA BİR NEÇƏ MADDƏ GƏLİR

İlk növbədə, xırda gizli oğurluq haqqında	CLVII
---	-------

İlk dəfə açıq şəkildə törədilmiş və oğru səs-ləyib çağırılmış halda daha ağır oğurluq haqqında	CLVIII
İlk dəfə zorla girmə və ya qıfıl, qapı və s. sındırma yolu ilə törədilmiş daha ağır və təhlükəli oğurluq haqqında	CLIX
Dəyəri beş qulden və ya daha çox olan, lakin başqa ağırlaşdırıcı hallar mövcud olmadıqda, ilk dəfə törədilmiş oğurluq halında məsləhət alınmalı olduğu haqqında	CLX
Təkrar oğurluq haqqında	CLXI
Üçüncü dəfə oğurluq törətmə haqqında	CLXII
Oğurluq zamanı bir neçə ağırlaşdırıcı halın müəyyən edilməsi haqqında	CLXIII
Azyaşlı oğrular haqqında	CLXIV
Ən yaxın vərəsəsi olduğu əmlakı gizlicə götürən şəxs haqqında	CLXV
Həqiqi ehtiyac zərurəti nəticəsində törədilmiş oğurluq haqqında	CLXVI
Tarladakı məhsul və bəhrələrin götürülməsinin nə vaxt və hansı qaydada oğurluq hesab edilməli olduğu haqqında	CLXVII
Ağac oğurluğu və qadağan edilmiş qaydada ağac kəsmə haqqında	CLXVIII
Balıq oğurlayanların cəzalandırılması haqqında	CLXIX
Etibar edilmiş və ya qirov qoyulmuş [əmlakla] ləyaqətsiz davranan şəxslərin cəzalandırılması haqqında	CLXX
Müqəddəs və ya təqdis edilmiş əşyaların təqdis edilmiş və ya təqdis edilməmiş yerlərdə oğurlanması haqqında	CLXXI
Yuxarıda göstərilən oğurluğun cəzalandırılması haqqında	CLXXII
Aşağıda göstərilən əsaslara görə gələcəkdə pis əməl və cinayət törətməsi gözlənilən şəxslər barəsində cəza və ya təhlükəsizlik tədbirləri haqqında	CLXXVI

İştirakçıların, cinayətkarlara yardım edənlərin və köməkçilərin cəzalandırılması haqqında	CLXXVII
Cinayət etməyə cəhdin cəzalandırılması haqqında	CLXXVIII
Azyaşlılıq və ya digər səbəblərdən əqli qabiliyyətə malik olmayan cinayətkarlar haqqında	CLXXIX
Həbs edilmiş şəxsin qaçmasına kömək etmiş mühafizəçinin cəzalandırılması haqqında	CLXXX
Ümumiyyətlə protokolların aparılması haqqında.	
Növbəti və sonrakı bir neçə maddədə məhkəmə katiblərinin cinayət-məhkəmə icraatını tam və düzgün şəkildə necə qeydə almalı olduqları göstərilir	CLXXXI
Məhkəmə katibinin yekun ölüm hökmünü hansı qaydada tərtib etməsi haqqında göstəriş və qayda	CXC
Hər bir ölüm hökmünün və ya ömürlük həbs hökmünün giriş hissəsi	CXCII

HƏR BİR HÖKMÜN AŞAĞIDAKI YEKUN HİSSƏLƏRİNƏ DİQQƏT YETİRİLMƏLİDİR

Yandırılmağa; Qılıncla ölümə; Şaqqalamaya; Təkərləməyə; Dar ağacında edama; Suda boğulmaqla ölüm cəzasına; Diridir basdırılmaya; Edam yerinə sürümə haqqında	CXCIII
Bərk közərdilmiş qısqacla əzab vermə haqqında	CXCIV
Təhlükəli şəxsin həbsdə saxlanması haqqında hökmün tərtibi	CXCV
Yuxarıda göstəriləni kimi, ölüm cəzası və ya həbsdə saxlanılma ilə nəticələnməyən bədən cəzaları haqqında	CXCVI
Yuxarıda göstərilən, ölümlə nəticələnməyən cinayət xarakterli bədən cəzaları haqqında hökmün giriş hissəsi	CXCVII

**[BƏDƏN CƏZALARINA DAİR] HƏR BİR HÖKMÜN
AŞAĞIDAKI YEKUN HİSSƏLƏRİNƏ DİQQƏT
YETİRİLMƏLİDİR**

Dilin kəsilməsi; Barmaqların kəsilməsi; Qulaqların kəsilməsi; Çubuqlarla döyülmə	CXCVIII
Təqsirləndirilən şəxsin azad edilməsi haqqında hökmün forması	CXCIX
Cinayət məhkəmələrində məhkəmə xərcləri haqqında	CCIV
Hakimlərin cinayətkarların cəzalandırılmasına görə ayrıca ödəniş almaması haqqında	CCV
Qaçmış cinayətkarın əmlakı ilə necə rəftar edilməli olduğu haqqında	CCVI
Məhkəməyə daxil olmuş oğurluq və ya quldurluq yolu ilə əldə edilmiş əmlak haqqında	CCVII
Sənətkarlar cinayət məhkəmələrinə lazım olan dar ağaclarının hansı qaydada qurulmalı və təmir etməli olduğu haqqında	CCXV
Bəzi yerlərdə və ərazilərdə tətbiq olunan sui-istifadələr və pis, ağılsız adətlər haqqında	CCXVIII
Məsləhətin kimdən və hansı yerlərdə alınmalı olduğuna dair izah	CCXIX

§. REYESTRİN SONU

*Mainzda Juo Schöfferin mətbəəsində çap olunmuşdur; Rəbbimiz İsa
Məsihin doğumundan M. D. xxxiii. ildə, fevral ayında.*

Çapa imzalanıb: 19.09.2026
Kağız formatı: 60x84 1/16. Həcmi: 9,25 ç.v.
“Füyuzat” nəşriyyat – poliqrafiya müəssisəsində çap olunub